

Ролф Голоб и Петер Краф (автори)

Живеење во демократија

Наставни планови за ОДГ/ОЧП за повисоките одделенија
во основното образование

Publishing
Editions

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Живеење во демократија

**Наставни планови за ОДГ/ОЧП за повисоките
одделенија во основното образование**

**Издадено од Ролф Голоб (Rolf Gollob) и Петер Краф (Peter
Krapf)**

**Автори: Ролф Голоб (Rolf Gollob), Тед Хадлстон (Ted
Huddleston), Петер Краф (Peter Krapf), Дон Роу (Don Rowe), Вим
Телман (Wim Taelman)**

Книга III

од

Книгите за ОДГ/ОЧП I-VI

Образование за демократско граѓанство

и човекови права во училишната практика

Распоред, концепти, методи и модели во наставата

Во издание на Советот на Европа

За мислењата искажани во овој труд одговораат авторите и тие секогаш не ја одразуваат официјалната политика на Советот на Европа.

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа публикација не смее да биде преведуван, умножуван или пренесуван, во која и да било форма или преку кои и да било средства, електронски (ЦД, Интернет и сл.) или механички, вклучувајќи фотокопирање, снимање или зачувување на некои информации без претходна дозвола, во пишувана форма, од страна на Јавни информации и Оддел за публикации, при Директоријатот за комуникации (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Координацијата за продукција, дизајн и издавање на оваа книга е од страна на IPE (Меѓународни проекти во образованието, www.phzh.ch/ipe) трансфер центар на Универзитетот за образование на наставници во Цирих (PHZH).

Кофинансиран од Швајцарската Агенција за развој и соработка (SDC).

Проверката на текстот е направена од страна на Одделот за продукција на документи и публикации (DPPD), Совет на Европа.

Илустрации: Peti Wiskemann

Корици: Графичка работилница за дизајн (Graphic Design Workshop), Совет на Европа

Дизајн план : Ogham/Mourreau

Издаваштво на Советот на Европа
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

ISBN: 978-92-871-6332-5
© Совет на Европа, април 2008
Печатено во Советот на Европа

Превод на македонски јазик, уредување и подготовка:
Центар за човекови права "АМОС" - Битола

2010 год.

коректура и одобрување
Проф. д-р Деан Илиев
Универзитет "Св. Кирил и Методиј" - Битола
Педагошки факултет

Лектор
Снежана Милајнова

Содржина

Вовед	5
Концептуалната рамка на прирачникот: клучни концепти	10
Прв дел – Поединецот и заедницата	17
Тема 1: Стереотипи и предрасуди. Што е идентитет? Како јас ги гледам другите, а како тие ме гледаат мене?	19
Тема 2: Рамноправност. Дали си ти порамноправен од мене?	39
Тема 3: Разновидност и плурализам. Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?	61
Тема 4: Конфликт. Што да се направи ако ние не се согласуваме?	87
Втор дел – Преземање на одговорност	109
Тема 5: Права, слободи и одговорности. Кои се нашите права и како тие се заштитени?	111
Тема 6: Одговорност. Какви видови одговорности имаат луѓето?	139
Трет дел – Учество	157
Тема 7: Одделенски весник. Разбирање на медиумите преку создавање медиуми	159
Четврт дел – Моќ и авторитет	173
Тема 8: Правила и закони. Каков вид правила се потребни на општеството?	175
Тема 9: Влада и политика. Како општествата треба да бидат управувани?	195

Вовед

Што нуди оваа книга?

Овој прирачник е наменет за наставниците, наставниците-обучувачи, креаторите на наставната програма, уредниците на учебниците и преведувачите во земјите членки на Советот на Европа. Тој може да биде преведуван и адаптиран со цел да излезе во пресрет на специфичните барања во рамките на нивните образовни системи.

Оваа книга содржи девет наставни теми во Образованието за демократско граѓанство (ОДГ) и Образованието за човекови права (ОЧП). Наставните теми, кои се состојат од по четири наставни часови, се наменети за учениците од последната година на основното образование (осмо или деветто одделение, во зависност од образовниот систем). Секоја наставна тема се фокусира врз еден клучен концепт поврзан со ОДГ или ОЧП: идентитет – слобода – одговорност – конфликт – комуникација – плурализам - правила и закони – рамноправност - владеење.

За секој час, редоследот на предложените наставни чекори е детално опишан, онолку колку што тоа е возможно. Материјалите за учениците се вклучени како додаток на секоја наставна тема, така што наставниците добиваат онолку поддршка колку што самиот прирачник може да даде. Поради тоа, оваа книга е наменета за наставниците, а не за учениците. Нашето искуство, при обуките за наставници, покажува дека учесниците на обуките и наставниците-почетници повеќе ги ценат деталните описи на часовите. Но, исто така, искусните наставници би можеле да најдат некакви корисни идеи и материјали за нивните часови. Наставниците-обучувачи би можеле да ја користат оваа книга како прирачник во обуките за ОЧП и човекови права.

Ова е ревидирана верзија на прирачникот. Првата едиција беше издадена во Босна и Херцеговина со цел да се поддржи новиот училиштен предмет, демократија и човекови права, кој беше воведен во 2002. Од 1996, Советот на Европа е ангажиран во обучувањето на наставници и наставници-обучувачи за ОДГ и ОЧП со цел да ги поддржи процесите за градење на мирот по војната. Уредниците и авторите на првата едиција беа членови на интернационален тим на обучувачи, кои учествуваа во овој проект. Ние испорачувавме обуки за време на работата на наставниците и наставниците-обучувачи, развивавме материјали, вклучувајќи ја и првата нацрт-верзија на овој прирачник, како за обуки на наставниците, така и за користење во наставата.¹

¹ За подетален преглед на овој проект, погледнете во Книга 1 од оваа серија.

Кој е пристапот на ОДГ/ОЧП?

Основните принципи на ОДГ можат најдобро да се илустрираат со еден пример. Слободата на мислење и изразување² е основното право при учеството во демократијата. Во ОДГ/ОЧП, учениците би требало да го знаат, да го разбираат и да го ценат правото на слободно мислење и изразување и тие би требало да знаат како тоа право е заштитено со нивниот државен устав (димензија на учењето преку знаење и разбирање). Токму поради тоа што активното користење на ова право е суштинско за учеството во една демократска заедница, учениците, исто така, мораат да научат и да вежбаат како да аргументираат во јавноста (димензија на учењето преку развивање на вештини и градење на компетенции). Конечно, слободата на мислење и изразувањето лежи во основата на едно отворено, плуралистичко општество. Несогласувањето и натпреварот на интересите и мислењата се правило, а не исклучок. Конфликтите ќе се зголемуваат и тие би требало да се решаваат на ненасилни начини, преку искажан збор (аргументирање, договарање и преговарање – и јавно и зад затворени врати). Едно отворено плуралистичко општество е засновано на утврдени обврзувачки правила и цврсти институции, кои ги применуваат овие правила, но уште повеќе на споделени вредности помеѓу граѓаните. Овие вредности вклучуваат толеранција, заемно почитување, почитување на праведен компромис, ненасилство и способност за справување со отворени ситуации на несогласување во кои не може да се одлучи за крајниот исход. Доколку политичкото одлучување е поддржано и е во рамките на цврст консензус на ред и демократски вредности, тогаш општеството ќе може да се справи со високиот степен на несогласувања за конкретните прашања. Слободата на мислење, тогаш, воопшто не би претставувала опасност за успешното владеење, туку напротив, станува начин за изнаоѓање на праведни и ефикасни решенија на проблемите и конфликтите.

Демократијата има една културолошка димензија и во политичката теорија таа е сфатена како еден вид непишан социјален договор, прифатен од секој граѓанин. Поради тоа, секоја нова генерација мора да го разбере и да го поддржи овој непишан социјален договор (стекнување на вредности).

Овој пример покажува дека ОДГ/ОЧП го следат холистичкиот пристап, интегрирајќи ги процесите на учење во три димензии:

- знаење и разбирање (когнитивна димензија);
- обука за вештини и градење на компетенции;
- стекнување на вредности и ставови.

Овој модел на димензии на учењето е применет во образованието, воопшто и поради тоа ќе биде близок на многу читатели. Секој наставник знае колку силна е предрасудата кон когнитивното учење, особено во повисоките одделенија. Како ОДГ/ОЧП ќе одговора на предизвикот кој овој холистички модел на

---

² Погледнете ја Универзалната Декларација за човекови права, 10 декември 1948 година, член 19; Европската Конвенција за човекови права, 4 ноември 1950 година, член 10.

учење го претставува? Со други зборови, ако овој модел е тоа што учениците би требало да го учат, тогаш што би требало да направат наставниците?

Кои се основните принципи на ОДГ/ОЧП?

Генерално, ОДГ и ОЧП ги интегрираат овие димензии врз учењето преку креирање на околности кои вклучуваат учење во одделението и учење од искуствата во реалниот живот. ОДГ и ОЧП се базираат на збир од три дидактички пристапи:

- учење „за“ демократијата и човековите права;
- учење „преку“ демократијата и човековите права;
- учење „заради“ демократијата и човековите права.

Овие три дидактички пристапи на ОДГ и ОЧП формираат една интегрирана целина. Во сето она што го работат наставниците, овие три дидактички пристапи се вклучени, нудејќи ги трите димензии на учењето. Балансот на целта, доколку се нагласи некоја од овие димензии, би можел да се менува. Ќе погледнеме подетално во секој од овие пристапи.

Учење „за“

Ова го вклучува граѓанското образование како редовен училиштен предмет. Учењето „за“ се однесува на когнитивната димензија на учењето. Стандардите на когнитивната наставна програма на ОДГ и ОЧП го вклучуваат следното: учениците можат да објаснат како функционира демократијата во споредба со другите форми на државно уредување (диктатура, олигархија); учениците можат да ја опишат традицијата и историјата на човековите права; и тие можат да покажат како некои од овие човекови права се интегрирани во нивните државни уставни, а со тоа давајќи им статус на граѓански права кои се многу цврсто заштитени. Понатаму, наставната програма мора да вклучува и обуки за ОДГ и ОЧП, како и за блиску поврзаните предмети, како што се историја, социологија и економија.

Учење „преку“

Учениците не би требало само да ги знаат нивните права, кои се однесуваат на учеството, туку тие мора да знаат и како нив да ги користат. Поради тоа, на учениците им е потребно практично искуство и можности за обука во училишниот живот преку учество во донесувањето одлуки, каде што тоа е можно и корисно. На пример, наставниците мора да им дадат можност на учениците да го произнесат нивното мислење, и за теми од одделението, како и за прашања поврзани со предавањето и водењето на училиштето. Ако ги разбереме на овој начин, ОДГ и ОЧП подобро обезбедуваат педагошки упатства дури и од наставната програма и го вклучуваат целото училиште, не само

специјално обучените наставници за ОДГ и ОЧП. Вредностите, како што се толеранцијата и одговорноста, се учат преку искуство и во многу работи можат да зависат од наставниците – сите наставници, по сите предмети – за да се обезбедат модели на убедување. Од друга страна, демократските вредности, како невербален начин на однесување, нема да бидат доволни. Искуството во училишниот живот треба да се одразува и да се поврзува со категории и систематски начини на разбирање (учење „заради“). ОДГ/ОЧП зависат од двете димензии и дебатирањето за тоа дали ОДГ/ОЧП или граѓанското образование, како училиштен предмет, може да биде заменет во наставната програма, како генерализиран педагошки принцип, доведува до заблуда.

Учење „заради“

Оваа дидактичка перспектива се однесува на врските помеѓу училишното искуство и подоцнежниот живот. ОДГ/ОЧП го поддржуваат гледиштето дека искуството во училишниот живот има влијание врз општата и политичката социјализација. Вистина е дека образованието, вклучувајќи го тука и животот во училиштето, е потсистем кој е управуван од специфичните потреби и правила, но искуствата од овој потсистем не можат директно да се пренесат. Од друга страна пак, животот во училиштето е суштински дел од реалниот живот. Многу искуства, на кои учениците наидуваат во училиштето, повторно ќе се појават кога ќе станат возрасни, на пример, прашањата за родовата рамноправност, интегрирање на членовите на заедницата со различна етничка или социјална припадност, справување со насилството, преземање одговорност, искусување на нерамноправна распределба на моќта и недостаток на клучни ресурси (како што се пари и време), почитување на правила и закони и прифаќање на компромиси. Учењето „заради“ укажува на значењето на образованието за подоцнежниот живот. Тоа е задача на наставниците по сите предмети – да ги обучат учениците и тие да добијат способности за активно учество, на пример, способност да се произнесе нечиј став, кратко и јасно, во јавноста.

ОДГ го подразбира училиштето како место каде учениците можат да учат преку искуствата од реалниот живот. Училиштето повеќе е живот, отколку место на изолирано академско учење за подоцнежниот живот. Училиштето е микро-заедница која служи како модел на општеството во целина.³ До еден сигурен степен, училиштето може да стане дури и модел на подобро или подемократско општество, каде што членовите на училишната заедница можат да учествуваат во донесувањето одлуки во рамките на училишната средина, отколку што тоа би било можно надвор од училиштето. Учењето „заради“ демократијата и човековите права значи учење како да се учествува во заедницата, додека учењето „преку“ демократијата и човековите права значи дека заедницата е управувана од демократски принципи, каде човековите и детските права се набљудуваат како педагошки насоки. Демократијата се засновува врз политичка култура која што учениците мора да ја научат преку искуство во училиштето и со рефлектирање на ова искуство (учење „за“).

---

³ Овој концепт е инспириран од мислителите, како Дјуи (училиштето како „ембрионално општество“) и Вон Хентинг („училиштето како полис (држава“)“)

ОДГ/ОЧП учествуваат во образовните реформи кои важат за целото училиште, вклучувајќи ги сите наставници и одделенски раководители, училишните администратори и супервизори. Фокусот на овој прирачник, од друга страна, е ставен врз образованието за демократско граѓанство и образованието за човекови права како училиштен предмет. Реформата се состои од многу мали чекори, така што процесот и резултатот ќе варираат во зависност од земјата и од контекстот. Првите чекори се преземаат во училищата, каде што наставниците можат да одлучат што тие самите посакуваат да променат. Од оваа гледна точка, прашањето за методот и содржината е многу значајно.

Како е содржината поврзана со методот во ОДГ/ОЧП?

Генерално земено, учењето е активност која ја остварува оној кој учи. Учењето е активен процес кој се разликува од еден до друг ученик (конструктивен концепт на учењето). За да се резимира примерот, даден погоре, учениците можат само да научат како да уживаат во слободата на изразувањето преку зачестената практика – „искористи или изгуби“. Наставниците – не само во ОДГ/ОЧП, туку и по другите предмети, исто така – имаат задача да им обезбедат можности за учење на нивните ученици, како и да постават задачи кои ќе го поддржуваат овој процес на учење, на пример, преку презентации, дискусии, дебати, есеи, постери, уметнички творби или видео записи.

ОДГ/ОЧП, понатаму, става акцент на методите кои го поддржуваат учењето кое е насочено кон задачата, кое е интерактивно и кооперативно. Со откривањето на проблемите поврзани со зададената задача и изнаоѓањето на решенијата од страна на учениците, тие учат повеќе отколку кога би учеле сами во фронтална настава. Тука постои поголема флексибилност и можат да се земат предвид индивидуалните потреби при учењето. Наставните проекти во оваа книга покажуваат како учењето, насочено кон задачата, може да биде поврзано со специфични теми и прашања од материјалот, вклучувајќи учење преку проекти, критичко мислење, дебата и дискусија, рефлексивна и повратна информација. Од друга страна, фронталната настава, наспроти интерактивната настава, е погрешна алтернатива. Добрата настава е секогаш комбинација од двете форми, како што ќе покаже и описот на часот во овој прирачник.

Клучна цел на ОДГ/ОЧП: Учество во демократијата			
Учење	Поучување	Методи	Училиште
Знаење и разбирање Вештини Ставови и вредности	Поучување – за – преку – заради демократија и човекови права	– Насочено кон задачата, – интерактивно, – кооперативно учење комбинирано со – инструкции – водење – обука – демонстрирање од страна на наставникот	„Училиште како микро-општество“ Искуство од реалниот живот во училиштето

Учењето насочено кон задачата има импликации во временскиот распоред на часот. Генерално земено, ако наставниците сакаат учениците да работат повеќе, тие мора да зборуваат помалку и да одземаат помалку време од часот. Во исто време, тие мора да бидат пофлексибилни при излегувањето во пресрет на потребите на учениците при учењето. Учењето насочено кон задачата и интерактивното учење бараат внимателно планирање и подготовка и главно, потребно е повеќе време, за разлика од фронталната настава. Ова е, најверојатно, причината зошто ова второто преовладува, иако сега нашироко се признава дека е потребна замена со интерактивна настава.

Можеби, поради тоа, малку е парадоксално да се напише книга за наставници, а не за ученици. Како и да е, интерактивното учење и учењето насочено кон задачата поставуваат потешки задачи за наставниците, барајќи од нив поширок степен на улоги и флексибилно да одговорат на потребите за учење на ученикот. Оваа книга има за цел да ги поддржи наставниците како клучни фигури – наставникот е тој кој ќе обезбеди можности, задачи и средства за учениците, со цел тие да бидат поактивни.

Која е клучната цел на ОДГ/ОЧП?

Демократските системи зависат од активните демократи. Може и мора да се научи како да се учествува во демократијата. Комплексноста на институционалната рамка и на дискутабилните прашања бараат минимално ниво на знаење и разбирање. Учесството во јавна дебата, кое во натпреварот на идеи и организирани интереси, бара вештини, како што се способноста да се зборува во јавност и да се преговара. Разбирањето и почитувањето на непишаниот социјален договор, кој е основа на политичката култура на демократските заедници, зависи од вредностите и ставовите до кои се држи

младата личност. Клучната цел на ОДГ/ОЧП е да ја чува демократијата жива, поддржувајќи ги младите генерации да станат активни граѓани. Демократијата не може да функционира без институционална рамка, заштитена со устав. Но, тоа не е доволно. Таа треба да биде вкоренета и во општеството. Тоа е културолошката димензија на демократијата која ОДГ/ОЧП се стремат да ја зацврстат и да ја поддржат. Токму затоа и Советот на Европа се фокусира кон обука на наставниците за ОДГ/ОЧП со цел да се поддржи мировниот процес во Босна и Херцеговина.

Овој прирачник е наменет за наставниците и учениците од осмо или деветто одделение. Учењето многу ќе зависи од тоа што на ученикот веќе му е познато и што тој/таа има искусено во животот. Наставните теми во оваа книга, поради тоа, ја нагласуваат културолошката димензија на демократијата, додека прирачникот за повисоко ниво (ОДГ/ОЧП, книга 4) го свртува фокусот кон политичката и институционалната димензија на демократијата во заедницата и во политичките процеси на донесување одлуки.⁴

„Европскиот пристап“ кон ОДГ/ОЧП

Овој прирачник изразува еден споделен европски пристап до ОДГ/ОЧП, ползувајќи го придонесот, кој произлезе од широката различност на културни средини. Ние ја развивме идејата и првата верзија на оваа книга во Босна и Херцеговина и многу едукатори и наставници зедаа учество и во прегледот и во дискусиите. Авторите и уредниците на овој прирачник ги презентираат наставните пристапи и традиции во Велика Британија, Белгија, Швајцарија и Германија. Кога се подготвуваше преработената верзија, ние бевме поддржани од Олоф Олафсдотир (Ms Olöf Olafsdottir) и Сара Китинг-Четвинд (Ms Sarah Keating-Chetwynd) во Советот на Европа и од Сабрина Марунчеду (Ms Sabrina Marruncheddu) и Вилтруд Вајдингер (Dr Wiltrud Weidinger) (Меѓународни проекти во образованието (IPE), Цирих). Ангела Дул (Ms Angela Doul), Советот на Европа, ја прочита нашата последна нацрт-верзија. Илустрациите на Пети Вискеман (Mr Peti Wiskemann) даваат значење на текстот, кое не може да биде искажано со зборови. Би сакале да им се заблагодариме на авторите, илустраторот, рецензентите и коректорот за нивниот придонес и поддршка. Ние сме особено благодарни на г-дин Емир Аџовиќ, координаторот на Советот на Европа во Сараево, кој се грижеше за нас за време на проектите од ОДГ/ОЧП. Без неговото ангажирање од самиот почеток на проектот, оваа книга никогаш немаше да биде напишана. Ние, исто така, ѝ се заблагодаруваме и на Хедер Курант (Ms Heather Courant) за нејзината трпеливост во подготвувањето на нашите патувања, обезбедувањето на визи или договарањето на состаноци, како и на сите наши партнери во овој вистински, европски проект.

Стразбур, април 2008

Ролф Голоб (Цирих, Швајцарија)

Петер Краф (Вајнгартен, Германија)

⁴ ОДГ/ОЧП може да бидат предавани на секоја возрастна група, ако се земе предвид нивото на умешност и искуството на оние кои ќе учат. „Прирачникот за образование за детски права“ (ОДГ/ОЧП, книга 5) го покажува дијапазонот на дидактички пристапи од ниво на градинка, па сè до осмо одделение.

Концептуалната рамка на прирачникот: клучни концепти

Клучни концепти во ОДГ/ОЧП – алатки за еден активен граѓанин

Преку фокусирање на концептите, оваа книга следи еден класичен дидактички пристап до граѓанското и до другите образовни полиња. Концептите се извлечени од теоријата, но во наставата и учењето, тие не креираат систематска и теоретска рамка. Тие се одбрани бидејќи се корисни алатки за ученикот.

Концептите обезбедуваат когнитивни структури кои им овозможуваат на учениците да ги интегрираат новите информации, во еден значаен контекст, и полесно да ги запомнат (конструктивно учење). Ова особено се применува кај факти и броеви кои учениците не би можеле поинаку да ги научат, освен напамет. Концептите, исто, помагаат и при читање весник или слушање вести, што како прашање станува значајно кога се поврзува со концептот, како што е демократија, моќ, конфликт или одговорност. Поради тоа, концептите се суштински во образованието на информираниот граѓанин. Тие не само што даваат структура на когнитивното учење, туку тие имаат влијание и врз развојот на вредностите и обучувањето за вештини. Овие врски се прикажани во сите делови од оваа книга, што ќе биде и подетално прикажано подолу.

Учениците кои научиле како да поставуваат прашања, водени од клучните концепти во ОДГ/ОЧП, ќе бидат подобро подготвени да работат со нови информации и нови проблеми во иднина (доживотно учење). Учењето базирано врз концепти, исто така, ги подготвува учениците за понапредни студии на академско ниво, каде што тие можат да стигнат до теориите од кои произлегуваат концепти.

Како учениците ги разбираат и ги користат клучните концепти?

Мислењето и учењето, во многу работи, ги поврзуваат конкретното со апстрактното. Концептите се апстрактни, генерализирани производи на анализата и резонирањето. Учениците можат да ги сфатат концептите користејќи два пристапа - дедуктивен и индуктивен. Дедуктивниот пристап започнува со концептот, презентираан преку предавање или текст и потоа се применува во нешто конкретно, на пример, некакво прашање или искуство. Индуктивниот пристап се движи по другиот пат, започнувајќи со конкретното и продолжува кон апстрактното. Читателот ќе открие дека деловите во оваа книга, генерално, го следат индуктивниот пат.

Клучните концепти во оваа книга понатаму се развиени од конкретни примери – најчесто приказни или приказ на случаи. Кога учениците дискутираат кое е значењето на примерот, тие прашуваат за концептот кој може да им ги сумира овие генерализирани аспекти. Наставникот одлучува кога и како ќе го воведи концептот.

Концептите се алатки со кои се дознава дали учениците можат да преминат на нови теми. Колку почесто тие го користат концептот, толку подобро ќе го разберат – така доаѓа до поблиски врски и вкрстена поврзаност (когнитивни структури). За разлика од изолираното учење на факти напамет, сега учениците можат да поврзуваат нови информации во рамката на разбирање, која веќе ја развиле.

Како овој прирачник може да биде адаптиран?

Наставните теми го опишуваат првиот од двата важни чекори за учење, движејќи се од конкретното кон апстрактното. Тие нудат алатки и ги оставаат наставниците и учениците сами да одлучат како да ги користат. Ова е вториот чекор - од апстрактното назад кон конкретното. Не се менуваат само потребите и интересите на учениците – се менуваат и содржините и материјалите, институционалната рамка и образовните традиции од земја до земја. Ова е почетната точка на адаптирање на овој прирачник.

Наставните теми во оваа книга нудат алатки кои ја поддржуваат политичката писменост, вештините за обука и развивањето на ставовите. Тие не се однесуваат за прашања во одредена земја, во некое одредено време, но читателот почесто ќе наоѓа предлози за наставникот или ученикот, за собирање материјали кои ги поврзуваат наставните проекти со контекстот во нивните земји. Уредниците и преведувачите, како и наставниците, треба да бидат свесни за овој простор, кој е намерно оставен за размислување. Како што секоја земја си развива своја сопствена традиција за демократија, вкоренета во нејзината културна традиција и социјален развој, исто така, секоја земја, мора да ја развива својата еквивалентна верзија на ОДГ/ОЧП, преку додавање на референци од нејзиниот образовен и училиштен систем, институционалната рамка на политичкиот систем, политичките прашања и процесите на донесување на одлуки.

Кои клучни концепти се вклучени во овој прирачник?

Шемата на концептот, дадена подолу, дизајнирана во концентрични кругови, покажува кои клучни концепти беа вклучени во наставните теми на овој прирачник.

Демократијата е во центарот на шемата што покажува дека овој концепт е присутен во секој контекст на ОДГ/ОЧП. Учество во демократската заедница, од страна на активните граѓани, е клучна цел на ОДГ/ОЧП и тоа се искажува преку централната позиција на овој концепт.

Во наредниот круг, адресирани се три клучни елементи на демократијата: права, одговорност и правда. Тие укажуваат на три меѓусебно-зависни и значајни услови, кои се потребни ако сакаме демократијата да биде успешна..

Граѓаните мора да имаат признати основни човекови права и треба активно да ги користат, така што ќе бидат оспособени да учествуваат во процесите за донесување на одлуки – на пример, правото на глас, слобода на изразување, слобода на печатот, еднаквост пред законот и правото за мнозинско владеење. Демократијата е натпреварувачка – постои натпревар помеѓу интересите, идеите и вредностите – а добрата кои вредат се ретки. Како и да е, можностите да се влијае врз донесувањето одлуки, посебно во конкурентната пазарна економија, нееднакво се распределени. И во општеството постои нееднаква распределба на благосостојбата и можностите.

Политичко прашање е дали и до колкав степен резултатите од економската и социјалната распределба треба да бидат корегирани (социјална правда). Граѓаните можат и би требало да ги користат нивните права за да ги заштитат своите интереси, но, ниту една заедница не може да преживее, ако нејзините членови немаат волја да се грижат едни за други или за нивниот заеднички интерес (одговорност). Оваа кратка скица покажува дека концептите не стојат сами, туку тие се поврзани еден со друг преку тензии кои треба да се балансираат, што значи треба да се разберат.

Другите концепти, сместени во надворешниот круг, се поврзани со суштинските концепти и со сите други, на многу начини.

Стрелките кои се насочени кон надвор укажуваат дека сите овие концепти можат да бидат користени во справување со прашања од најразлични видови – морални, социјални, економски, законски, политички или еколошки.

Клучни концепти и димензии на учење во ОДГ/ОЧП

Клучните концепти се поврзани и со темите од материјалот во наставните проекти и со трите димензии на учењето во ОДГ/ОЧП, кои веќе беа потенцирани во воведот. Следната табела покажува што придонесуваат наставните проекти за учењето „за“, „преку“ и „заради“ демократијата и човековите права. Табелата, исто така, покажува како и зошто наставните теми се групирани под четири наслови кои се однесуваат на клучните аспекти на ОДГ/ОЧП:

1. Поединецот и заедницата;
2. Преземање на одговорност;
3. Учество;
4. Моќ и авторитет.

Подредени под овие четири наслови, наставните теми формираат обука. Првиот дел започнува со поединецот и потоа се фокусира на општеството – социјална интеракција, создавање стереотипи, разновидност и плурализам, плурализам и конфликт. Вториот дел го покренува прашањето за тоа кој би требало да преземе одговорност во заедницата. Третиот дел, час 5 (создавање на весник), претставува самостојна целина и овој час најмногу се доближува до делувањето во заедницата – во овој случај, во училишната заедница. Конечно, четвртиот дел го разгледува законот, законодавството и политиката, како на општо ниво, така и во контекст на училишниот парламент.

Бр. на час	Наслов	Клучен концепт во ОДГ/ОЧП	Учење за – преку – заради демократијата и човековите права		
			„за“	„преку“	„заради“
Прв дел: Поединецот и заедницата					
1	Стереотипи и предрасуди. Што е идентитет? Како јас ги гледам другите, а како тие ме гледаат мене?	Идентитет Поединецот и заедницата	Заемна перцепција Стереотипи Предрасуди Индивидуален и групен идентитет	Заменување на перспективите	Препознавање и прашување за стереотипите и предрасудите
2	Рамноправност. Дали си ти порамноправен од мене?	Рамноправност Дискриминација	Дискриминација во општеството Рамноправноста како	Почитување на разликите и сличностите Заменување на	Предизвикување ситуации на дискриминација

		Социјална правда	основно човеково право	перспективата на жртви на дискриминација	Морално резонирање
3	Разновидност и плурализам. Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?	Разновидност Плурализам Демократија	Плурализам и неговите граници Еднаквите права и образование-то Заштита на ранливите лица или групи со конвенциите за човекови права	Толеранција Фокусирање повеќе кон темите, отколку кон луѓето	Демократска дискусија Истражувачка дебата Преговарање
4	Конфликт. Што да се направи ако ние не се согласуваме?	Конфликт Мир	Ситуација победа-победа Барања, потреби, компромис	Ненасилство	
Втор дел: Преземање на одговорност					
5	Права, слободи и одговорности. Кои се нашите права и како тие се заштитени?	Права Слободи Одговорност	Основни потреби Желби Човечко достоинство Одговорност и заштита на човековите права	Свесност за личната одговорност	Идентификување и справување со прекршувањата на човековите права
6	Одговорност. Какви видови на одговорност имаат луѓето?	Одговорност	Законски, социјални, морални одговорности Улогата на невладините организации во граѓанското	Морално резонирање Решавање дилеми (конфликти на одговорност)	Преземање лична одговорност

			општество		
Трет дел: Учество					
7	Одделенски весник. Разбирање на медиумите преку создавање на медиуми	Демократија Јавно мислење	Видови печатени медиуми Цел на статиите со вести	Слобода на информирање и изразување Планирање Заедничко донесување на одлуки	Преземање лична одговорност за проект
Четврт дел: Моќ и авторитет					
8	Правила и закони. Каков вид на правила му се потребни на едно општество?	Правила и закони Владеење на правото	Цел на законот Граѓански закон, Кривичен закон Закони за млади луѓе Критериуми за еден добар закон	Идентификување на праведни закони	Почитување на законот
9	Владеење и политики. Како би требало да се владее со едно општество?	Моќ и авторитет Демократија Политика	Форми на владеење (демократија, монархија, диктатура, теократија, анархија). Одговорности на владеењето	Слобода на мислата и изразување Критичко мислење	Дебатирање

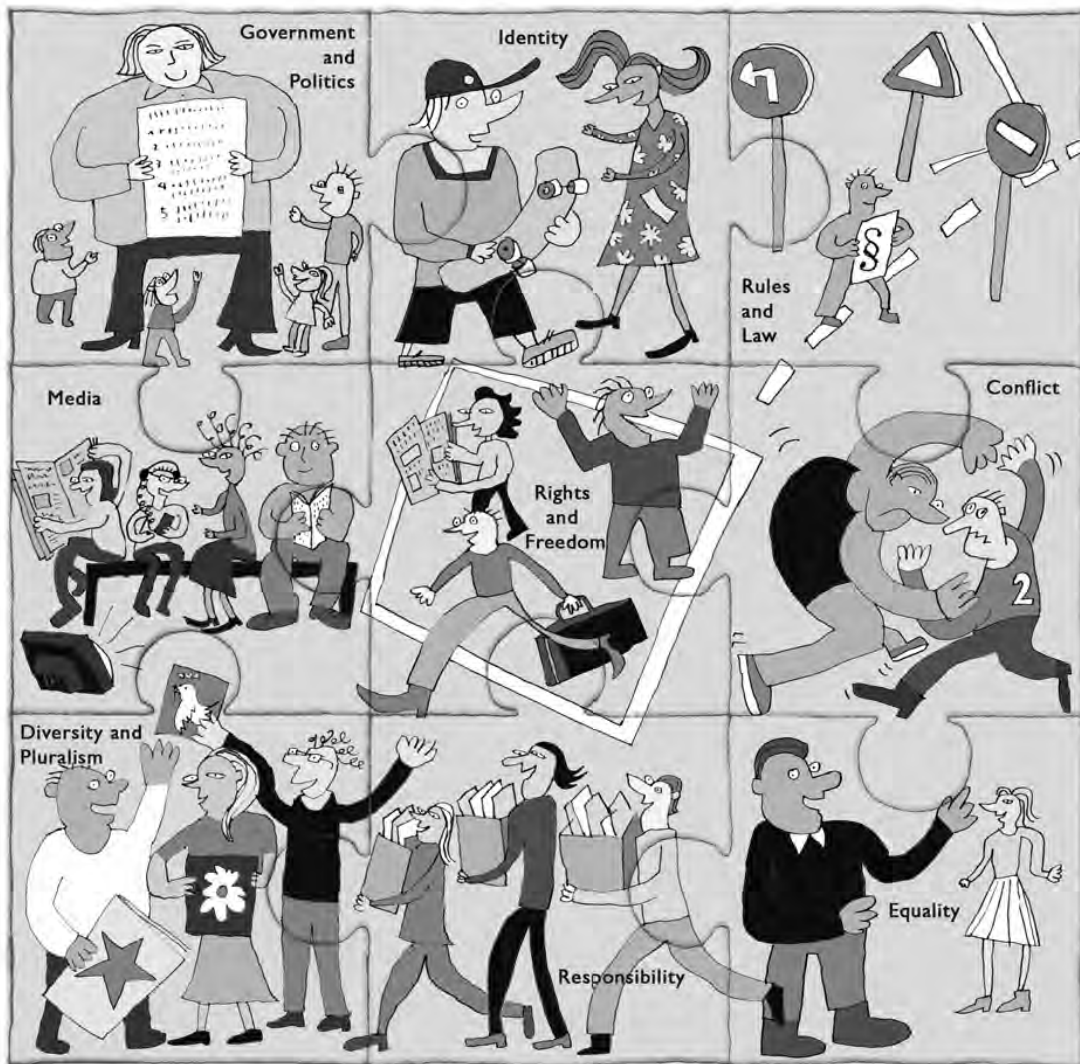
Групирањето на наставните теми под клучни аспекти, му дава на наставникот поголема флексибилност во планирањето на часот. Прашањата, кои ги покренуваат учениците во една наставна единица, често го предвидуваат заменувањето на перспективата во наредните наставни единици, што му овозможува на наставникот подобро да одговори на потребите за учење на ученикот.

Како што е опишано погоре, сите наставни теми во овој прирачник следат еден индуктивен пристап. Табелата го покажува поврзувањето на категориите со клучните концепти во секој наставен час (учење за демократијата и човековите права). Втората димензија на учењето при ОДГ/ОЧП, развивањето на

демократски ставови и вредности, директно е адресирана во вториот дел - „Преземање на одговорност“. Во секој час постои и димензијата на вредности, како што покажува колоната - „Поучување преку демократијата и човековите права“. Третата димензија на учењето при ОДГ/ОЧП, која поучува како да се учествува во заедницата (учење за демократијата и човековите права), исто така е адресирана во секој час, но најцврсто е фокусирана во часот 5.

Наставните планови вклучуваат делови од табелата за концептуално учење. Тука, не само што се објаснети клучните концепти, туку се претставени и други концепти, кои се значајни за контекстот на наставниот час.

Концептот сложувалка – модел на конструктивно учење

Концептот сложувалка провејува низ книгата како лајт-мотив. Повторно се појавува на насловната страница од секој наставен час, со делот кој е поврзан со клучниот концепт на тој определен час, како што е покажано на предната страница. Овде, девет илустрации се ставени заедно за да ја формираат комплетната сложувалка. Оваа слика може да биде толкувана на различни начини.

Најпрво, текстот на секоја слика разјаснува кој концепт на ОДГ/ОЧП го имала на ум илустраторката Peti Wiskemann. Потоа, со поврзување на деветте слики, сложувалката укажува дека деветте концепти се поврзани на многу начини и формираат една значајна целина.

Како и да е, сложувалката ни дава впечаток дека збирот на клучните концепти во оваа книга се комплетираат сами по себе и дека ниту еден елемент не може

да биде изоставен или додаден. Од овој агол гледано, сложувалката може да остава впечаток како да соопштува една лажна порака, давајќи сугестија дека не е направен ниту еден дидактички избор во концептуалната рамка на овој прирачник. Се разбира, овие девет концепти не формираат еден затворен систем на теорија или разбирање. Дотолку повеќе, тие беа избрани, бидејќи ние чувствувавме дека тие ќе бидат особено значајни или корисни. И некои други би биле, исто така, интересни, на пример, пари, моќ или идеологија. Прирачникот обезбедува повеќе алатки, отколку теорија и тој е отворен за адаптирање и дополнувања.

Од друга страна пак, настојувањето да се сфати претставува потрага по значењето, а конструктивизмот го сфаќа процесот на учење како напор да се креира значењето. Учениците ги поврзуваат новите информации со она што веќе го знаат и она што веќе го имаат разбрано. Сложувалката, според тоа, може да биде толкувана како симбол за тоа како значењето е креирано од страна на ученикот. Учениците ќе се обидат да ги поврзат клучните концепти на ОДГ/ОЧП еден со друг. Притоа, тие ќе креираат една сложувалка од различни врски во нивните умови со нивен, сопствен распоред на елементите. Можеби тие ќе откријат празнини или врски кои недостигаат и ќе поставуваат прашања кои одат зад целта на неколкуте клучни концепти во оваа книга. Нивните резултати ќе се разликуваат, а сложувалката ќе го изразува тоа со прикажување на концептите во различен редослед отколку што е прикажано на дијаграмот и табелата погоре. Учениците може да прават грешки кога ќе ги креираат нивните сложувалки и затоа би требало да ги споделат нивните резултати во одделението. Ако е потребно, ученикот или наставникот би требало да ги корегираат (деконструкција).

Кога наставникот го користи овој прирачник и ги подготвува часовите, тој/таа ќе има идеја за тоа како овие концепти се поврзани и како учениците би можеле или би требало да ги разберат.

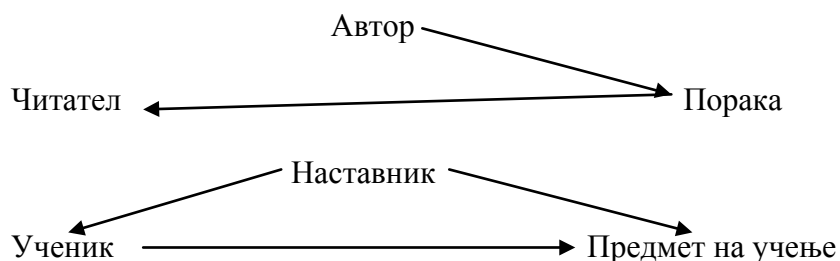
Како што вели и поговорката: „Една слика кажува повеќе од илјада зборови.“ Според тоа, оваа сложувалка може многу да му каже на читателот за клучните концепти во оваа книга, за импликациите на правење дидактички избори и за конструктивното учење.

Сликите го поддржуваат активниот читател (метарефлексија)

Ова поглавје се занимава со една апстрактна идеја – концепти. Авторот има една тешка задача – треба да создаде јасна порака, а и читателот има тешка задача – треба да ја разбере пораката. Ова споделено искуство на авторот и читателот има многу заедничко со интеракцијата помеѓу наставниците и учениците. Поради тоа, вреди да се потроши време на рефлектирање врз комуникацијата помеѓу авторот и читателот во ова поглавје. Според тоа, ние уште еднаш користиме индуктивен пристап, извлекувајќи го конкретното, споделено искуство со цел да се стекне еден општ увид, кој би можел да се применува и во други полиња, особено во поучувањето и во учењето.

Истражувањето покажа дека многу корисници на оваа книга прво гледаат во сликите и дијаграмите, пред да го простудираат текстот. Силата на сликите лежи во нивната естетска привлечност до нашата имагинација и во нивната концентрираност на информациите. Нивна слабост е дека оваа информација се пренесува невербално. Оној кој ја гледа сликата може да си изгради идеја во неговиот/нејзиниот ум, а која ќе води во спротивна насока од целта на авторот.

Авторот, читателот и пораката формираат триаголна врска. Во оваа структура, еден елемент е секогаш отсутен од врската на останатите два. Ова значи дека авторот нема целосна контрола над пораката која читателот ќе ја формира во неговиот/нејзиниот ум, како што и наставникот не може да одлучи што ученикот конечно ќе запомне или заборави. Како и да е, ако читателот е заинтересиран и има волја да открие дали неговото/нејзиното сфаќање на сликата е точно – дали одговара со целта на пораката од авторот - тогаш авторот треба да обезбеди текст кој ја коментира или објаснува сликата.

Интересно е да се спореди структурата на комуникацијата помеѓу авторот и читателот со таа на наставникот и учениците во моделот на дидактичкиот триаголник. Постојат структурни аналогии и значајни разлики.

И во двата случаја, постои триаголна структура, која значи дека ниту еден елемент или учесник не доминира во целината. Авторите комуницираат со нивните читатели преку медиум, како што е овој прирачник. Тоа, обично, е еднострана комуникација. Авторот и читателот многу ретко се среќаваат лично и авторот не добива редовно повратна информација. Авторот нема комплетна контрола на пораката која се појавува во умот на читателот.

Во одделението, наставникот нема целосна контрола врз процесите на учење на ученикот. Како и да е, личната врска помеѓу учениците и наставникот обезбедува постојана повратна информација, а личноста на наставникот е најмоќниот медиум во наставниот процес.

Додека гледа во некоја слика, читателот конструира порака во неговиот/нејзиниот ум и претпоставува што го очекува, читајќи го текстот обезбеден од авторот. Можеби читателот ќе открие дека неговото/нејзиното сфаќање на сликата е потврдено или пак, тој/таа ќе искусат деконструкција на некои елементи. Сликите помагаат да се креира дијалог помеѓу авторот и

читателот, кој се случува во умот на читателот. Комбинацијата на слика и текст го поддржуваат активниот читател – и мислител.

Толкувањето на сликите е клучна вештина во, така нареченото, општество на информации и учениците би требало да се обучуваат за оваа вештина. Ние, поради тоа, предлагаме наставникот да ја сподели сложувалката со учениците. Објаснувањето на сликата е задача која се потпира или на наставникот или на учениците. Наставникот би можел да ја искористи за да ги запознае учениците со наставната програма, која ја нуди овој прирачник, или можеби како резиме на крајот од училишната година. Учениците би можеле да ја исечат сложувалката на девет делови и повторно да ја состават, согласно со актуелната наставна програма, која се појавува во нивниот умови. Со споделување на нивните лични комбинации и врските, на деловите од сложувалката, со концептите, за кои се залагаат, учениците ќе станат свесни за нивните сопствени начини на учење и разбирање. Рефлектирајќи го ова искуство на ниво на концептуално учење, тие би можеле да дојдат до сфаќањето дека слободата на мислата и изразувањето не се само услови на демократско донесување на одлуки, туку се и услови на читање и учење.

Прв дел

Поединецот и заедницата

Тема 1

**Стереотипи и предрасуди. Што е идентитет?
Како јас ги гледам другите, а како тие ме гледаат мене?**

Тема 2

Рамноправност. Дали си ти порамноправен од мене?

Тема 3

**Разновидност и плурализам. Како луѓето би можеле да живеат
заедно во мир?**

Тема 4

Конфликт. Што да се направи ако ние не се согласуваме?

ТЕМА 1

Стереотипи и предрасуди

Што е идентитет? Како јас ги гледам другите, а како тие ме гледаат мене?

1.1. Како другите ја гледаат личноста...

Има нешто повеќе во личноста отколку што некој може да си помисли

1.2. Колку различно една личност може да биде опишана...

Како да се добие подобра слика за личноста?

1.3. Стереотипи и предрасуди

Наши идеи за другите луѓе, групи или земји

1.4. Стереотипи за мене!

Како јас се гледам себеси – како ме гледаат другите?

ЧАС 1: Стереотипи и предрасуди

Што е идентитет? Како јас ги гледам другите, а како тие ме гледаат мене?

Кој сум јас, всушност? Секој ден, учениците искусуваат широка разновидност на вредности и начини на заедничкото живеење. Со цел да ја најдат нивната сопствена позиција, тие треба да развијат вештина да прават избори. Што смеам да правам, што не смеам да правам? Што е правилно, а што е грешно? Децата и тинејџерите многу брзо сфаќаат дека на овие прашања не е лесно да се одговори. Она што е правилно во еден случај, би можело да биде грешно во друг. Како можам јас да одлучам? Кои насоки ги имам?

Две важни алатки за лично водење се уставот на државата и нејзиниот пристап кон човековите права. Овие две се референтни точки кои го демонстрираат плурализмот на вредности во едно општество. Најважниот принцип е личната слобода, при што на секој поединец му се дозволува правото да се развие неговата/нејзината личност, наспроти основата на заемната толеранција и одговорност, па според тоа, овој принцип е од корист и за заедницата, во која тој/таа живее, и за човештвото, како целина. Ние би можеле многу да се разликуваме во нашите погледи и интереси, предвидувајќи дека ние сме се согласиле за правилата како да дискутираме во врска со нашите несогласувања на мирољубив начин.

Децата и адолесцентите би требало да знаат дека возрасните, исто така, се борат со предизвиците и барањата на кои тие наидуваат. Тие, исто, би требало да сфатат дека наставниците не го поседуваат клучот до апсолутната вистина, туку прават грешки и се обидуваат да учат од нив.

Оваа наставна тема се справува со некои од прашањата за развојот на личниот идентитет и како луѓето и групите се перцепираат себеси и другите. Учениците би требало да сфатат дека нивниот идентитет е дефиниран и од нив самите и од нивната интеракција со другите. Идентитетот е дефиниран преку означување и на разликите помеѓу поединците, како и преку потребата да се припаѓа или да се биде заштитен од семејството или врсничката група. Младите луѓе ќе се разберат подобро себеси ако тие ги истражуваат нивните лични чувства и потреби, нивниот личен развој и нивните желби за иднината. Тие треба да експериментираат со различните форми на однесување, така што ќе го прошират нивниот репертоар на интеракции со другите. Тие ќе го научат ова, ако конструктивно придонесуваат во ситуациите на социјалната интеракција.

Социјалната и политичката историја на нашата земја има силно влијание врз нашите животи денес. Учениците би требало да бидат свесни за ова влијание, редовно собирајќи информации за тековните прашања и дискутирајќи за нив, со

што се формира нивното лично мислење и слушање на мислењето на другите. Тие мора да бидат свесни за големо внимание на погледите, предрасудите и стереотипите, кои се дел од јавното мислење. Личноста треба да биде свесна за овие суптилни форми на влијание, и да делува спротивно од нив и критички да ги рефлектира врз неговите/нејзините избори, а ако е потребно и да ги менува.

Образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку оваа серија на лекции, учениците ќе:

- се запознаат со концептите за стереотипите и за тоа како се создаваат предрасудите;
- сфатат дека сите ние постојано им припишуваме одредени квалитети на поединци или групи;
- разберат дека таквото припишување ни помага да ја совладаме комплексноста на нашиот секојдневен живот;
- сфатат дека припишувањето може да повредува и да биде неправедно;
- научат дека припишувањето го поддржува формирањето на личните и на групните идентитети;
- научат дека идентитетот е комплексна работа, а тоа значи дека секоја личност може и мора различно да биде разбрана и опишана.

ЧАС 1: Стереотипи и предрасуди
Што е идентитет? Како јас ги гледам другите, а како тие ме гледаат мене?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Како другите ја гледаат личноста	Учениците ја икскусуваат комплексноста на погледите и прават нивни сопствени избори	На учениците им се зададени специфични улоги и да формираат нивни погледи. Тие учат како да ги заменат перспективите.	Описи на улогите, материјал за учениците 1.1. (групи 1-3), големи листови хартија, маркери	Групна работа
Час 2: Како може една личност различно да биде опишана	Учениците сфаќаат дека различните описи можат да се однесуваат на еден, ист идентитет.	Учениците испробуваат и глумат сцени и ги презентираат нивните пишувани трудови. Тие дискутираат за сцените кои ги виделе.	Резултатите од првиот час стануваат основен материјал за вториот. Учениците сфаќаат дека без нивното учество и нивното вложување часот не може да биде продолжен.	Играње улоги, презентации и водена пленарна дискусија
Час 3: Стереотипи и предрасуди	Учениците сфаќаат како се поврзани стереотипите и предрасудите и како тие може да водат до	Учениците размислуваат за нивните погледи врз другите и дискутираат за нив во групите	Празни листови хартија и маркери	Групна работа, пленарна дискусија

	<p>поедноставени, но исто така, неправедни погледи врз поединците, групите и цели земји</p>			
<p>Час 4: Стереотипи за мене!</p>	<p>Учениците стануваат свесни за тоа како тие се перцепирани од другите и учат да го прифатат ова.</p> <p>Тие подобро разбираат како другите гледаат и реагираат на нивниот идентитет.</p>	<p>Учениците се опишуваат самите себе и едни со други, а потоа ги споредуваат нивните резултати.</p>	<p>Материјал за учениците 1.2.</p>	<p>Работа во парови, пленарна дискусија</p>

Час 1**Како другите ја гледаат личноста**

Има нешто повеќе во личноста отколку што некој може да си помисли

Цел на учењето	Учениците ја искусуваат комплексноста на погледите и прават нивни сопствени избори.
Задачи за учениците	На учениците им се зададени специфични улоги и да формираат нивни погледи. Тие учат како да ги заменат перспективите.
Материјали	Описи на улогите, материјал за учениците 1.1. (групи 1-3), големи парчиња хартија, маркери.
Метод	Групна работа

Часот

Учениците формираат три групи и го добиваат материјалот 1.1. (во три различни верзии за различни групи), голем лист хартија и маркер. (Во погорните одделенија можат да се формираат повеќе групи, а наставникот треба да обезбеди повеќе сцени за глумење, или пак истата задача да им ја зададе на повеќе групи. Ова, последното, може да биде интересно сценарио кое ќе покаже колку описите и сфаќањата можат да бидат различни.) Потоа, наставникот ја раскажува приказната за момчето кое го напуштило домот и кое ја истражувало неговата нова околина. Тој му кажува на одделението за дневникот на момчето, но не им чита гласно, бидејќи секоја група ќе добие само дел од текстот.

Основни информации за наставниците

Комплетниот текст тече вака:

„Денес е мојот прв ден во моето ново одделение. Моето семејство се пресели тука од друг регион и јас сеуште се чувствувам како странец. Драг дневнику, многу работи ми се случија во последните неколку денови. Ќе ти раскажам дел од нив.

Сега, ние живееме во стан блиску до реката. Едно од момчињата од моето одделение живее неколку врати потаму. Тој веќе дојде кај мене уште третиот ден за да ме праша дали сакам да одам на риболов со него. Јас реков „не“, бидејќи мојата јадица е сеуште спакувана во една од кутиите.

Пред нашата училишна зграда има голем фудбалски терен. Јас бев многу среќен поради тоа, бидејќи мене ми се допаѓа играњето фудбал. Па, ја понесов со себе топката и сакав да почнам со тренирање. Само што започнав да шутираам на голот, кога директорот на училиштето ме запре. Тој беше многу лут и ме праша дали знам да читам. Јас не го видов знакот кој велеше дека теренот се затвора, ако претходно врнело дожд. Јас бев шокиран и си отидов дома без да кажам збор.

Еден стар човек живее сам во станот над нашиот. Кога се враќав дома вчера, го сретнав со полна торба пред влезната врата. Тој носеше торба со храна и тешко дишеше. Ми падна жал за него. Го прашав дали би можел да му помогнам и му ја однесов торбата горе, до неговата врата.“

Трите верзии од материјалите за групите содржат различни делови од дневникот. Перцепцијата на групите ќе се разликува, во зависност од информациите кои тие ќе ги добијат. Поради тоа, секоја група гледа само дел од идентитетот на момчето и го рефлектира ова стојалиште при играњето улоги. Како што се бара во задачите, групите, прво, ги презентираат нивните збирки на епитети. По еден член од секоја група ги собира резултатите од групната дискусија на големо парче хартија за презентација за наредниот час.

Сега, секоја група решава за кратко играње на улоги, со што ќе се презентира нивната интерпретација. Ова играње на улоги прво би требало да се објасни и дискутира во одделението, а потоа да се извежба. Ова може да се случува во различни агли од училиницата или можеби во просторија за состаноци во училишната зграда, во некои надворешни згради или, ако дозволуваат временските услови, на игралиште. Иако играњето улоги одзема некое време на почетокот, сепак напорот ќе се исплати. За многу ученици, нешто што често им е тешко да го искажат со зборови, сега би можело да биде изнесено едноставно и јасно.

Целта на овој час е учениците да имаат напишано листи со епитети на постерите и да ја имаат извежбано сцената.

На крајот од часот, наставникот ги собира постерите (тој повторно ќе им ги врати на почетокот од наредниот час) и почнува да води краток дебрифинг. Тој дава позитивна повратна информација и прави вовед во темата за следниот час.

Час 2

Како може една личност различно да биде опишана...

Како да добијам подобра слика за личноста?

Цел на учењето	Учениците сфаќаат дека различните описи можат да се однесуваат на еден, ист идентитет.
Задачи за учениците	Учениците испробуваат и глумат сцени и ги презентираат нивните пишувани трудови. Тие дискутираат за сцените кои ги виделе.
Материјали	Резултатите од првиот час (подготвеното играње на улоги и листата на епитети на постерите) стануваат основен материјал за вториот час. Учениците сфаќаат дека без нивното учество и нивните креации, часот не би можел да продолжи.
Метод	Играње на улоги, презентации и водена пленарна дискусија.

Часот

Прв дел

Наставникот ја објаснува процедурата на часот. Тој им дава на групите уште пет минути да ги повторат нивните сцени. Потоа, сцените се претставуваат.

Прво, еден член на групата го чита извадокот од дневникот пред одделението, користејќи го постерот од првиот час. Потоа, групата ја глуми сцената. Препорачливо е сите сцени да бидат презентирани без да се прекинуваат. Ако повеќе од една група, добијат ист извадок од дневникот, тие треба да ги одглумат сцените, со мали варијации, една по друга.

Откако групите ќе завршат, наставникот дава позитивна, повратна информација и повторно ја сумира целта на оваа низа на сцени. Ако одделението е навикнато на оваа наставна форма, тогаш учениците можат да се придвижат кон наредниот чекор. Ако не се, наш совет е, да им се даде можност на учениците за повторување и рефлектирање за оваа низа на сцени, погледнувајќи ги аспектите на содржината и формата.

Еве неколку примери за тоа како наставникот може да се обиде да направи рефлексија од едно играње на улоги:

- Каково беше вашето искуство како група?
- Дали јас открив нешто ново за мене?
- Како ние успеавме да ги прикажеме ликовите такви какви што се?

Втор дел

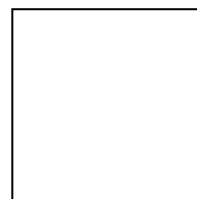
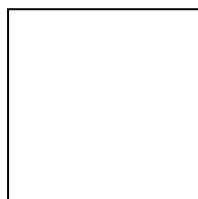
За време на вториот дел од часот, учениците ги местат столчињата во еден или два полукруга околу таблата. Потоа, наставникот ги изложува постерите, еден по еден, на таблата. Учениците набљудуваат како се одвива презентацијата:

Ова е како другите го гледаат него:

Училишните другари

Наставниците

Соседите

Во дискусијата за наредните чекори, учениците би требало да сфатат дека е сосема нормално, една личност да биде различно набљудувана од различни луѓе или групи. Тие би требало да сфатат дека не смеат да ги употребуваат категориите, како што се „точно“ и „грешно“, за опис на гледањата. Всушност, ако сакаме да бидеме праведни кон момчето, грешно би било да се дозволи само едно гледање за тоа да се опише.

Можни обиди за наставникот да го поддржи критичкото мислење во одделението:

- Кога ги гледам овие различни описи, се чувствувам по малку збунето.
- Па, што е вистина сега?
- Кој е Макс навистина?

Наставникот чека сè додека одреден број на ученици не кренат рака и потоа тој им дозволува да дадат различни одговори. Тој ги запишува овие одговори во вид на листа на таблата или, попрепорачливо, на флип чарт:

Што можеме да кажеме за момчето?

- Како можеме соодветно да го опишеме?
- Изјава 1
- Изјава 2
- Изјава 3
- Изјава 4
- Изјава 5

На крајот од часот, наставникот ги сумира увидите, стекнати од страна на учениците, за време на првите два часа. Предност е, доколку флип чартот стои на располагање, за да се забележуваат овие гледање, така што тие би можеле да бидат презентирани на наредните часови. Следните гледање можат да се покажат како корисни:

Идентитет

- Идентитетот на личноста има повеќе страни.
- Често, другите луѓе (соседи, пријатели, наставници, странци) имаат различни погледи за истата личност.
- Ние мораме да ги слушнеме различните погледи, ако сакаме да дознаеме повеќе за личноста.
- ...
- ...

На крајот од часот, наставникот ги прашува учениците за да добие повратна информација, трудејќи се да не коментира за забелешките на учениците.

Постојат различни начини со кои ова можеме да го направиме. Прашувајќи го одделението, како целина, не е секогаш најдоброто решение, а уште полошо е кога неколку исти ученици ќе одговараат и ќе се добие неспецифична повратна информација. Поради тоа, за овој случај се препорачува моделот „пикадо“. Ова е метод за добивање на брза повратна информација која дозволува секој ученик да ги специфицира неговите/нејзините одговори. Додатокот дава детален опис на оваа форма за повратна информација.

Потоа, наставникот дава преглед за наредните два часа, при што одделението нема да разгледува индивидуалци, туку групи, во рамките на едно општество и во цели земји.

Час 3

Стереотипи и предрасуди

Нашите идеи за другите луѓе, групи или земји

Цел на учењето	Учениците сфаќаат како се поврзани стереотипите и предрасудите и како тие можат да водат до поедноставени, но исто така, неправедни погледи на поединците, групите и цели земји.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат за нивните гледања кон другите и дискутираат за нив во групата.
Материјали	Празни листови хартија и маркери.
Метод	Групна работа, пленарна дискусија.

Клучни термини

Стереотипи: Тие се мислења кои групата ги има за себеси или за другите групи.

Предрасуди: Ова се емоционално дополнети мислења за социјалните групи (често малцинствата) или за одредени луѓе (често од малцинските групи).

Часот

Целта на овој час е да ги оспособи учениците да го пренесат нивното сфаќање за тоа како се гледа на другите, на индивидуално, општо ниво, за тоа како се суди за поголемите групи, религиозни заедници, етнички групи или земји.

Наставникот подготвува кратка, јасна, структурирана лекција за разликите помеѓу стереотипите и предрасудите, која ќе биде предадена на почетокот од часот.

Со сумирање на процесите на учење, како и резултатите и увидите, стекнати на двата претходни часа, наставникот им помага на учениците да ја сфатат разликата помеѓу стереотипите и предрасудите. Наставникот ги претставува двата концепта, кои се однесуваат на различните гледања за момчето, кое беше проучувано на претходните два часа. Тој/таа се обидува да им ги презентира овие гледање како стереотипи и предрасуди (погледни во основниот материјал за наставниците на крајот од ова поглавје, каде што е вклучен модел за оваа кратка, клучна лекција). Во наредниот чекор, учениците формираат мали групи. Тие работат на описи на социјални групи, на пример:

- момчиња и девојчиња;
- професии;
- етнички групи;
- земји;
- континенти.

Важно е да не се прашуваат учениците за нивното лично мислење во врска со другите. Подобро би било ако тие си замислат какво општество, соседи или медиуми и би можеле да кажат или да размислат за групите, кои им беа доделени со задачата.

Учениците се обидуваат да направат разлика помеѓу стереотипите и предрасудите, според тоа го применуваат она што го слушнаа од наставникот, на почетокот од часот.

Наставникот може да даде неколку најави на таблата и учениците да ги подготват нивните презентации на резултатите во форма на листа. Искуството покажа дека листите, кои се претходно подготвени, (погледни го примерот подолу) ќе им помогнат на учениците да ги прибележат идеите за подоцнежна употреба во дискусијата.

По почетната лекција за стереотипи и предрасуди, од страна на наставникот, учениците работат во групи од три или четири ученици, околу 15 минути, за да се искажат во врска со погоре зададената задача. Наставникот би требало внимателно да одбере и да понуди некој од горните примери. Во зависност од

политичката ситуација во засегнатата земја, можно е да се одберат примери блиски до искуството на учениците. Од друга страна, наставникот треба само да ги спомне етничките групи кои живеат во земјата или заедницата, ако таквиот избор не повредува никого и ако со тоа не се повлечат дискусии и расправи кои би можеле да излезат од контрола.

Дискусиите и резултатите на групите треба да бидат презентирани во пленарна сесија. Секоја група се договара кој ќе биде презентер и тој/таа ќе ги презентира резултатите на групата, следејќи го примерокот за критериуми, како што се следниве:

- нашата земја, нашата група, нашата етничка припадност, нашата професија;
- стереотипи искажани од групата;
- предрасуди искажани од групата;
- нашите претпоставки зошто групите имаат такви гледишта;
- нашите мислења, вклучувајќи можни разлики во мислењето.

Наставникот ќе им помогне на учениците, запишувајќи ги резултатите на секоја група (во форма на белешки) на флип чарт.

Пример, за тоа како да се запишуваат резултатите, со цел да се поддржат учениците:

Група	Земја/професија/група	Стереотипи	Предрасуди	Коментари
1				
2				
3				
4				
5				

Конечно, наставникот го сумира часот, укажувајќи и на процесот и на резултатите, и го информира одделението за наредните чекори.

Час 4**Идентитет: Стереотипи за мене!**

Како јас се гледам себеси – како другите ме гледаат мене?

Цел на учењето	Учениците стануваат свесни за тоа како се тие перцепирани од другите и учат да го прифатат тоа. Тие подобро разбираат како другите гледаат и реагираат на нивниот идентитет. Тие го истражуваат ефектот, кој го има нивниот идентитет, врз другите.
Задачи за учениците	Учениците се опишуваат самите себе и едни со други, а потоа ги споредуваат нивните резултати.
Материјали	Материјал за учениците 1.2.
Метод	Работа во парови. Пленарна дискусија.

Часот

Наставникот го започнува часот, сумирајќи ги резултатите од двата претходни часа и објаснувајќи го распоредот за денешниот час.

Потоа, наставникот го потсетува одделението дека тие имаа започнато со гледање во поединецот (личната состојба на момчето), движејќи се кон проучување за тоа како се гледа на поголемите групи, како што се професиите, етничките групи и цели земји. Сега, тие повторно ќе се насочат кон поединецот, но овој пат, самите ученици кон себе – секој во одделението – ќе биде во фокусот.

Тие ќе се концентрираат на прашањето:

Кој сум јас?	
Како би можел да се опишам себеси!	Самоперцепирање
Како би ме опишал еден ученик од одделението?	Перцепирање од другите

Наставникот го поткрепува неговиот/нејзиниот вовед во часот со цртање на оваа табела на таблата или на флип чарт. Тој/таа, исто така, може да ги замоли учениците да повторат за она што го научиле во изминатите два часа, за разликата помеѓу самоперцепирањето и перцепирањето од другите. Во продолжение, или како алтернатива, тој/таа може да ги повтори клучните концепти за стереотипите и предрасудите.

Сега, наставникот ги зема материјалите и им ги покажува описите за Макс на учениците. Ова би требало да им помогне на учениците да размислуваат за, колку што е можно повеќе, квалитети и карактеристики на луѓето. На учениците им се задава задача за набројување, на колку што е можно повеќе, епитети кои можат да се искористат за да опишеме една личност. Наставникот сигурно ќе даде некои идеи и сугестии за ова прашање. На пример, учениците можат да бидат водени по категории, кои им даваат значење и фокус на описните придавки. Таквите категории би можеле да го вклучат следново:

Како би можеле да опишуваме луѓе:

- ако се тие во добро расположение?
- ако се тие во лошо расположение или се дури и бесни?
- ако се тие добри пријатели?
- ако сакаме да опишеме како тие изгледаат?

- ако сакаме да ги опишеме како ученици?
- ...

Подобро од прашувањето на неколку ученици да дадат неколку идеи, во ситуација на фронтална настава, е ситуацијата да се вклучи целото одделение. Ова може да се постигне со следната вежба⁵, во која учениците работат сами за да создадат разновидност на идеи. Во аглите од училницата или на одделни клупи, треба да се обесат или да се постелат големи листови хартија. Врз нив, различни клучни зборови или категории ќе бидат дадени како наслови. Учениците се движат во тишина низ училницата и ги запишуваат нивните идеи на постерите (идеално е да се обезбеди по еден маркер за секој постер). Бидејќи тие ќе можат да го прочитаат она што другите ученици го имаат напишано, тие нема да се повторуваат едни со други, но можат да одговараат со коментари и нови идеи.

Резултатот од една ваква вежба би можел да изгледа вака:

Како изгледа една личност кога е во добро расположение?

- весело
- се шегува
- опуштено
- комуникативно
- распеано
- шармантно
- ...
- ...

Не се потребни продолженија во пленарната дискусија, бидејќи целта на оваа вежба е да им се дадат идеи за работа на учениците во следниот чекор. Наставниците веќе треба да имаат предвидено кои ученици би можеле да работат заедно во парови во вој стадиум. Ова е значајно, бидејќи учениците ќе работат на една деликатна тема. Поради тоа, наставникот не треба да ги стави учениците, кои не се поднесуваат, да работат заедно, а треба да се осигура дека ничии чувства нема да бидат повредени.

Тимовите ја добиваат следнава задача:

Сега, вие истражувате како се перцепирате самите себе, а како ги перцепирате другите. Направете го тоа на следниов начин:

- Прво, работете сами.
- Погледнете во многуте описи на постерите во училницата и одберете зборови, кои според вашето мислење, добро ве опишуваат. Напишете ги во вашиот лист.
- Додадете ги вашите квалитети и описи во одредени ситуации кои не ги пронајдовте на постерите. Напишете ги во вашиот лист.

⁵ Предложената вежба тука е варијанта на „Сидот на тишината“ (погледни ОДГ/ОЧП Книга 6, „Развивање нови идеи во ОДГ/ОЧП“).

- Потоа, на ист начин, опишете го вашиот партнер.
- Кога и двајцата ќе завршите, споделете ги резултатите. Ќе биде интересно да се види колку има сличности, а колку разлики во описите и давањето судови, па дури и ако сте контрадикторни еден кон друг. Искажете ги вашите мисли и чувства:
- Што ме изненадува?
- Што ме прави среќен?
- Што ме прави да се чувствувам здодевно?
- Што ме повредува?
- Дали можеш да го поткрепиш твојот суд со неколку примери?
- Кои описи се (позитивни или негативни) стереотипи?

Наставникот би требало да одлучи дали ќе направи краен, пленарен дебрифинг на крајот од овој час (што е, исто така, и крај на оваа наставна тема, иако се можни и продолженија) или ќе направи резиме на процесот на учење низ поминатите четири часови. Кој и да било метод да го одбере, наставникот ќе забележи дека работната атмосфера во одделението е подобрена во текот на оваа тема. Учениците ќе развијат поблиски врски еден кон друг и ќе направат интересни откритија, кои ќе ги споделуваат едни со други. Сега, тие можат да прават разлика помеѓу:

- стереотипи и предрасуди;
- самоперцепирање и перцепирање од другите.

Тие имаат напреднато во развивањето на нивните социјални компетенции, кои ќе им користат во нивниот секојдневен живот, и во одделението и во училиштето, како целина. Учениците често ќе наидуваат на темите, започнати во овие четири часови, со што ќе го зацврстуваат она што веќе го имаат научено.

Материјал за учениците 1.1.**(Прва група)****Играње на улоги**

Договорете се и одберете еден претставник од вашата група кој гласно ќе го прочита краткиот извадок од дневникот и задачата за вашата група.

Назначете друг член од вашата група кој ќе ги бележи вашите резултати и ќе ги презентира пред одделението.

Извадок од дневникот на Макс:

„Денес е мојот прв ден во моето ново одделение. Моето семејство се пресели тука од друг регион и јас сеуште се чувствувам како странец. Драг дневнику, многу работи ми се случиле во последните неколку денови. Ќе ти раскажам дел од нив.

Сега, ние живееме во стан блиску до реката. Едно од момчињата од моето одделение живее неколку врати потаму. Тој веќе дојде кај мене уште третиот ден за да ме праша дали сакам да одам на риболов со него. Јас реков „не“, бидејќи мојата јадица е сеуште спакувана во една од кутиите.“

Задачи:

1. Соберете листа на епитети за кои мислите дека соучениците на Макс би ги искористиле за неговото опишување („бура на идеи“ во вашата група).
2. Што мислите, што би кажал некој соученик на Макс на останатите соученици за него? Извежбајте кратка сцена која ќе можете да ја одглумите пред одделението.

Материјал за учениците 1.1.

(Втора група)

Играње на улоги

Договорете се и одберете еден претставник од вашата група кој гласно ќе го прочита краткиот извадок од дневникот и задачата за вашата група.

Назначете друг член од вашата група кој ќе ги бележи вашите резултати и ќе ги презентира пред одделението.

Извадок од дневникот на Макс:

„Пред нашата училишна зграда, има голем фудбалски терен. Јас бев многу среќен поради тоа, бидејќи мене ми се допаѓа играњето фудбал. Па, ја понесов со себе топката и сакав да почнам со тренирање. Само што започнав да шутирам на голот, кога директорот на училиштето ме запре. Тој беше многу лут и ме праша дали знам да читам. Јас не го видов знакот кој велеше дека теренот се затвора, ако претходно врнело дожд. Јас бев шокиран и си отидов дома без да кажам збор.“

Задачи:

1. Соберете листа на епитети за кои мислите дека соучениците на Макс би ги искористиле за неговото опишување („бура на идеи“ во вашата група).
2. Што мислите, што би кажал некој соученик на Макс на останатите соученици за него? Извежбајте кратка сцена која ќе можете да ја одглумите пред одделението.

Материјал за учениците 1.1.**(Трета група)****Играње на улоги**

Договорете се и одберете еден претставник од вашата група кој гласно ќе го прочита краткиот извадок од дневникот и задачата за вашата група.

Назначете друг член од вашата група кој ќе ги бележи вашите резултати и ќе ги презентира пред одделението.

Извадок од дневникот на Макс:

„Денес е мојот прв ден во моето ново одделение. Моето семејство се пресели тука од друг регион и јас сеуште се чувствувам како странец. Драг дневнику, многу работи ми се случиле во последните неколку денови. Ќе ти раскажам дел од нив.

Еден стар човек живее сам во станот над нашиот. Кога се враќав дома вчера, го сретнав со полна торба пред влезната врата. Тој носеше торба со храна и тешко дишеше. Ми падна жал за него. Го прашав дали би можел да му помогнам и му ја однесов торбата горе до неговата врата.“

Задачи:

1. Соберете листа на епитети за кои мислите дека соучениците на Макс би ги искористиле за неговото опишување („бура на идеи“ во вашата група).
2. Што мислите, што би кажал некој соученик на Макс на останатите соученици за него? Извежбајте кратка сцена која ќе можете да ја одглумите пред одделението.

Основни материјали за наставниците

Стереотипи и предрасуди

Што е стереотип?

Луѓето секогаш се дефинирани како припадници на групи, во зависност од нивната култура, нивните религиозни сфаќања, нивното потекло или надворешни карактеристики, како што се бојата на нивната кожа, нивната височина, фризура или облека.

Често, ова дефинирање на групите оди заедно со припишување на специфични квалитети на луѓето, така што тие специфични претстави асоцираат на одредените групи. Ако овие претстави се претерани, до таа мера што двај одговараат на реалноста, ние ги викаме стереотипи.

Стереотипите, исто така, можат да се најдат и во книгите (дури и во учебниците), стриповите, рекламите или филмовите. Речиси сигурно, и ти си се сретнал/а со некакви стереотипи. Размисли, на пример, за претставата која ја имаш за африканските жени, кои носат здолниште од листови од палма, имаат дебели усни и малечки коски забодени во нивниот нос.

Од стереотип до предрасуда

Ако за личноста или за групата се суди според стереотипите, а не како за поединец или група на поединци, тогаш ние се справуваме со предрасуда. Сметаме формирале мислење за личноста или групата без да ги познаваме. Ваквите гледишта и идеи многу често немаат ништо заедничко со реалноста и тие се најчесто неповолни или непријателски.

„Позитивни“ стереотипи

Како и да е, постојат и позитивни стереотипи. На пример, ако некој рече дека црните луѓе се брзи тркачи, ние ова можеме да го наречеме позитивен стереотип. „Па, што има грешно во тоа?“ – можеш да си помислиш. Но, и во овој случај, луѓето грешно се ставени во еден кош заедно. Само размисли: дали навистина сите црни луѓе можат брзо да трчаат?

За што се добри стереотипите?

Предрасудите се чини дека го прават светот поедноставен и помалку комплициран. Ако луѓето сретнат други луѓе, кои им изгледаат чудно, тоа им создава чувство на вознемиреност. Во вакви ситуации, предрасудите им дозволуваат на луѓето да ја скријат нивната вознемиреност – можам да се преправам дека знам **е** за другиот/те и не треба да поставувам никакви

прашања. Но, резултатот од самиот почеток е неможност за вистинско среќавање и сфаќање.

Кој е ефектот од предрасудите?

Предрасудите се навредливи. Примарно, тие се користат кога некој неправедно се третира. Предрасудите им ја одземаат можноста на луѓето да покажат кои се и што можат да постигнат. На пример, еден работодавач можеби нема да му даде работа на турски кандидати за работа, бидејќи тој има слушнато дека „тие“ секогаш доцна доаѓаат на работа. Некои луѓе ќе се држат до предрасудите и популистичките идеи, иако тие не познаваат никого кој ќе им ги потврди овие негативни погледи.

Што можеме да направиме против предрасудите?

Предрасудите тешко изумираат и според тоа, тешко е и справувањето со нив. Но, нема потреба да се изгуби надежта: никој не се раѓа со предрасуди. Тие се учат, па можат и да се одучат. Пред да се суди за некоја личност, прашајте го/ја него/неа да објасни зошто го сторил/а тоа што е предмет на дискусија. Запомни дека и ти сигурно не сакаш да бидеш осудуван без да бидеш ислушан.

Материјал за учениците 1.2.

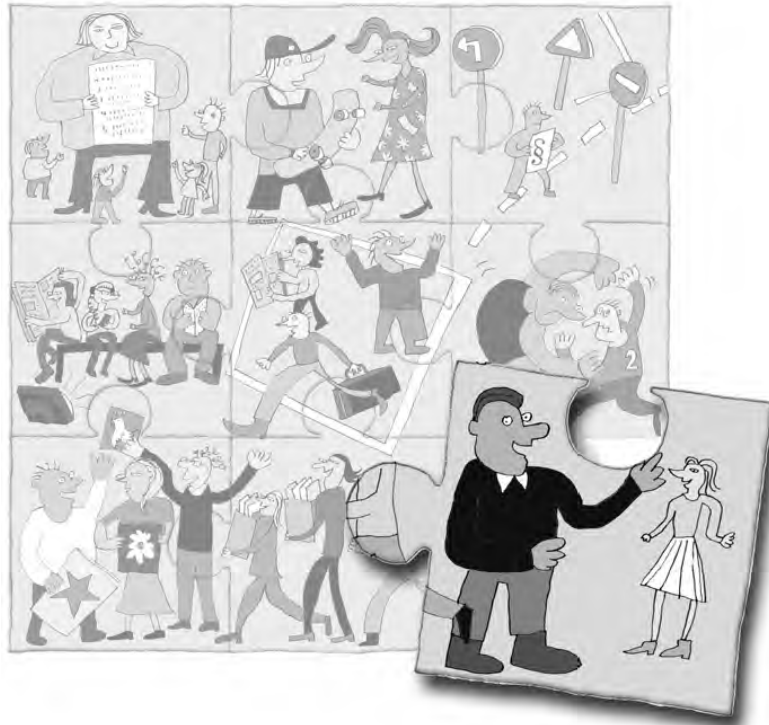
Самоперцепирање – перцепирање од другите

Работа во парови

Коментари по дискусијата - Каде се совпаѓаат нашите гледања? - Каде се разликуваат нашите гледања? - Забелешки	Како да се опишам самиот себе? (самоперцепирање)	Како да го опишам мојот соученик (мојата перцепција за некој друг, пишувано од мене)?	Коментари по дискусијата - Каде се совпаѓаат нашите гледишта? - Каде се разликуваат нашите гледишта? - Забелешки

ТЕМА 2 Рамноправност

Дали си ти порамноправен од мене?

2.1. Разлики и сличности

Дали сум јас рамноправен? Дали сум јас различен?

2.2. Приказната на Весна

Како би реагирале, ако ова требаше нам да ни се случи?

2.3. Рамноправност помеѓу мажите и жените

Како би требало да ги третираме мажите и жените?

2.4. Социјална правда

Како би требало да ја совладаме нерамноправноста?

Час 2: Рамноправност

Дали си ти порамноправен од мене?

Рамноправноста, како концепт, признава дека секој, без разлика на возраст, пол, род, религија, етничка припадност, итн. – ги поседува истите права.

Преамбулата, во Универзалната декларација за човекови права, започнува со зборовите: „Признавањето на неделивиот дигнитет и еднаквите и неотуѓиви права на сите припадници на човековото семејство е основата на слободата, правдата и мирот во светот.“ Концептот на граѓанство не може да биде одделен од прашањата за рамноправноста. Постоенето на нерамноправност, во или помеѓу општествата, го попречува ефективното граѓанство. Оттаму и идејата дека рамноправноста е основата на образованието за демократско граѓанство. Како таква, оваа идеја мора да се занимава со прашањето за еднаквоста и треба да ги оспособи поединците да делуваат против сите форми на дискриминација.⁶

Разновидноста подразбира движење од идејата за толеранција до основното почитување и ценење на разликите. Тоа е во средиштето на идејата на плурализмот и мултикултурализмот, а како таква е камен темелник на ОДГ. Според тоа, ОДГ мора понатаму да вклучи можности за истражување на перцепциите и да се справува со предрасудите и стереотипите. Исто така, треба да има за цел да обезбеди почитување и прифаќање на разликите во рамките на локалните, националните, регионалните и интернационалните заедници.⁷

На многу начини, солидарноста може да се гледа како капацитет на поединците да се движат зад некој нивен простор, како и да препознаат и да имаат волја да делуваат во одбраната и промовирањето на правата на другите. Тоа е, исто, клучна цел на ОДГ, затоа што се бара начин да им се обезбедат знаења, вештини и вредности на поединците, кои им се потребни за целосно живеење во нивните заедници. Како што е подвлечено порано, чинот на солидарност е блиску поврзан со идејата за делување. Како и да е, солидарноста е малку и менталитет, а малку и збир на однесувања.⁸

Предрасудата е суд, кој ние го создаваме за некој човек или луѓе, без вистински да ги познаваме. По карактер, предрасудите можат да бидат негативни или позитивни. Тие се научени, како дел од нашиот процес на социјализација и многу е тешко да се модифицираат или да се искоренат. Поради тоа, многу е важно ние да бидеме свесни за нивното постоење.

Дискриминацијата може да биде практикувана на директен или индиректен начин. Директната дискриминација се карактеризира преку намерата за дискриминирање на еден човек или група, како што е примерот со едно биро за вработување кое одбива да вработи Ром или пак градежна компанија која не

⁶ Од „Речник на термини за образование за демократско граѓанство“, Karen O’Shea, Совет на Европа, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

⁷ Исто

⁸ Исто

сака да продава станови на емигранти. Индиректната дискриминација се фокусира на ефектот од политиките или мерките. Тоа се случува кога очигледно неутрална одредба, критериум или практика ја става личноста или одредено малцинство во навистина неповолна состојба, во споредба со другите. Примерите може да се протегаат од минималното покачување на барањата на пожарникарите (кои можат да исклучат повеќе женски од машки кандидати), до некоја стоковна куќа која не најмува луѓе со долги здолништа, или владина канцеларија или училишна одредба која забранува влез или посета на луѓе кои носат шами на главата. Овие правила, очигледно неутрални во согласност со етничката припадност или религијата, можат непропорционално да ги стават во неповолна состојба членовите на одредени малцинства или религиозни групи, кои носат долги здолништа или шами на главата.⁹

Терминот „род“ се однесува на социјално конструираните улоги на мажите и жените, кои им се додаваат врз основа на нивниот пол. Родовите улоги, според тоа, зависат од одреден социо-економски, политички и културолошки контекст и тие се засегнати и од други фактори, вклучувајќи ги расата, етничката припадност, класата, сексуалната ориентација и возраста. Родовите улоги се научени и широко варираат во самата култура и помеѓу културите. За разлика од личниот, биолошки пол, родовите улоги можат да се менуваат.¹⁰

Економските и социјалните права, главно, се занимаваат со потребните услови за целосен развој на поединецот и обезбедување на соодветен животен стандард. Често наречени „втора генерација“ на човековите права, овие права потешко се применуваат, ако се земе предвид дека тие се зависни од расположливите ресурси. Тие ги вклучуваат правата, како што се правото на работа, право на образование, право на слободно време и право на соодветен животен стандард. Овие права меѓународно се подвлечени во Договорот за економски и социјални права, кој беше прифатен од Собранието на Обединетите нации во 1966 година.¹¹

Различни луѓе имаат различни мислења и ставови кога се доаѓа до прашањето како општеството би требало да се справува со прашањата за социјалната правда. Овие мислења и ставови можеме пошироко да ги поделиме во три категории:

– Дарвинисти, луѓе кои чувствуваат дека поединците се целосно одговорни за нивните сопствени проблеми и би требало да бидат оставени сами на себе во справувањето со нив. Тие веруваат дека на луѓето им е потребен поттик, па тие ќе се трудат повеќе. Дарвинистите се стремат да стојат настрана од арената на социјалната политика.

– Сочувствувачи, луѓе кои чувствуваат сочувство за оние кои страдаат и сакаат да сторат нешто за да им ја олеснат болката. Тие повеќе ги гледаат социјалните и економските права како цели на една посакувана политика, отколку како

⁹ Од „Речник на термини за образование за демократско граѓанство“, Karen O’Shea, Совет на Европа, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹⁰ Исто

¹¹ Исто

човекови права. Ова често се јавува како резултат во еден поддржувачки пристап кон луѓето кои искусуваат тешки социјални услови.

– Баратели на правда, луѓе кои се загрижени дека некои луѓе неправедно се третирани, пошироко како резултат од некои одлуки на владата. Тие веруваат дека мора да ги променат политичките и економските системи, така што луѓето нема да бидат принудени да живеат во сиромаштија.¹²

---

¹² Преземено од „Должност без граници. Човековите права и глобалната социјална правда“, Меѓународен Совет за политика на човекови права

Час 2: Рамноправност

Дали си ти порамноправен од мене?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Разлики и сличности	<p>Учениците можат да ги објаснат рамноправноста и разликите помеѓу луѓето.</p> <p>Учениците ќе ги почитуваат и рамноправноста и разликата.</p>	<p>Учениците откриваат разлики и сличности помеѓу луѓето.</p> <p>Учениците дискутираат за некои последици, ако некој биде различен.</p>	<p>Тетратки или листови хартија и пенкала за индивидуална работа.</p> <p>Продолжената активност не е задолжителна, но на групите ќе им бидат потребни големи листови хартија и маркери, ако наставникот се одлучи за тоа.</p>	<p>Индивидуална работа и работа во мали групи</p>
Час 2: Приказната на Весна	<p>Учениците стануваат свесни за предрасудите и дискриминацијата во општеството.</p> <p>Учениците се способни да го сфатат гледиштето на жртвите на дискриминацијата.</p>	<p>Учениците дискутираат случај на дискриминација и го споредуваат со ситуацијата во нивната земја.</p>	<p>Незадолжително, копија од материјалот за учениците 2.1.</p>	<p>Групна работа базирана на текст.</p>
Час 3: Рамноправност	<p>Учениците се способни да реагираат во</p>	<p>Учениците размислуваат како тие, а и</p>	<p>Копија од една приказна од</p>	<p>Работа во мали групи</p>

пomeѓу мажите и жените	ситуации на дискриминација	општеството во целина, ги третираат жените	материјалот за учениците 2.2 за секоја група од четири или пет ученици	
Час 4: Социјална правда	Учениците стануваат свесни за дискриминацијата поврзана со родот во општеството.	Учениците ги дискутираат прашањата за дистрибутивната правда. Учениците повторно размислуваат за целата тема.	Копии од материјалот за учениците 2.3. поделен на делови за секој пар ученици (незадолжително)	Работа во парови, критичко мислење

Час 1**Разлики и сличности**

Дали сум јас рамноправен? Дали сум јас различен?

Цел на учењето	Учениците можат да ги објаснат рамноправноста и разликите помеѓу луѓето. Учениците ќе ги почитуваат и рамноправноста и разликата.
Задачи за учениците	Учениците откриваат разлики и сличности помеѓу луѓето. Учениците дискутираат за некои последици, ако некој биде различен.
Материјали	Тетратки или листови хартија и пенкала за индивидуална работа. Продолжената активност не е задолжителна, но на групите ќе им бидат потребни големи листови хартија и маркери, ако наставникот се одлучи за тоа.
Метод	Индивидуална работа и работа во мали групи. Пленарна дискусија

Часот

Учениците формираат групи од по четири или пет. На секоја група ѝ е потребен лист хартија и пенкало.

Наставникот објаснува дека тој/таа ќе им постави бројни прашања на кои учениците мора да одговорат со „да“ или „не“. Во подготовка на тоа, учениците се замолуваат хоризонтално да ги напишат буквите од А до Њ, по азбучен ред, оставајќи доволен простор помеѓу нив. Наставникот може да го направи истото на таблата.

Пример

Прашања: А Б В Г Д Ѓ .....

Одговори: 1 0 1 0 1 .....

Потоа, наставникот поставува серија на прашања (од А до Њ) од листата А, а учениците ги запишуваат индивидуално нивните одговори, во форма 1 („да“) или 0 („не“). Наставникот им кажува на учениците дека дури и да се двоумат за некој од нивните одговори, од нив се очекува да го запишат одговорот за кој мислат дека е најточен.

Листа А	Листа Б
А. Дали си жена?	А. Дали постојано се чувствуваш среќен/на?
Б. Дали имаш посетено повеќе од една странска земја?	Б. Дали имаш нокти на твоите прсти?
В. Дали ти се допаѓа играњето на некој спорт?	В. Дали си способен/на да размислуваш малку повеќе?
Г. Дали свириш на музички инструмент?	Г. Дали те роди мајка ти?
Д. Дали имаш кафеави очи?	Д. Можеш ли да леташ без да користиш опрема (како што може птицата)?
Ѓ. Дали твоите баба и дедо се сеуште живи?	Ѓ. Можеш ли да живееш без да пиеш нешто?
Е. Дали носиш наочари?	Е. Дали дишеш?
Ж. Дали ти се допаѓа да бидеш надвор во селска средина?	Ж. Дали постојано живееш под вода?
З. Дали си ти повеќе тивка личност?	З. Дали имаш некакви чувства?
С. Дали си висок/а (повеќе од просечното?)	С. Дали твојата крв е зелена?
	И. Дали некогаш имаш паднато?

И. Дали си вообичаено тажна личност (повеќе од просечното?)	Ј. Можеш ли да гледаш низ сидови?
Ј. Дали лесно настинуваш?	К. Можеш ли да комуницираш со другите?
К. Дали сакаш патувања?	Л. Дали ти се допаѓа убаво време?
Л. Дали ти се допаѓа одењето на фризер?	Љ. Дали повеќе сакаш да не запознаваш луѓе?
Љ. Дали ти се допаѓа работата на компјутери?	М. Дали имаш јазик?
М. Дали се плашиш од височини?	Н. Можеш ли да одиш врз вода (како што можат некои инсекти)?
Н. Дали повеќе ти се допаѓа кафеаво отколку сино?	Њ. Дали понекогаш се чувствуваш уморно?
Њ. Дали сакаш цртање/сликање?	

Наставникот повикува по еден претставник од секоја група да ги запише нивните одговори од листата А на таблата. Потоа, наставникот ги замолува учениците да погледнат во дадените одговори и накратко да ги споредат со сопствените одговори. Дали тие гледаат разлики помеѓу одговорите? Можат ли тие да сумираат некои од разликите помеѓу нив?

Потоа, наставникот ги замолува учениците да одговорат на наредната серија прашања, овој пат земени од листата Б. Повторно, по еден претставник од секоја група ги запишува нивните одговори на таблата, под буквите од азбуката.

Зошто, овој пат, речиси и нема разлика помеѓу групите? Наставникот потоа ги замолува учениците, ако можат, да додадат повеќе работи кои им се заеднички на повеќето од нив.

За продолжената активност, наставникот ѝ дава на секоја група голем лист хартија и маркер. Нивна задача е следново:

1. Најди три примери, секој со ситуации, каде што е пријатно да се биде сличен со другите луѓе. Наведи ги причините зошто мислиш дека е пријатно да се биде сличен.
2. Најди три примери, секој со ситуации, каде што е пријатно да се биде различен од другите луѓе. Наведи ги причините зошто мислиш дека е пријатно да се биде различен.

Ако е потребно, наставникот покажува како мисловната рамка дава структура на резултатите на учениците.

Ситуации каде што е пријатно да се биде сличен	Зошто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Ситуации каде што е пријатно да се биде различен	Зошто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Потоа, наставникот ги замолува групите да најдат по три примери на ситуации, во кои не е пријатно да се биде различен од другите. И повторно, тие треба да дадат причини зошто мислат дека ова би можело да биде случај. Каков вид на чувства создава тоа?

Ситуации каде што е непријатно да се биде различен	Зошто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Потоа, наставникот ги прашува учениците кои групи на „различни“ луѓе понекогаш се лошо третирани и од кого.

Групи на луѓе кои понекогаш се лошо третирани	Од кого?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Наставникот ја замолува секоја група да ги презентира нивните одговори. Одделението понатаму ќе истражува кои права можат да бидат прекршени во

презентираните случаи. За таа цел, на групите им се дава копија од материјалот за учениците 5.2: Листа на човекови права.

Час 2

Приказната на Весна

Како би реагирале, ако ова требаше нам да ни се случи?

Цел на учењето	Учениците стануваат свесни за предрасудите и дискриминацијата во општеството. Учениците се способни да го сфатат гледиштето на жртвите на дискриминацијата. Учениците се способни да реагираат во ситуации на дискриминација.
Задачи за учениците	Учениците дискутираат случај на дискриминација и го споредуваат со ситуацијата во нивната земја.
Материјали	Копии од материјалот за учениците 2.1. (со прашања) за секој ученик.
Метод	Групна работа базирана на текст.

Концептуално учење

Дискриминацијата е распространета форма на однесување во општеството. Во дискриминацијата не е вклучена само власта, туку и многу други тела и поединци, исто така. Со започнувањето на една вистинска приказна за дискриминацијата, часот им дава можност на учениците да го искажат нивното однесување.

Часот

Наставникот може или да ја прочита гласно копијата од материјалот за учениците 2.1 или да им даде по една копија на учениците и тие сами да си прочитаат.

Приказната на Весна

Весна, една Ромка, кажува што ѝ се случило нејзе:

„Видов оглас за работа, за работно место асистент за продажба, на излогот од една продавница за облека. Ним им требаше некој помеѓу 18 и 23 години. Јас имам 19, па влегов и ја прашав менаџерката во врска со работата. Таа ми рече да се вратам за два дена, бидејќи сеуште не аплицирале доволно луѓе.

Се вратив два пати и секогаш ми беше кажувана истата работа. Приближно една недела подоцна, отидов повторно во продавницата. Огласот за работа сеуште беше на излогот. Менаџерката беше премногу зафатена да ме прими, но ми беше кажано дека празното работно место е пополнето.

Откако заминав од продавницата, јас бев многу вознемирена така што замолив една пријателка, која не е Ромка, да оди и да праша за работата. Кога таа излезе надвор, рече дека ја замолиле да отиде на интервју во понеделник.“

Откако сите ученици ќе ја слушнат или прочитаат приказната, наставникот ги дели учениците на групи од четири или пет и ги замолува да дискутираат за следните прашања (материјалот ги вклучува и овие прашања; ако наставникот усно ја презентира приказната, тој/таа би требало да ги запише прашањата на таблата или на флип чарт):

1. Како би се чувствувал/а ако ти се случеше тебе тоа што ѝ се случи на Весна? Како би реагирал/а ако твојот пријател/ка ти кажеше дека е повикан/а на интервју?
2. Што мислиш, зошто менаџерката на продавницата се однесуваше на овој начин? Дали ова го сметаш за форма на дискриминација? Зошто (или зошто не)?
3. Што би можела Весна да стори за тоа? Дали мислиш дека таа би можела да ја промени ситуацијата? Што би направиле другите луѓе да се на нејзино место?
4. Дали очекуваш законот да стори нешто за ваква ситуација? Што би требало да вели законот?

5. Дали би можело ова истото да се случи и во твојата земја? Ако може, кои групи би биле засегнати?

Наставникот ги прашува групите за нивните почетни одговори на прашањата. Ова може да се направи со прашување на секоја група по едно прашање или прашување на групите за кратки одговори на повеќе од едно прашање.

Потоа, наставникот им кажува на учениците дека приказната на Весна, всушност, се случила пред повеќе од една деценија, а подоцна, кога била запрашана за причината за нејзиното однесување, менаџерката на продавницата рекла:

Одговорот на менаџерката

„Јас почувствував дека на Весна ќе ѝ биде тешко да работи овде, поради далечината, поради која ќе требаше да патува до работа секој ден. Тоа би било патување од осум километри со два автобуса. Водењето на продавницата би станало тешко, ако персоналот секогаш доцни. Јас повеќе би сакала да вработам некого од оваа област. Лицето кому му ја дадов работата изгледа сосема во ред.“

Наставникот им кажува на учениците дека Европската конвенција за човекови права (член 14) го констатира следното: „Уживањето на правата и слободите, четвртата група во оваа конвенција, ќе се обезбеди без дискриминација по секоја основа, како што е пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, здружување со националните малцинства, имот, раѓање или друг статус“; а член 2, од Универзалната декларација за човекови права, вели: „Секому се дадени сите права и слободи, четвртата група во оваа декларација, без разлика на секаков вид, како што е раса, боја, пол, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, имот, раѓање или друг статус.“

Наставникот, потоа, ги прашува учениците што значат овие текстови во врска со ситуацијата на Весна. За крај на часот, наставникот им кажува на учениците како заврши приказната на Весна во реалноста.

Заклучок за приказната на Весна

„Весна го изложи нејзиниот случај до специјален европски суд, кој го применува законот за дискриминација. Судот се согласил дека таа била дискриминирана. Неколку други луѓе, кои живееле подалеку од продавницата, биле испрашувани. Девојката, која ја добила работата, имала само 16 години, бела девојка и живеела на иста далечина од продавницата, како и Весна. Продавницата морала да ѝ даде пари на Весна за повреда на нејзините чувства.“

Како следна активност, наставикот ги замолува учениците да напишат писмо до менаџерката на продавницата или до градоначалникот на градот. Тој/таа им помага да напишат и писмо од личен аспект и од аспект на Европскиот суд за човекови права. Важно е дека целото одделение би требало да ги види овие писма, па и дискусијата би можело да се одвива надвор од редовните училишни часови.

Час 3

Рамноправност помеѓу мажите и жените

Како би требало да ги третираме мажите и жените?

Цел на учењето	Учениците стануваат свесни за дискриминацијата поврзана со родот во општеството. Учениците се способни да го сфатат гледиштето на жртвите на дискриминацијата поврзана со родот. Учениците се способни да реагираат во ситуации на дискриминација.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат како тие, а и општеството во целина, ги третираат жените во нивната земја.
Материјали	Копија од една приказна од материјалот за учениците 2.2 за секоја група. Голем лист хартија и маркер за секоја група.
Метод	Мали групи, дискусија и презентации.

Информации за темата

Ќе треба да се помине уште долг пат пред мажите и жените да бидат третирани како рамноправни човечки суштества според законот и во секојдневниот живот. Различните ситуации во семејството, на училиште и на работа нудат можности да се подигне нивото на емпатија кај поединецот за овие прашања, како и неговиот увид за справување со нив. Овој час е, исто така, и покана за промена на некои практики во одделението или во училиштето.

Часот

Одделението е поделено во групи од по четири или пет ученици. На секоја група ѝ се дава по една, од трите приказни дадени во материјалот за учениците 2.2. Откако учениците ќе завршат со читањето, тие ќе бидат поканети да дискутираат на прашањата дадени со секоја приказна.

Потоа, наставникот води кратка последователна дискусија за секоја приказна, замолувајќи го презентерот од секоја група да даде кратко резиме на нивната приказна и да ги презентира резултатите од дискусијата на групата.

Откако ова ќе биде направено, наставникот ги замолува учениците внимателно да ја прочитаат табелата и текстот на таблата и потоа, да дадат по два примера за разликите во полот и уште два примера за разликите во родот, со цел да се осигура дека сите ученици ги разбрале дадените дефиниции.

Пол	Род
Биолошки определен	Социјално дефиниран
Статичен, не може да се менува	Динамичен, можност за промена
<i>„Полот се однесува на природните определувачки варијабли, кои се базираат врз биолошките карактеристики да се биде жена или маж.“</i>	<i>„Родот е концепт кој се однесува на социјалните разлики, спротивно од биолошките, помеѓу мажите и жените. Тие разлики се научени, променливи во текот на времето и може пошироко да варираат, во зависност од историските, културолошките, традиционалните, географските, религиозните, социјалните и економските фактори.“</i>

На учениците им се дава голем лист хартија и маркер. Сега тие дискутираат во врска со тоа, дали тие мислат дека нивното училиште ја промовира родовата рамноправност или не. Ако тие се согласат дека ја промовира, тие треба да презентираат пет примери кои го поддржуваат мислењето на нивните групи. Ако одговорот е „не“, како и да е, тие треба да набројат пет работи, кои би можеле да се направат, за да се промовира родовата рамноправност во нивното училиште.

Секоја група се замолува да ги презентира нивните заклучоци.

Ако наставникот посака да ја прошири оваа активност во проектна работа, тој/таа треба да ги покани учениците да одберат една или две идеи и да направат план за примена на тие идеи во училиштето. Планот треба да ја вклучи главната цел, различните чекори кои треба да бидат преземени, одговорните луѓе и временскиот план.

Пример за план

Главна цел		
Што треба да биде направено?	Кој ќе го направи тоа?	Кога треба тоа да биде готово?

Час 4**Социјална правда****Како би требало да ја совладаме нерамноправноста?**

Цел на учењето	Учениците стануваат свесни за проблемите поврзани со социјалната правда.
Задачи за учениците	Учениците ги дискутираат прашањата за дистрибутивната правда. Учениците повторно размислуваат за целата тема.
Материјали	(незадолжително) Копии од материјалот за учениците 2.3. и прашањата.
Метод	Дискусија базирана на текст, работа во парови, критичко мислење.

Информации за темата

Во нашето општество, не постои консензус за тоа што вусшност значи социјалната правда. Приказната, употребена на овој час, има за цел да им помогне на учениците да се насочат кон основните принципи, во кои социјалната правда би требало да биде вкоренета, додека, во исто време, ја покажува и комплексноста на прашањето.

Часот

Наставникот им објаснува на учениците дека тој/таа ќе им даде приказна во четири делови и дека по читањето на секој дел ќе има дискусија. По избор, наставникот би можел гласно да ја прочита приказната.

Наставникот, потоа, го дели одделението во парови и на секој пар му го дава првиот дел од материјалот за учениците 2.3. Наставникот може да го прочита гласно, да замоли некој од учениците да го прочита или пак учениците можат да го прочитаат во себе.

Копија за наставникот: прв дел

„ Измина повеќе од еден час помеѓу првиот аларм и тонењето на бродот „Кралицата Меди“. Според тоа, патниците можеа малку да се организираат пред да се качат на бродовите за спасување. Силното невреме го презвика судрувањето на бродот во еден танкер, кое резултираше со бродолом.

По половина ден подоцна, некои од бродовите за спасување пристигнаа на копно на еден карпест остров. Тој имаше јајцевидна форма, беше долг околу 1,5 километри, половина од тоа беше широк и делумно покриен со густа шума. Не постоеше ниту еден друг остров во разумна близина. Овој сончев остров не беше населен, освен семејството (Ричалоун), кои живеаа во луксузна вила на врвот од ридот и го поседуваа целиот остров.

Пред многу години, ова семејство се насели на островот, одвај одржувајќи контакт со надворешниот свет; тие само го имаа договорено месечното доставување на свежа храна, бензин и сите видови производи кои им беа потребни. Нивниот живот беше добро организиран: тие сами произведуваа струја, можеа да си дозволат да купат доволно храна и пијалоци и го имаа целиот модерен комфор кој го посакуваа. Во минатото, сопственикот бил многу успешен бизнисмен. По конфликтот со властите во врска со даноците, тој се разочарал од животот и решил, од тој момент па натаму, да избегнува секаков контакт со надворешниот свет.

Сопственикот на вилата ги набљудуваше бродовите за спасување кои пристигнуваа на неговиот убав остров и ги симнуваа луѓето спасени од бродоломот.“

Потоа, наставникот го објаснува првото прашање за кое учениците треба да размислуваат, а тоа е, дали, според нивното мислење, сопственикот на островот е морално обврзан да им дозволи на овие луѓе да престојуваат на неговиот остров. Со цел да им помогне на учениците да стигнат до заклучокот, наставникот ќе прочита неколку изјави (дадени подолу) и секој пар треба да одлучи со која/и изјава/и се согласува и зошто. Учениците дискутираат во парови и ги запишуваат нивните одговори.

А. Сопственикот може да не даде дозвола луѓето, спасени од бродоломот, да останат на неговиот остров.

Б. Сопственикот може да не даде дозвола луѓето, спасени од бродоломот, да останат на неговиот остров сè додека тој им ја обезбедува потребната храна и пијалоци.

В. Сопственикот може да не даде дозвола за сите оние луѓе кои не можат да платат (со пари, накит или преку работа) да останат на неговиот остров.

Г. Сопственикот треба да им дозволи на луѓето да останат на неговиот остров колку што е потребно. Луѓето спасени од бродоломот имаат морална обврска да ја почитуваат приватноста на сопственикот и сè што му припаѓа.

Д. Сопственикот треба да им дозволи на луѓето, спасени од бродоломот, безусловен пристап на островот и треба да ги смета за ко-сопственици.

Наставникот може да добие повратна информација од одделението, на пример, со поставување на прашања, како што е: „Колкумина од вас ја избраа изјавата А?“; „Колкумина од вас ја избраа изјавата Б“; „Зошто?“

Потоа наставникот го дистрибуира вториот дел од приказната.

Копија за наставникот: втор дел

„Сопственикот на островот реши да им дозволи на луѓето, спасени од бродоломот, да останат некое време. Тој очекуваше тие да платат за услугите и храната од неговите резерви. Се додека имаше останата храна од бродот, тој одбиваше да им продаде нешто.

Имаше 13 спасени луѓе од бродоломот. Тие беа Виктор, неговата бремена жена Цозефа и нивните две деца (3 и 7 години стари). Абрамович, 64, беше богат трговец со накит. Тој беше најстариот член во групата и немаше ниту роднини, ниту пријатели. Тој носеше со себе збирка од златни прстени, дијаманти и други скапоцени камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред беа четворица млади пријатели, кои беа силни, здрави и многу вешти. Тие живееле заедно во една куќа, при една алтернативна заедница и тие самите ја обновиле куќата во која живееле.

Марија, адвокат, која работеше со половина работно време на универзитет, можеше да оди многу бавно што се должеше на проблемите со нејзината лева нога и колкот (резултат од една несреќа). Таа беше придружувана од Макс, нејзиниот асистент на универзитетот и тие патуваа во САД, со цел да одржат предавање на една конференција и да дискутираат за издавањето на една книга со издавачот. И двајцата беа експерти по кривично право, но не беа вешти со нивните раце. Последни, но не и помалку важни, беа Марко и неговата девојка Вики, и двајцата членови на бродскиот персонал, кои, во последниот момент, зеда онолку колку што можеа да носат од бродскиот магацин: конзерви со храна, бисквити, масло и неколку садови за готвење. Сите луѓе, спасени од бродоломот, носеа малку пари со себе, но наредникот на палубата, Марко, носеше голема сума, која ја имаше украдено од еден апартамент во последното пристаниште каде што влегоа.

На островот, на страната од ридот, имаше мала, стара колиба речиси блиску до морето. Имаше само една соба која можеше да послужи како примитивно засолниште за двајца или тројца луѓе.“

Потоа, наставникот објаснува дека секој пар треба да одлучи на кого, според нивното мислење, треба да му се дозволи да го користи засолништето. Наставникот ги чита следните изјави и ги замолува учениците да дискутираат во парови со која/и изјава/и се согласуваат, зошто и дали тие имаат некое друго решение:

А. Бремената жена и децата.

Б. Четворицата млади пријатели, кои се единствено способни да го реновираат засолништето.

В. Трговецот со накит кој ќе плати за тоа (со што ќе им дозволи на другите да купат храна).

Г. Наредникот на палубата и неговата девојка, кои можат да ја споделат нивната храна со останатите луѓе.

Е. Адвокатот, која може да делува како посредник и да ги смирува кавгите помеѓу луѓето, спасени од бродоломот..

По известувањето, се дели и наредниот дел од приказната.

Копија за наставникот: трет дел

„Луѓето, спасени од бродоломот, исто така, требаше да решат што да прават со резервите од храна, кои ги зеде наредникот на палубата со себе и кој немаше намера да ги дели со другите. Всушност, споделувањето значеше намалување на можностите за опстанок за него и за неговата девојка.“

Сега, паровите се замолуваат да размислат кој треба да ја прими храната од бродските залихи. Наставникот повторно ги чита изјавите и ги замолува паровите да дискутираат и да одлучат со која/и изјава/и се согласуваат, зошто и дали тие гледаат друго решение.

А. На наредникот на палубата треба да му се дозволи да ја зачува храната за себе и за неговата девојка.

Б. Храната на располагање треба подеднакво да се подели помеѓу сите луѓе, спасени од бродоломот.

В. Храната на располагање може да биде купена од оној кој ќе понуди највисока цена (со пари, стоки или услуги).

По известувањето, се дели и последниот дел од приказната.

Копија за наставникот: четврт дел

Во парови, учениците дискутираат кој би требало да го замоли сопственикот за храна и како би требало тоа да биде сторено.

„ Луѓето, спасени од бродоломот, решија дека храната треба да биде поделена, без никаква компензација. Тие го принудија Марко да ги предаде неговите прехранбени продукти, повикувајќи се на неговото чувство на морална одговорност. Речиси по една недела, храна немаше повеќе и единственото решение беше обидот да се добие малку храна од сопственикот на вилата.“

Потоа, наставникот ги чита следните изјави и прашува со која/и од изјавите тие се согласуваат, зошто и дали тие гледаат друго решение.

А. Секоја личност индивидуално треба да преговара за условите за трговија со сопственикот (плаќање со пари, накит или труд). Во овој случај, семејството со деца и адвокатот и нејзиниот асистент, посебно ќе имаат проблеми.

Б. Сите ресурси кои се на располагање (накит, пари) би требало да се поделат помеѓу сите луѓе, без оглед на вистинскиот сопственик. Храната, купена на овој начин, би требало подеднакво да се подели. Дополнителна храна, потоа, може да се купува индивидуално, во замена за труд.

В. Исто како и под Б, но од сите се очекува да работат онолку колку што можат и да ја делат храната, која тој/таа ќе ја заработи на овој начин.

Г. На трговецот со накит му е дозволено да купи сè што сопственикот е подготвен да продаде и да им „помогне“ на останатите со пакетите со храна.

По известувањето, наставникот може да ја води дискусијата во одделението, со цел да им помогне на учениците, да ја применат приказната во реалниот свет:

Дали препознаваш слични ситуации во нашето општество?

А. ... во твоето соседство или семејство?

Б. ... во твојата земја?

В. ... во глобален размер?

Кои се загрижувачки актуелни ситуации (распределбата на храна, вода, домување и сл.) кои ги знаеш, а те погодуваат поради неправедноста?

А. ... во твоето соседство или семејство?

Б. ... во твојата земја?

В. ... во глобален размер?

Зошто?

На крајот од овој час, мора да има дискусија за основниот концепт на оваа наставна тема. Наставникот може да реши дали ќе додаде уште еден час. За да започне, наставникот дава кратко предавање, употребувајќи ги основните информации за рамноправноста и разновидноста од оваа тема. Тој/таа дури може да подготват и материјал со различни дефиниции. Учениците, потоа, ќе се искажуваат за четирите часови во мали групи: „За што дискутиравте?“; „Што научиле?“; „За кои нови прашања станале свесни?“ Тие ќе се произнесат со предлози како да реагираат при ситуации на нерамноправност во нивните животи.

Материјал за учениците 2.1.

Приказната на Весна

Весна, една Ромка, кажува што ѝ се случило нејзе:

„Видов оглас за работа, за работно место асистент за продажба, на излогот од една продавница за облека. Ним им требаше некој помеѓу 18 и 23 години. Јас имам 19, па влегов и ја прашав менаџерката во врска со работата. Таа ми рече да се вратам за два дена, бидејќи сеуште не аплицирале доволно луѓе.

Се вратив два пати и секогаш ми беше кажувана истата работа. Приближно една недела подоцна, отидов повторно во продавницата. Огласот за работа сеуште беше на излогот. Менаџерката беше премногу зафатена да ме прими, но ми беше кажано дека празното работно место е пополнето.

Откако заминав од продавницата, јас бев многу вознемирена така што замолив една пријателка, која не е Ромка, да оди и да праша за работата. Кога таа излезе надвор, рече дека ја замолиле да отиде на интервју во понеделник.“

Прашања

1. Како би се чувствувал/а ако ти се случеше тебе тоа што ѝ се случи на Весна? Како би реагирал/а ако твојот пријател/ка ти кажеше дека е повикан/а на интервју?
2. Што мислиш, зошто менаџерката на продавницата се однесуваше на овој начин? Дали ова го сметаш за форма на дискриминација? Зошто (или зошто не)?
3. Што би можела Весна да стори за тоа? Дали мислиш дека таа би можела да ја промени ситуацијата? Што би направиле другите луѓе да се на нејзино место?
4. Дали очекуваш законот да стори нешто за ваква ситуација? Што би требало да вели законот?
5. Дали би можело ова истото да се случи и во твојата земја? Ако може, кои групи би биле засегнати?

Материјал за учениците 2.2

Мажи и жени: приказната

Приказна 1

„Тоа ми се случи многу пати. По вечерата, мајка ми очекуваше нејзините деца да ги однесат сите садови во кујната, да ја исчистат масата, да ги измијат садовите, да се осигураат дека сè е ставено во кујнскиот плакар и дека кујната е уредна и чиста. Уште еднаш, моите двајца браќа, бидејќи беа постари од мене, ми рекоа дека ова нешто не е за нив и дека јас тоа морам да го направам, само затоа што сум девојче. Јас не се спротивставив овој пат, бидејќи бев многу вознемирена. Му се пожалив на татко ми, но тој ми рече дека било добро да вежбаам малку и дека тоа е добра подготовка за да станам домаќинка.“

Прашања

1. Можеш ли да замислиш ова да се случува во твоето семејство?
2. Замисли дека ти си ова девојче: што би сакал/а да им кажеш на твоите браќа? И на твојот татко?
3. Дали се согласуваш со текстот во член 1 од Универзалната декларација за човекови права? Како тој да се примени во погоре-споменатата приказна?

„Сите човечки суштества се раѓаат слободни и рамноправни по достоинство и права.“

Приказна 2

„Шест момчиња стоеја околу мене на училишното игралиште. Сите зјапаа во мене и ме задеваа. Тие рекоа: „Еј момци, дали сте сигурни дека ова е девојче? Сакате ли да провериме малку подетално?“ Потоа, еден од нив ми пристапи, со намера да ме допира. Но, во истиот момент, директорот на училиштето дојде на игралиштето и момчињата си заминаа.“

Прашања

1. Можеш ли да замислиш дека ова може да се случува во твоето или околу твоето училиште? Дај примери!
2. Замисли дека ти си ова девојче – што би сакал/а да им кажеш на овие момчиња?

3. Замисли си друго момче кое оддалеку гледа што се случува. Дали ова момче би требало да се вмеша? Зошто да/зошто не? Тогаш, како би требало да постапи?

4. Дали мислиш дека ова што се случило може да биде „сексуално вознемирување“, согласно со дефиницијата која следи?

„Сексуалното вознемирување е секое однесување кое со збор, дејство или психолошки ефект од сексуална природа, со намера или дејство, нанесува повреда на дигнитетот на личноста или создава заплашување, одбивност или понижување, заканување или слични ситуации и кое е мотивирано од припадноста на друг пол или различна сексуална ориентација и кое на жртвата му прикажува несоодветно физичко, вербално, сугерирачко или друго однесување.“

Приказна 3

„ Како млад инженер, јас конкурирав на работното место за технички менаџер за одржување во една фабрика за градежни материјали. Бев поканета да учествувам во опитите, техничките и психолошките тестови заедно со уште 24 други луѓе, сите мажи, освен мене. По оваа фаза, беа избрани пет луѓе за интервју со генералниот директор. Бидејќи по тестовите, јас бев рангирана трета, не бев меѓу нив (ја добив оваа информација, на доверлива основа, од еден мој пријател кој работи во административната канцеларија за персоналот). Не спомнувајќи ја оваа информација, се обидов да му се јавам на генералниот директор. Кога договорив разговор со него, прашав дали имаа предвид дека сум женско. Тој одрече, но рече дека мора да признае дека жените често забременуваат по неколку години, а тоа за некои работни места создава проблеми во континуитетот. Исто така, тој рече, посебно за оваа работа, дека би било тешко за жена, бидејќи сите работници во техничкиот тим беа мажи и тие би се однесувале грубо. Јас требаше да се сметам себеси среќна што не бев избрана.“

Прашања

1. Можеш ли да замислиш ова да се случува во некоја компанија во твојот регион?

2. Замисли дека ти си оваа жена: што би сакал/а да му кажеш на генералниот директор?

3. Дали мислиш дека генералниот директор делува против законот во твојата земја? Ако да, како би можел/а да го докажеш ова?

„Сите форми на дискриминација на ниво на родот во процесот на вработување, огласите за слободни работни места, процедурите за избирање, вработувањето и отпуштањето се спротивни на законските одредби.“

Материјал за учениците 2.3.

Бродоломот

Прв дел

„Измина повеќе од еден час помеѓу првиот аларм и тонењето на бродот „Кралицата Меди“. Според тоа, патниците можеа малку да се организираат пред да се качат на бродовите за спасување. Силното невреме го предзвика судрувањето на бродот во еден танкер, кое резултираше со бродолом.

По половина ден подоцна, некои од бродовите за спасување пристигнаа на копно на еден карпест остров. Тој имаше јајцевидна форма, беше долг околу 1,5 километри, половина од тоа беше широк и делумно покриен со густа шума. Не постоеше ниту еден друг остров во разумна близина. Овој сончев остров не беше населен, освен семејството Ричалон, кои живеат во луксузна вила на врвот од ридот и го поседуваа целиот остров.

Пред многу години, ова семејство се насели на островот, двај одржувајќи контакт со надворешниот свет; тие само го имаа договорено месечното доставување на свежа храна, бензин и сите видови производи кои им беа потребни. Нивниот живот беше добро организиран: тие сами произведуваа струја, можеа да си дозволат да купат доволно храна и пијалоци и го имаа целиот модерен комфор кој го посакуваа. Во минатото, сопственикот бил многу успешен бизнисмен. По конфликтот со властите во врска со даноците, тој се разочарал од животот и решил, од тој момент па натаму, да избегнува секаков контакт со надворешниот свет.

Сопственикот на вилата ги набљудуваше бродовите за спасување кои пристигнуваа на неговиот убав остров и ги симнуваа луѓето спасени од бродоломот.“

Втор дел

„Сопственикот на островот реши да им дозволи на луѓето, спасени од бродоломот, да останат некое време. Тој очекуваше тие да платат за услугите и храната од неговите резерви. Сè додека имаше останата храна од бродот, тој одбиваше да им продаде нешто.

Имаше 13 луѓе спасени од бродоломот. Тие беа Виктор, неговата бремена жена Цозефа и нивните две деца (3 и 7 години стари). Абрамович, 64, беше богат трговец со накит. Тој беше најстариот член во групата и немаше ниту роднини, ниту пријатели. Тој носеше со себе збирка од златни прстени, дијаманти и други скапоцени камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред беа четворица млади пријатели, кои

беа силни, здрави и многу вешти. Тие живееле заедно во една куќа, при една алтернативна заедница и тие самите ја обновиле куќата во која живееле.

Марија, адвокат, која работеше со половина работно време на универзитет, можеше да оди многу бавно што се должеше на проблемите со нејзината лева нога и колкот (резултат од една несреќа). Таа беше придружувана од Макс, нејзиниот асистент на универзитетот и тие патуваа во САД, со цел да одржат предавање на една конференција и да дискутираат за издавањето на една книга со издавачот. И двајцата беа експерти по кривично право, но не беа вешти со нивните раце. Последни, но не и помалку важни, беа Марко и неговата девојка Вики, и двајцата членови на бродскиот персонал, кои, во последниот момент, зеа онолку колку што можеа да носат од бродскиот магацин: конзерви со храна, бисквити, масло и неколку садови за готвење. Сите луѓе спасени од бродоломот носеа малку пари со себе, но наредникот на палубата, Марко, носеше голема сума, која ја имаше украдено од еден апартман во последното пристаниште каде што влегоа.

На островот, на страната од ридот, имаше мала, стара колиба речиси блиску до морето. Имаше само една соба која можеше да послужи како примитивно засолниште за двајца или три луѓе.“

Трет дел

„Луѓето, спасени од бродоломот, исто така, требаше да решат што да прават со резервите од храна, кои ги зеа наредникот на палубата со себе и кој немаше намера да ги дели со другите. Всушност, споделувањето значеше намалување на можностите за опстанок за него и за неговата девојка.“

Четврт дел

„Луѓето, спасени од бродоломот, решија дека храната треба да биде поделена, без никаква компензација. Тие го принудија Марко да ги предаде неговите прехранбени продукти, повикувајќи се на неговото чувство на морална одговорност. Речиси по една недела, храна немаше повеќе и единственото решение беше обидот да се добие малку храна од сопственикот на вилата.“

ТЕМА 3 Разновидност и плурализам

Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?

3.1. Како луѓето можат да живеат заедно?

Како образованието може да помогне во развивањето на толеранцијата и разбирањето?

3.2. Зошто луѓето не се согласуваат?

Врз што се засновани разликите?

3.3. На кои начини луѓето се различни?

Колку се различни потребите на луѓето?

3.4. Зошто се важни човековите права?

Зошто ни е потребна легислатива за човековите права за заштита на ранливите групи?

ТЕМА 3: Разновидност и плурализам Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?

Оваа тема се фокусира на три клучни концепти: разновидност, плурализам и демократија. Таа ги истражува некои од врските помеѓу нив за да ги поддржи учениците во развивањето на ставови и вештини, кои им се потребни, да учествуваат во едно плуралистичко, демократски управувано општество.

Плурализмот се однесува на основниот квалитет на модерните општества, каде што е прифатен широк ранг (но не ги вклучува сите) на религиозни и политички убедувања – разновидност - и каде што идеалните општества, замислени од различни политички партии, можат да бидат спротивни едни со други. На пример, граѓаните кои припаѓаат на радикалните социјалистички партии се стремат да создадат општество кое ќе биде комплетно оттуѓено за граѓаните на десното крило - капиталистичко убедување. Во плуралистичките општества, општото влијание на многу традиции и вредности, вклучувајќи го и религиозното верување, е во опаѓање. Поединците можат, и мораат, да работат за самите себе, за вредностите до кои се држат и за тоа како тие посакуваат да го живеат својот живот. Плуралистичките општества, поради тоа, поставуваат предизвик: поединците можат да уживаат во поголем степен на лична слобода, од кога и да е порано, но од друга страна, тие мораат да работат напорно за да постигнат договор или компромис, без кој, ниту една заедница не може да преживее. Ова го покренува прашањето кој политички систем може да ја обезбеди најдобрата рамка за организирање на донесувањето одлуки во едно отворено, плуралистичко општество.

Во еден авторитарен систем – еднoпартиско владеење, теократија, дури и диктатура – овој проблем е решен со давање на моќта на еден играч (на пример, партија или лидер) да реши во корист на сите други. Ова решение го пресретнува предизвикот на плурализмот со избегнување – со жртвување на слободата на поединците. Потенцијалот за конфликт во плуралистичките општества е потиснат, но цената која треба да се плати е многу висока: многу проблеми не се соодветно и праведно решени, кога тие повеќе не можат да бидат јасно артикулирани.

Во демократијата, граѓаните, во основа, се согласуваат со збирот на принципи, правила на процедури и правата кои им дозволуваат да не се согласуваат за многу прашања, но кои исто така, нудат алатки за да ги оспособат за постигнување на согласност преку ненасилни средства. Гледано на овој начин, демократијата го поддржува мирот во плуралистичките општества преку цивилизиран конфликт, а не со негово потиснување. Заедничкиот интерес е нешто, за кое би требало да се работи заеднички и да се постигнува, а не како претходно да биде дефиниран од која и да било партија. Несогласувањето и конфликтот се нормални и не повредуваат на никаков начин, сè додека нивниот деструктивен потенцијал се држи под контрола. Поради тоа, во демократијата, како форма на владеење, на граѓаните им се признаваат основните права, како што се слобода на совест, убедување и изразување. Кога граѓаните ги користат овие права, тие ќе создадат несогласување и конфликт и тие ќе мора да се

спогодат за решение. За да се осигураат дека тие се согласиле со правилата за тоа како да се справат со конфликтите и откако конечно ќе ги решат, граѓаните од плуралистичките демократии сметаат дека треба да влезат во социјален договор со сите останати граѓани за да останат во социјалните и политичките конвенции на тоа општество.

Таквиот социјален договор го вклучува принципот на владеење на мнозинството. За некои малцински групи, недостатокот на ова е дека нивната радикална визија можеби никогаш нема да биде остварена преку гласачката кутија. Од друга страна, ваквите општества ги гарантираат правата на политичките малцинства за да побараат легитимни политички цели, кои не се спречени од државата. Според тоа, плуралистичките демократии секогаш живеат со можноста за избирање на радикални влади, чии членови можат да бидат свртени кон ограничување на активностите на политичките противници. Затоа е важно да постои легислатива за човековите права и слободи, вградена во уставот на демократските земји.

Секоја генерација мора да го разбере овој комплексен збир на предизвици во плуралистичките општества и како тие можат да бидат среќавани во една демократска заедница. Ова го вклучува и почитувањето на напишаниот социјален договор без кој ниту една демократска заедница не може да преживее. Образованието за демократско граѓанство и Образованието за човекови права можат да ги поддржат учениците во развивањето на разбирањето, ставовите и вештините, кои им се потребни, со цел да учествуваат како граѓани.

Поучување заради разновидноста и плурализмот

Учениците кои ги следат обуките за ОДГ треба да добијат помош при сфаќањето на природата на социјалната, политичката, религиозната и расната разновидност. Ним треба да им се помогне да ја разберат комплексната природа на предизвиците кои произлегуваат од таквата разновидност. Ако се земе дека еден добар дел од предрасудите се случуваат поради недостатокот на свесност и разбирање, тогаш поголемата нетрпеливост може да биде намалена преку начини за рационално преиспитување на ставовите и развивање на емпатиско резонирање.

Поучување за разновидноста и плурализмот

Учениците, исто така, треба да искусат демократска дискусија со цел да научат како да се справат со неа. Образованието за демократско граѓанство, поради тоа, би требало да ја искористи секоја можност за да ги замоли учениците да ги изразат нивните мислења за некоја тема (колку и да изгледа безначајна) и да понудат оправдувања за овие гледишта. Во слушањето и одговарањето на гледиштата на другите ученици на истата тема, учениците нема само да ги развијат нивните аналитички и изразувачки вештини, туку тие ќе развијат основни предуслови за толеранција кон моралната и политичката разновидност. Тие ќе развијат способност да ги прифатат ситуациите на несогласување и спор и тие, исто така, ќе ја почитуваат потребата за компромис, а ќе ја разберат и разликата помеѓу праведен и неправеден компромис. Тие би требало да се

фокусираат кон прашањата и треба да ги почитуваат луѓето, без разлика на нивните гледишта и интереси.

Преку искуството од процесите на демократската дискусија, учениците, исто така, ќе научат дека отворените и праведни дебати бараат да се следат одредени основни процедури, вклучувајќи:

- сите учесници треба да бидат оспособени да учествуваат со нешто;
- учеството на секој треба да биде слушано со респект;
- учесниците треба да ги напаѓаат аргументите, а не луѓето;
- учесниците би требало да влегуваат во дебата, прифаќајќи ја можноста дека нивните гледишта би можеле да бидат модифицирани;
- спротивните дебати, каде што учесниците расправаат од затворени позиции, се помалку корисни од истражувачките дебати, каде што целта не е „да победи аргументот“, туку „подобро да се разбере проблемот“.

Ова го обележува ОДГ како предмет во кој процесите на прашување и дискусија се позначајни од објавувањето на дадени вистини. Смеслата за наставата, според тоа, е наставниците по ОДГ повеќе да развиваат вештини за поддршка на мислењето на учениците, отколку да доминираат над нив. Истражувањето сугерира дека учениците повеќе зборуваат во одделението само тогаш кога наставниците зборуваат помалку.

ТЕМА 3: Разновидност и плурализам

Како луѓето би можеле да живеат заедно во мир?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Како луѓето можат да живеат заедно?	<p>Да се сфатат прашањата кои се создаваат кога заедниците со различни вредности и верувања се обидуваат да живеат заедно во мир.</p> <p>Да се сфати улогата на образованието во развивањето на разбирањето помеѓу луѓето од различни култури.</p> <p>Да се сфати дали поединците, сами по себе, можат да влијаат во општеството.</p>	<p>Учениците дискутираат за прашањата кои произлегуваат од приказната. Учениците се ангажираат за критичко мислење.</p> <p>Тие споделуваат идеи.</p> <p>Учениците играат улоги за да го истражат прашањето.</p>	Копии од материјалот за учениците 3.1.	<p>Дискусија.</p> <p>Критичко мислење.</p> <p>Претпоставување.</p> <p>Играње улоги.</p>
Час 2: Зошто луѓето не се согласуваат?	<p>Да се сфатат причините зошто луѓето имаат различни мислења за значајни прашања.</p> <p>Да се развие способност за дискутирање по спорни прашања.</p> <p>Да се сфати кои вредности се потребни за да</p>	<p>Учениците прават изјави и ги бранат нивните гледишта во рангот на прашањата.</p> <p>Учениците ги анализираат изворите на несогласувања на јавните, спорни прашања.</p> <p>Учениците ги</p>	Големи ознаки за вежбата „четири англи“.	<p>Дискусија.</p> <p>Рефлексија.</p> <p>Критичко мислење.</p> <p>Развивање правила по пат на соработка.</p>

	се поддржат демократските општества.	сфаќаат влијанијата врз нивните вредности. Учениците развиваат насоки за да го поттикнат почитувањето на плурализмот и да се осигураат дека се поддржува квалитетот на почитувањето и дијалогот за јавни прашања.		
Час 3: На кои начини луѓето се различни?	<p>Да се сфатат бариерите до рамноправноста во пошироката заедница.</p> <p>Да се идентификуваат причините зошто некои луѓе да немаат рамноправен пристап до образованието.</p> <p>Да се разберат бариерите кои постојат при остварувањето на рамноправноста во пошироката заедница.</p> <p>Да се сфати кој ја споделува одговорноста за надминување на бариерите до рамноправноста.</p>	<p>Учениците критички анализираат една хипотетичка ситуација, работејќи со клучните концепти.</p> <p>Учениците ги применуваат клучните принципи во нивните сопствени социјални ситуации.</p> <p>Учениците дискутираат за клучните прашања, произлезени од часот.</p> <p>Учениците ја претставуваат напишаната задача.</p>	Копии од приказната. Копии од материјалот за учениците 3.3.	Критичко мислење. Дискусија. Развивање на пишувани аргументи.

<p>Час 4: Зошто се важни човековите права ?</p>	<p>Да се сфатат прашањата кои произлегуваат кога луѓето со различни вредности и начини на живот се обидуваат да живеат заедно. Да се сфатат причините зошто се развиени меѓународните инструменти за човекови права, посебно каде што поединците и заедниците се ранливи.</p>	<p>Учениците се ангажираат во критичка анализа и давање приоритет на ситуациите. Дискусии во врска со играњето улоги на учениците помеѓу две спротивни страни. Учениците развиваат клучни принципи, засновани врз играњето улоги и ги споредуваат со споредливите делови на Европската конвенција за човекови права. Учениците го споредуваат сценариото со реални примери за злоупотреба на човековите права во нивната земја. Учениците развиваат презентации за другите ученици за избраните елементи од Европската</p>	<p>Копии од сценариото за островот. Копии од картичките со ситуации за секоја мала група. Листа на клучните елементи на човековите права. Големи листови хартија и уметнички материјали, потребни за последната презентација.</p>	<p>Критичко мислење. Дискусија. Преговарање. Групна презентација.</p>
---	---	--	---	---

		Конвенција за човекови права		
--	--	------------------------------------	--	--

Час: 1**Како луѓето можат да живеат заедно?**

Како образованието може да помогне во развивањето на толеранцијата и разбирањето?¹³

Цел на учењето	Учениците се способни за: <ul style="list-style-type: none"> - Да ги сфатат прашањата кои се создаваат кога заедниците со различни вредности и верувања се обидуваат да живеат заедно во мир. - Да ја сфатат улогата на образованието во развивањето на разбирањето помеѓу луѓето од различни култури. - Да сфатат дали поединците, сами по себе, можат да влијаат врз општеството.
Задачи за учениците	Учениците дискутираат за прашањата кои произлегуваат од приказната. Учениците се ангажираат во критичко мислење. Тие споделуваат идеи. Учениците играат улоги за да го истражат прашањето.
Материјали	Копии од материјалот за учениците 3.1.
Метод	Дискусија. Критичко мислење. Претпоставување. Играње улоги.

¹³ Засновано на еден час, развиен од Фондацијата за граѓанство, Лондон

Часот

Наставникот ги претставува целите на часот и ја чита приказната „Училиштето на работ од шумата“ (материјал за учениците 3.1.) на одделението.

Наставникот ги седнува учениците во круг и ги замолува да кажат што е она што ги изненадило или им било интересно во врска со приказната и зошто. Им дава две минути во “buzz - групи” (парови) да зборуваат со партнерот пред да ги споделат нивните гледишта со целата група.

Наставникот го потсетува одделението дека целта, во една дискусија „заснована на прашања“, е да се споделат идеите и да се разработуваат заедно. Не постојат точни или грешни одговори.

Потоа, наставникот ги замолува: „Ајде сите да размислиме за сите оние луѓе кои можеби би посакале да го запалат училиштето (примерите можат да бидат: некои од децата, некои од родителите, член на заедницата, како што е свештеникот). Кои мотиви тие би ги имале? Кој ќе добие, а кој ќе изгуби ако училиштето не се изгради повторно? (На пример, ако учениците не мора да одат на училиште, дали е тоа добивка или загуба за нив?)“

Ова би можело да биде направено во форма на табелата дадена подолу:

Име на страната	Добивки	Загуби
Ученици		
Родители		
Свештеник		
Целата заедница		
Други?		

Сега, наставникот ги води учениците при фокусирањето на улогата на наставникот во приказната. Како прво, едно општо прашање – „Какво е твоето гледиште за наставникот?“ – ги предизвикува учениците да придонесуваат со свои идеи. Понатаму, следни прашања би можеле да бидат:

- Дали тој беше будала, идеалист или беше храбар?
- Дали му се восхитуваш или го презираш за она што се обиде да го направи?
- Што мислиш, кои беа неговите мотиви?
- Што мислиш, од каде ги добил неговите социјални вредности?
- Што би требало тој да направи сега и зошто? (Да се обиде повторно или да се откаже?)

– Ако ти беше ученик во ова училиште, што би сакал да направи наставникот?

Потоа, наставникот им помага на учениците да ги поврзат прашањата од приказната со нивната заедница. Можните прашања вклучуваат:

– Размисли за тоа каде живееш.

– Дали мислиш дека на луѓето им се допаѓа наставникот?

– Дали е можно поединците сами да направат некаква разлика во општеството? Размисли за примери.

Другите важни прашања, произлезени од приказната, вклучуваат:

– Што мислиш, дали навистина би можело да се постигне мир помеѓу два народа преку заедничко школување на нивните деца?

– Кои се проблемите со кои се соочуваат училиштата и наставниците кога децата со различни вредности и различни религии се школуваат заедно? Како ова може да биде решено?

– Часот може да биде заокружен со играње улоги. Замисли дека пред да изгори училиштето, некои родители на децата од рамницата дојдоа кај наставникот со поплака. Тие рекоа:

„ Во ова училиште има повеќе деца од полето отколку деца кои живеат во шумата и затоа ние мислиме дека Вие не би требале да ги учите нашите деца за религијата на децата кои живеат во шумата. Тоа би можело да ги сврти против нивните луѓе. “

Наставникот е несреќен поради ова. Во парови, создадете разговор помеѓу еден родител и наставникот. Изведете го тоа пред остатокот од одделението.

Час 2

Зошто луѓето не се согласуваат?

Врз што се засновани разликите?

Цел на учењето	Учениците се способни да ги сфатат причините зошто луѓето имаат различни мислења за значајни прашања. Учениците се способни да ги дискутираат спорните прашања. Учениците се способни да сфатат кои вредности се потребни за да се поткрепат демократските општества.
Задачи за учениците	Учениците прават изјави и ги бранат нивните гледишта во рангот на прашањата. Учениците ги анализираат изворите на несогласувања на јавните, спорни прашања. Учениците ги сфаќаат влијанијата врз нивните вредности. Учениците развиваат насоки за да го поттикнат почитувањето на плурализмот и да се осигураат дека квалитетот на почитувањето и дијалогот за јавни прашања е поддржан.
Материјали	Големи ознаки за вежбата „четири англи“.
Метод	Дискусија. Рефлексија. Критичко мислење. Развивање правила по пат на соработка.

Клучен концепт

Плурализам: Плурализмот постои во општества кои немаат официјален збир на интереси, вредности и верувања. Граѓаните го имаат правото на слобода на совест, религија и изразување. Исклучок е кога гледиштата, кои им се закануваат на слободата на верување на другите луѓе, се против законот и тие не се толерираат. Држава во која е дозволена само една религија или каде што ни една религија не се толерира не би можела да биде плуралистичка држава.

Часот

Наставникот го замолува одделението да ги разгледаат следните контроверзни изјави, една по една:

Се согласуваш или не се согласуваш?

- Грешно е да се јадат животни.
- Ако ученикот е ХИВ-позитивен, тој не би требало да биде во истото одделение со здравите деца.
- Пацифистите не би требало да се присилуваат за да се приклучат во воените сили.
- Смртната казна би требало да се забрани.
- Местото на жената е во домот.
- На деца помлади од 14 години не би требало да им се дозволи да работат.
- Пушењето би требало да се забрани во јавни згради.
- Луѓето би требало да плаќаат повеќе даноци.
- Слободниот говор не е добра работа.

Секој агол од училницата е означен со следново:

Цврсто се
согласувам

Се
согласувам

Не се
согласувам

Цврсто не се
согласувам

Наставникот ја чита секоја изјава по ред и ги замолува учениците да се движат кон соодветниот агол од училницата, согласно со нивните гледишта за погорните прашања. Ако тие не можат да се решат, тие треба да останат таму каде што се.

Кога учениците ќе ги заземат нивните позиции, наставникот замолува некого од сите четири агли да кажат зошто тие ја одбрале таа позиција. На овој степен, не треба да се дозволи никаква дискусија. Потоа, наставникот ги замолува учениците, кои го промениле нивното мислење, да се придвижат кон некој друг, соодветен агол.

Потоа, наставникот ги замолува учениците кои сеуште не се решиле да се обидат да објаснат зошто не можат да се решат. Тие треба да ги запишат причините, дадени за нивната неодлучност (на пример, ним им требаат повеќе информации, не им е јасно на што се мисли, тие можат да најдат аргументи и за двете страни, итн.).

Вежбата се повторува три или четири пати со различни изјави. Во секоја прилика, наставникот не би требало да биде толку загрижен за дебатата во врска со одреденото прашање, колку за произнесувањето на причините зошто луѓето се држат за различни гледишта.

Во пленарната сесија, наставникот нагласува дека истите прашања предизвикуваат различни одговори од учениците во одделението. Потоа, тој/таа може да го претстави концептот на плурализмот и го прашува одделението со следните прашања, кои можат да помогнат во разбирањето на причините зошто плурализмот постои во општествата:

- Повторно размисли за прашањата кои ги разгледавме. Кои од нив ти предизвикаа најсилни чувства? Зошто е тоа така?
- Од каде ги добиваме нашите идеи, вредности и верувања? (Ова ќе им помогне на учениците да видат дека нашите идеи за контроверзните прашања можат да дојдат од различни извори.),

Потоа, наставникот ги прашува учениците до која мера врз нив ќе влијае следново:

- идеите на нивните родители;
- што мислат нивните пријатели;
- нивната религија или култура;
- медиумите, на пример, весници, ТВ, Интернет;
- наставниците;
- нивната сопствена личност.

Потоа, учениците индивидуално работат и ги средуваат изјавите по редослед на значајност, во форма на пирамида, со најважното на врвот, како ова:

изјава

изјава изјава

изјава изјава изјава

Наставникот, потоа, ги замолува учениците да ги споредат нивните пирамиди во парови. Кои фактори се почувствувани како најзначајни од целото одделение? Ова би можело да биде откриено со бодување на изјавите, како што следи: на изјавите од најгорниот ред дајте им 6 поени, изјавите во средниот ред четири поени и на изјавите од најдолниот ред дајте им по два поена. Во групи од по четири, учениците ги собираат поените дадени за секоја изјава. Спореди ги заклучоците на секоја група. Дали беа истите фактори на врвот од листата по значајност?

Наставникот објаснува дека плурализмот се развива во слободно и отворено општество. Како и да е, ниту едно општество не може да функционира без минимално ниво на споделена согласност помеѓу неговите членови. Тој/таа ги замолува учениците да набројат некои вредности или правила за кои тие мислат дека би помогнале да се надминат вредностите и интересите за кои постои несогласување. Учениците би можеле, на пример, да го предложат следново:

- Да се почитуваат мислењата на другите луѓе.
- Обиди се да се ставиш „во чевлите на другите луѓе.“
- Запомни дека зборувањето е подобро од борба.
- Обиди се да не навредуваш.
- Дај им на луѓето можност да го искажат своето мислење.

Ако луѓето не можат да се согласат, можеби ќе ни биде потребен механизам, како што е гласањето, со цел да се донесе одлука.

Час 3**На кои начини луѓето се различни?****Колку се различни потребите на луѓето?**

Цел на учењето	Учениците се способни да: <ul style="list-style-type: none"> - ги идентификуваат причините зошто некои луѓе може да имаат нерамноправен пристап до образованието. - ги сфатат бариерите до рамноправноста во пошироката заедница. - сфатат кој ја споделува одговорноста за надминување на бариерите до рамноправноста.
Задачи за учениците	Учениците критички анализираат една хипотетичка ситуација, работејќи со клучните концепти. Учениците ги применуваат клучните принципи во нивните сопствени социјални ситуации. Учениците дискутираат за клучните прашања, произлезени од часот. Учениците ја претставуваат напишаната задача.
Материјали	Копии од приказната.
Метод	Критичко мислење. Дискусија. Развивање на пишуван аргумент.

Концептуално учење

Разновидност: Разновидност не постои само во врската со етничката припадност или националноста. Постојат многу други видови на разлики кои ги делат луѓето едни од други и кои можат да бидат причини на сериозни социјални разлики, ако тие се во мнозинство или кај тие со моќ и влијание да не направат ништо, што се должи на недостатокот на разбирање и сожалување.

Рамноправност: Постојат два главни типа на рамноправност – рамноправност за можност или рамноправност за резултат. Можно е да се даде секому еднаква можност (да оди на училиште, на пример), но ако пределени пречки (како што се пречки во развојот) не се надминат, оваа можност би можела да биде отфрлена за некого. Рамноправноста има за цел да овозможи секое дете да биде школувано, без разлика на неговите/нејзините пречки во развојот.

Дискриминација: Ако некој се третира неправедно врз основа на раса, род, сексуалност, возраст, верување итн.

Часот

Наставникот ја чита приказната пред одделението (материјал за учениците 3.2.). Оваа приказна упатува на бројност на комплексни прашања, кои можат да предизвикаат губење на вниманието кај учениците, освен ако не ја простудираат приказната од поблиску. За да им помогне, наставникот им го дава материјалот за учениците 3.3. и им ја објаснува следната задача.

Учениците работат во парови за да ги идентификуваат повеќето проблеми, со кои се соочува персоналот на Колеџот Хоуп, колку што можат. Тие ги внесуваат во форма на белешки во првата колона од материјалот („Проблеми“). Потоа, тие предлагаат начини на кои проблемите би можеле да бидат соборени („Решенија“) и додаваат, според нивно мислење, кој би можел да биде одговорен за извршувањето на овие решенија, под колона три („Одговорности“). Последната колона може да биде оставена празна за некоја подоцнежна етапа.

Потоа, учениците ги презентираат, споредуваат и дискутираат за нивните резултати. За да го поддржат презентирањето на учениците, некои од учениците би требало да подготват флип чарт со ист распоред како и материјалот за учениците. Ако има можност, материјалот за учениците може да биде копиран на поголема хартија и парот на ученици можат да го пополнат.

Дискусија во одделението

Учениците можат да ги покренат некои од следниве прашања или наставникот може да ја започне дискусијата, прашувајќи ги:

– Дали мислиш дека директорката ја постигна нејзината цел, третирајќи го исто секој ученик?

– Дали мислиш дека директорката би требало да ги почитува вредностите на родителите-бегалци и да ги школува момчињата и девојчињата одделно? Размисли за аргументите на двете страни.

– Дали би било подобро ако децата-бегалци беа школувани одделно од останатите ученици?

Наброи ги предностите и недостатоците на секој пристап, прво, за учениците и второ, за пошироката заедница.

Освен дискутирањето на сите прашања, учениците би требало да имаат време да го истражат подетално секое прашање. Тоа е значајно за нив за да разберат дека во плуралистичкото општество луѓето имаат различни потреби и ова може да доведе до конфликт. Затоа е важно праведно да се решат овие конфликти со посветување на должно внимание на сите поединци и групи (види тема 4 за повеќе детали за решавањето на конфликти). При оваа студија на случајот, училиштето може да се набљудува како едно микро-општество во кое младите граѓани се среќаваат со истиот тип проблеми, кои што постојат во општеството како целина.

Следните прашања покажуваат колку е богата оваа студија на случајот и дека прашањата вредно се проучуваат. За една пообемна студија потребен ќе биде дополнителен час. Наставникот мора да реши дали ќе одбере одредени аспекти, во зависност од времето на располагање и од нивото на интерес на учениците.

Колку се различни образовните потреби на децата?

Клучните прашања, на кои учениците мора да одговорат, секако се, како со овие проблеми може да се справат и дали некој од овие проблеми би требало да биде игнориран од училиштето (ако треба, зошто).

Овие прашања може да бидат одговорени на два начина: прво, со согледување чии потреби би можеле да бидат повредени со решавањето или игнорирањето на одреден проблем и второ, преку идентификување на тие проблеми кои би можеле да бидат решени од училишната заедница.

Со следење на првиот пат, учениците подобро ќе ги разберат специфичните потреби на бегалците (и локалните) ученици ако тие го земат предвид следното прашање: „Кои човекови права – или детски права- им се негирани на децата-бегалци?“

Еве неколку категории на образовни потреби. Учениците би требало да најдат примери од приказната за нив и да ги внесат во четвртата колона од материјалот за учениците:

- емотивни;
- за учење;
- религиозни;
- културолошки;
- јазични;
- физички.

За секоја категорија, учениците треба да обезбедат сопствени примери.

Одговорност и нејзините граници

Специфичните прашања, кои произлегуваат во приказната, би требало да водат кон една поопшта дискусија за еднаквите права и образованието.

Колку е лесно да се обезбеди најдоброто образование за секое дете, во согласност со неговите/нејзините потреби? Што може да направи едно училиште и за кои проблеми е потребна поддршка однадвор, на пример, дополнителни фондови од локалниот совет?

Овде, учениците го следат вториот пат и оваа анализа води до еден важен увид – типично, комплексните проблеми не можат да се решат со преземање на еден голем чекор, што во овој случај значи, на пример, проширување на училиштето, вработување на специјално обучен персонал, итн. Вакви мерки на образовната реформа би биле многу посакувани, но тие нема никогаш да се случат, бидејќи тие зависат од политички одлуки (како да се распределат парите од даноците, на пример) за кои одлучуваат други (како што е локалниот градски совет или министерството за образование). Луѓето, кои мислат само на преземање такви, радикални чекори, всушност нема да направат ништо, освен што ќе ја фрлат вината врз другите. Од друга страна, работите можат да бидат подобрани со преземање на мали чекори, кои во оваа студија на случајот значат погледнување во оние делови на проблемот со кои директорката, наставникот, учениците или родителите би можеле да ја изменат утрешнината – само ако сакаат или ако би можеле да се согласат.

Тука важна е третата колона од материјалот за учениците. Кој е одговорен, а тоа е, во чија моќ е да се измени нешто? Учениците можат да дискутираат дали малите чекори – подобрувања во просторот на училишната заедница – се доволни и каде тие имаат ограничувања. Тие можат, исто така, да ја разгледаат комбинацијата на мали, краткотрајни чекори и поголеми чекори за кои треба време.

И тука повторно, „училиштето е живот“, едно микро-општество. Дискусијата за стратегиите за училишниот развој ги запознава учениците со мислење во услови на политичко донесување одлуки и стратешко планирање.

Училиштето е живот

Учениците можат да го споредат Колеџот Хоуп со ситуацијата во нивното училиште, користејќи ја следната идеја.

„Во твоето училиште, со какви пречки во образованието се среќаваат некои ученици? Што мислиш, од кого треба да се побара одговорноста за овие потреби (на пример, владата, директорката, персоналот или учениците)?“

Можни се различни методи за справување со ова прашање. Тоа може да биде предмет на пленарна дискусија, проект интервју со другите ученици или може да биде поврзано со проектот на училишниот весник (види тема 5).

Напишана задача

Во организирањето на процесите на поучување и учење, важно е да сме сигурни дека учениците разбрале и можат да го применат она што го научиле. Еден начин за да се направи тоа е да се поврзи пленарната дискусија со напишаната задача. Ова им дава можност на сите ученици да мислат за прашањата, кои беа дискутирани во пленарна дискусија и тоа може да биде особено корисно за бавните и темелни мислителите, кои често се тивки во една дискусија иако, всушност, имаат многу да кажат.

Наставникот мора да реши која тема најмногу одговара на нивото на изразување и разбирање на учениците. Можеби е доволно учениците да ја повторат дискусијата и да дадат свој суд. Во една вежба, која многу бара, учениците можат да се насочат и кон човековите права и/или до прашањата за нееднаквоста во општеството, на пример:

„Европската конвенција за човекови права и Конвенцијата за детски права констатираат дека владите имаат должност да му обезбедат образование на секое дете.

- Објасни дали ти мислиш дека училиштето ја исполнило оваа обврска.
- Што е потребно за да им се даде на децата образование кое тие го заслужуваат?
- Што мислиш, кој е одговорен да направи и да се случи ова?
- Кои други области од животот се погодени, како резултат на нерамноправноста во општеството?
- Дискусија.“

**Предложен резултат од пленарната дискусија (флип чарт, пополнет материјал за учениците)
Помош за Колеџот Хоуп**

Проблеми	Решенија	Одговорен	Образовни потреби
(1) Деца-бегалци			
Јазични проблеми	Специјални курсеви	Директорка Локален совет	Јазични
Момчето не зборува	Терапија, специјална настава		Јазични, емотивни
Девојчето не може да оди	Медицински третман Специјална настава Совет за родителите	Совет: директорка, наставник	Физички
(2) Ученици-бегалци и локални ученици			
Злоставување, задевање Банда Закани Тепачка, повредено момче	Дискусија во одделението Правила на однесување Ученици-набљудувачи	Наставници Ученици Родители	Емотивни Социјални Ставови и вредности
(3) Наставници			
Не можат да се грижат за учениците-бегалци и локалните ученици	Помали одделенија Одделенија во смени Повеќе наставници	Локален совет	За учење Јазични Културолошки Релгиозни
(4) Родители			
Сакаат посебни одделенија за момчиња, посебни за девојчиња	„Не“? „Во ред“?	?	Културолошки Релгиозни

Час 4

Зошто се важни човековите права?

Зошто ни е потребна легислатива за човековите права за заштита на ранливите групи?¹⁴

Цел на учењето	Учениците се способни да ги сфатат: <ul style="list-style-type: none"> - прашањата кои произлегуваат кога луѓето со различни вредности и начини на живот се обидуваат да живеат заедно; - причините зошто се развиени меѓународните инструменти за човекови права, особено каде што поединците и заедниците се ранливи.
Задачи за учениците	Учениците: <ul style="list-style-type: none"> -се ангажираат во критичка анализа и давање приоритет на ситуациите; -дискутираат во врска со играњето улоги на учениците меѓу две спротивни страни; -развиваат клучни принципи, засновани на играњето улоги и ги споредуваат со соодветните делови на Европската конвенција за човекови права ; -го споредуваат сценариото со реални примери за злоупотреба на човековите права во нивната земја; -развиваат презентации за другите ученици за избраните елементи од Европската конвенција за човекови права.
Материјали	Копии од сценариото за островот (материјал за учениците 3.4.). Копии од картичките со ситуации за секоја мала група (материјал за учениците 3.5.). Клучни елементи на човековите права (материјал за учениците 3.6.). Големи листови хартија и уметнички материјали за последната презентација.
Метод	Критичко мислење. Дискусија. Преговарање. Групна презентација.

¹⁴ Засновано на еден час, развиен од Фондацијата за граѓанство, Лондон

Информации за темата

Европската конвенција за човекови права беше воведена за да ги заштити правата на луѓето, чии основни права, на пример, правото на живот, на религиска слобода или за еднаквост пред законот, беа отфрлени. Сите влади, кои се членки на Советот на Европа, се согласија да се придржуваат до членовите на Конвенцијата, со почит кон нивните граѓани. Секоја земја треба да даде извештај до меѓународната заедница, од областа на човековите права, во рамките на самата земја. Индивидуално, граѓаните можат да се жалат до Европскиот суд за човекови права, ако тие веруваат дека земјата, од каде тие доаѓаат како граѓани, им ги повредува нивните човекови права. Една земја може, исто така, да поднесе тужба против друга земја поради кршењето на човековите права, но ова не се случува многу често.

Европската конвенција за човекови права беше блиску моделирана до Универзалната декларација за човекови права, која беше воведена по геноцидот од Втората светска војна.

Часот

Наставникот упатува кон „картичките со улоги“ (материјал за учениците 3.4.) кога тој/таа го претставува сценариото и двете групи, вклучени во играњето улоги. Прво, наставникот го опишува островот, ако е можно со помош на мапа на таблата и потоа ги опишува жителите на островот, кои живеат таму со генерации.

Потоа, наставникот му кажува на одделението дека пристигнала друга група на луѓе и тие сакаат да се населат на островот. Тие се многу различни од жителите на островот. Наставникот ги опишува доселениците и нивниот начин на живот и потоа го дели одделението на две половини. Едната половина од групата ќе ја играат улогата на жителите на островот, а другата половина ќе бидат доселениците. Постојат два можни начина за дискутирање на овие прашања (види ги методите 1 и 2 подолу). За одделенија, навикнати да играат улоги, употреби го метод 1. За одделенија, навикнати да работат на поформални начини, употреби го метод 2.

Метод 1: играње улоги

Учениците работат во парови. Едниот ја зема улогата на жител на островот, а другиот на доселеник. Тие треба да ги разгледаат сите ситуации опишани на малите картички од гледна точка на нивните луѓе. Тие ќе влезат во преговори со другите луѓе (под претпоставка дека јазикот не е пречка). Тие би требало да се обидат да се согласат за тоа:

- а) Кои се најсериозните проблеми на нивните луѓе?
- б) Што сакаат тие да произлезе од преговорите?

Потоа, наставникот ги замолува паровите од жители на островот и паровите на доселеници да седнат заедно. Тие ќе глумат средба на двајца луѓе во обид да донесат согласност за овие прашања и за идните насоки.

Потсети ги двете групи, пред да почнат со дискусиите, дека жителите на островот може нема да се целосно среќни, сè додека доселениците не го напуштат островот, бидејќи нивниот начин на живот можно е да биде загрозен. Од друга страна, на доселениците им се допадна ова ново место и тие можеби се подготвени да употребат сила за да останат таму.

Замоли ја секоја група од четири ученици, најпрво да се договори за најсериозните проблеми со кои се соочуваат групите и сериозно да се справат со нив, работејќи од најсериозните до најмалку сериозните проблеми, како што дозволува времето.

Метод 2: водена дискусија

Оваа вежба најдобро се изведува преку играње на улоги, но може да се изведе добро и со ученици кои не се навикнати на тоа. Половина одделение ќе ги разгледува ситуациите од гледна точка на жителите на островот, а другата половина од онаа на доселениците. Секоја ситуација е опишана од две гледни точки. Работејќи во парови, учениците одлучуваат кои се најсериозните прашања и се обидуваат да мислат кој е најдобриот начин за решавање на секое прашање од нивна гледна точка. Потсети ги дека постои „идеален“ или „праведен“ начин за решавање на секој проблем, но реалноста (и минатото) наведува дека едната страна може да има повеќе корист од другата, што се должи на дисбалансот на моќта.

Наставникот ја води дискусијата за секоја ситуација, земајќи едно гледиште за проблемот и потоа прашувајќи ја другата група за спротивни точки на гледање. Наставникот се обидува да посредува во договорот помеѓу двете групи. Секоја дискусија може да биде водена од еден пар од секоја страна, доаѓајќи пред одделението да зборуваат за проблемот на кого тие гледаат. Друга варијанта на овој метод е паровите да дискутираат за секоја ситуација, со еден претставник од жителите на островот, а другиот претставник на доселениците.

Дебрифинг за методите 1 и 2

Испитај ги учениците за ситуациите кои ги дискутирале, користејќи ги следниве прашања:

- Дали преговорите беа лесни или тешки? Зошто?
- Дали секоја група го доби со преговорите она што го сакаше?
- Која група доби најмногу од преговорите? Зошто?
- Дали некоја од групите имаше повеќе морални права отколку другите во секоја ситуација?
- Каква, најверојатно, би била иднината за двете групи на островот?
- Што би можело да ја спречи доминацијата на едната група врз другата?
- Составете листа на правила или принципи кои би можеле да им помогнат на двете групи во нивното заедничко живеење во мир на островот. Споредете ја оваа листа на одделението со клучните елементи на човековите права (види материјал за учениците 3.6.). Кои од овие членови би можеле да помогнат да се спречи луѓето, како што се жителите на островот, да ја изгубат нивната земја, нивниот начин на живот и нивните основни човекови права?

Наставникот истакнува дека ваков вид на проблем се случил многу пати во текот на минатото, на пример, кога британските доселеници ја колонизирале Австралија или Европјаните ја колонизирале Северна и Јужна Америка. Во

текот на времето, немало меѓународна легислатива за човековите права, а место тоа, создадоа многу акти, кои ги прекршуваат човековите права на домородното население. Слични ситуации сеуште се случуваат, на пример, кога на јужно-американските племиња им беше одземен имотот од нивната земја, бидејќи некои меѓународни компании копаат или сечат дрвја.

Почитување на важноста на човековите права

Како последна вежба од оваа тема, наставникот ги замолува учениците (во групи) да одберат едно од човековите права, кои се наоѓаат во Европската Конвенција, за што беше дискутирано во текот на оваа тема. Потоа, учениците прават знаме на кое е прикажано ова право и подготвуваат презентација за неговото значење. Некои од учениците би можеле да нацртаат сцени од играњето улоги со жителите на островот, за подраматично илустрирање на прашањата. Овие би можеле да бидат презентирани пред одделението, целата генерација, па дури и пред целото училиште. На овој начин, темата може да води до еден иден проект, ако времето дозволува и ако учениците се заинтересирани. Види го часот 4 во тема 5 (медиуми) за тоа како да се испланира таков проект во одделението.

Материјал за учениците 3.1

Училиштето на работ од шумата

Постоеше еднаш една заедница на луѓе кои живеела во густите шуми, сместена во еден планински венец. Тие беа религиозни луѓе, кои ги воспитуваа нивните деца строго да ги почитуваат боговите на нивниот народ. Нивната религија веруваше дека не постојат разлики помеѓу мажите и жените.

Помеѓу планините и најдалечниот крај на земјата постоеше големо поле. Една различна заедница на луѓе живеела во полето. Тие немаа религија, но работела напорно едни за други. Тие беа сурови војници и мажите беа доминантниот пол. Жените беа почитувани, но тие не можеа да прераснат во лидери.

Луѓето кои живеела шумата немаа ништо со луѓето од полето. Тие се мразела и беа сурови едни кон други. Понекогаш имаше и војни помеѓу нив.

Еден ден, еден млад човек пристигна на работ од шумата. Тој објави дека сака да изгради училиште таму, така што децата и од двете заедници би можеле да се школуваат заедно, па може конечно и мирот да дојде помеѓу двата народа.

Набрзо, беше подготвена една едноставна дрвена зграда и дојде денот кога наставникот го отвори училиштето за прв пат. По неколку деца од двете заедници дојдоа да видат како ќе биде. Родителите и лидерите на двете заедници вознемирено набљудуваа.

Прво, постоеја проблеми помеѓу децата. Тие често се нарекуваа со погрдни имиња и затоа често имаше тепачки. Но, децата можеа да ја видат вредноста од доаѓањето на училиште и постапно, работите започнаа да се доведуваат во ред. Наставникот беше строг, но праведен и кон сите негови ученици се однесуваше подеднакво. Тој велеше дека ги почитува и двата начина на живот и децата беа поучувани за нивните различни начини на живот.

Сé повеќе и повеќе ученици почнаа да го посетуваат училиштето на работ од шумата.

Како и да е, многу набрзо стана јасно дека повеќе деца од полето го посетуваа училиштето. Децата од шумата беа само една четвртина од вкупниот број на ученици во училиштето. Наставникот зборуваше со родителите од двете страни за да ги охрабри и да ги убеди.

Но, потоа, едно утро, наставникот пристигна и откри дека некој го изгорел училиштето до темел.

(Засновано врз приказната на Тед Хадлстон (Ted Huddleston) од Фондацијата за граѓанство)

Материјал за учениците 3.2

Надежта е за секого

Директорката на Колеџот Хоуп беше една даржлива и хумана жена. Таа цврсто веруваше во значењето на образованието. „Секој заслужува добар почеток во животот“ – таа најчесто им велеше на вработените. „Јас не би сакала да третирам една личност по привилегирано од некоја друга во ова училиште. Тоа не би било праведно.“

Потоа, еден ден, една група на деца-бегалци пристигнаа во училиштето. Нивните семејства побегнаа од конфликт во соседната земја. Директорката им рече на вработените:

„Овие несреќни млади луѓе имаат загубено сè. Нека се чувствуваат добредојдено на вашите часови. Тие треба да страдаат колку што е можно помалку. Војната не беше по нивна вина.“

Вработените се согласија. Децата беа распределени по одделенија, според нивната возраст. Повеќето од децата-бегалци беа сами, но во едно одделение имаше група од четири момчиња-бегалци.

Не помина долго време пред вработените да сфатат дека постојат тешкотии во однесувањето на децата-бегалци. Еден по еден, тие доаѓаа кај директорката со нивните проблеми. „Детето-бегалец во моето одделение не зборува на нашиот јазик.“ – рече еден наставник. „Јас немам време да преведувам сè за неа. Ми одзема премногу од моето време. Другите ученици страдаат.“ „Детето-бегалец во моето одделение не сака да зборува со никого.“ – забележа друг наставник. „Тој е можеби трауматизиран од војната. Или тој можеби има тешкотии со учењето. Што можам јас да сторам?“ Третиот наставник рече: „Јас имам дете кое било рането. Таа не може да оди. Таа не може да се приклучи во ниту една физичка активност и не може да се качи по скалите за во научната лабораторија.“

Потоа, почнаа да се појавуваат и други проблеми. За време на паузата за ручек, некои од децата-бегалци беа злоставувани и задевани. Тие беа нарекувани со погрдни имиња, а некои од децата им велеа да се вратат таму од каде што дојдоа.

Четириите момчиња од истото одделение формираа банда за да се заштитат себеси. Еден ден, имаше тепачка помеѓу еден од нив и едно локално момче. Момчето-бегалец многу лошо го повреди неговиот противник. Персоналот се пожали кај директорката дека тоа момче треба да биде избркано од училиштето, но директорката се прашуваше дали тоа би било праведно, поради она низ кое имаше поминато младиот бегалец. Вработените рекоа:

„Ние се обидовме да ја направиме оваа работа, но нашите сопствени деца премногу страдаат. Ние не можеме да ги учиме овие деца и во исто време да дадеме сè од себе за локалните ученици.“

Многу набрзо потоа, родителите на децата-бегалци замолија да се сретнат со директорката. Тие рекоа:

„ Нам не ни се допаѓа фактот дека вие ги поучувате момчињата и девојчињата заедно на спортските часови. Тоа е спротивно на нашата религија и култура.“

На крајот, директорката започна да го губи трпението. Таа откри дека ова е тежок проблем, но во срцето знаеше дека не би требала да ја изгуби надежта.

Материјал за учениците 3.3.
Помош за Колеџот Хоуп

Проблеми	Решенија		
(1) Деца-бегалци			
(2) Ученици-бегалци и локални ученици			
(3) Наставници			
(4) Родители			

Материјал за учениците 3.4.**Жителите на островот и доселениците (картички со улоги)****Група 1: Жителите на островот**

Вие сте група на жители на островот. Вашите луѓе живееле на овој остров илјадници години. Вашите предци се закопани на свети места во планините и вие верувате дека нивните духови се сеуште тука.

Вие водите многу едноставен начин на живот. Жените се грижат за децата, додека мажите лутаат низ целиот остров, ловејќи животни и собирајќи храна од бујната вегетација. Вашите луѓе веруваат дека секој има одговорност да ја чува природата и да ја остави на идната генерација, без да ја уништи. Вашето оружје се копја, лакови и стрели и стапици за животни.

Вашата религија е заснована на обожување на природата, а вашата култура е заснована на значењето на заедницата. Кога храната недостига, сите ја споделуваат, а луѓето напорно работат едни за други. Кога има храна во изобилство, луѓето се собираат заедно да пеат, танцуваат и раскажуваат приказни. Вашите луѓе немаат потреба за пишување.

Вие имате само неколку закони. Поглаварот на племето може да создаде нови закони, ако е потребно. Тој, исто така, може да пресудува во расправиите помеѓу членовите на вашата заедница.

Група 2: Доселениците

Вие сте со група луѓе кои испловиле од Европа со надеж дека ќе најдете нов начин на живот за вас и за вашето семејство. Вие сакате да најдете една од новите земји кои беа откриени на другата страна од светот. Се надевате дека ќе се населите тука, ќе изградите домови и фарми и ќе станете успешни.

Вие носите со себе алатки за орање на земјата и пушки за ловење. Вашата култура е заснована на образование и напорна работа. Секој има цел да стане успешен и задоволен. Вие немате единствена религија, но верувате дека луѓето би требало да имаат право да ја следат сопствената верба.

Вие сакате демократски да одлучувате за работите во вашата нова заедница. Го напуштивте општеството каде што само елитната група имаше моќ и каде што постоеше голема нееднаквост во богатството. Сакате да изградите општество во кое сите луѓе се рамноправни или каде што сите имаат подеднакви можности да успеат.

Материјал за учениците 3.5.
Картички со ситуации: жителите на островот

Погледнете ги следните ситуации и решете во вашите групи што би требало да се направи во врска со нив.

Жители на островот	Доселеници
<p>1О Нови огради Некои од доселениците започнаа со ставањето на огради околу нивните куќи, преку патеките, кои вие секогаш ги користевте за да ги следите стадата. Вие треба да уривате некои од нив.</p>	<p>1Д Нови огради Жителите на островот урнаа неколку од оградите, кои вие ги изградивте за во нив да ги чувате уловените животни.</p>
<p>2О Натрапникот Еден жител на островот поминал низ област, заградена од доселениците и беше застрелан и убиен.</p>	<p>2Д Натрапникот Жителите на островот влегле на туѓимот, преку земја, која вие ја заградивте за вашите животни. Еден од нив беше предупреден, а потоа застрелан.</p>
<p>3О Мешан брак Еден жител на островот се заљубил во една доселеничка. Тие сакаат да се земат и да живеат во една од заедниците на доселениците. Семејството на момчето е многу несреќно поради тоа.</p>	<p>3Д Мешан брак Една доселеничка се заљубила во еден жител на островот. Тие сакаат да се земат и да живеат во една заедница на доселениците. Некои од доселениците се несреќни поради тоа.</p>
<p>4О Свети места Некои од доселениците копаат руда во планините каде што живеат духовите на вашите предци, според вашето верување. Овие места се свети за вас. Во знак на протест, вие ги нападнавте луѓето кои копаат.</p>	<p>4Д Свети места Вие откривте скапоцени руди во планините. Вие ќе можете да ги продавате овие руди на трговците во вашата претходна татковина. Жителите на островот ја сметаат планината за света, што според ваше мислење, е само празноверие. Тие ги нападнаа луѓето кои копаат.</p>
<p>5О Образование Некои од доселениците отворија училиште и ги поканија и вашите деца да дојдат и да научат да читаат и да пишуваат.</p>	<p>5Д Образование Некои од доселениците отворија училиште. Тие ги поканија жителите на островот да ги испратат нивните деца на училиште.</p>

Материјал за учениците 3.6.

Клучни елементи на човековите права¹⁵

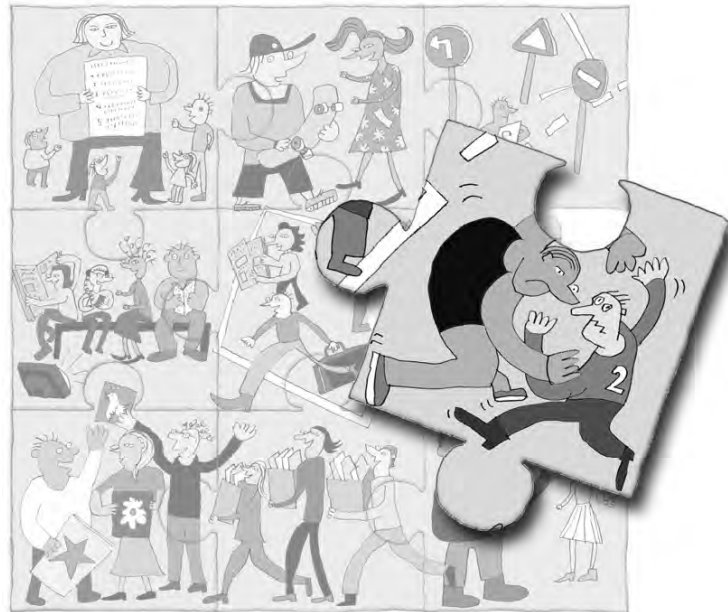
1. Право на живот.
2. Слобода од измачување.
3. Слобода од ропство.
4. Право на слобода и сигурност.
5. Право на праведно судење.
6. Право на ефективна законска помош во случај на насилство.
7. Слобода од дискриминација; право на рамноправност.
8. Право да се биде признат како човек; право на националност.
9. Право на приватност и семеен живот.
10. Право на брак.
11. Право на сопственост.
12. Право на движење на луѓето.
13. Право на азил.
14. Слобода на мислата, совесност и религија.
15. Слобода на изразување.
16. Слобода на собирање и здружување.
17. Право на храна, пијалок и дом.
18. Право за здравствена заштита.
19. Право на образование.
20. Право на вработување.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјална заштита.
23. Право на политичко учество.
24. Право на учество во културниот живот.
25. Зabrana за кршење на човековите права.
26. Право на социјален поредок кој ги признава човековите права.
27. Должности на поединецот.

¹⁵ Оваа листа е заснована врз страницата со податоци за наставникот, во тема 5, „Права, слободи и одговорности“.

ТЕМА 4 Конфликт

Што да се направи ако ние не се согласуваме?

4.1. Решавање на конфликти

Како можеме да се справиме со сериозни несогласувања?

4.2. Примена на пристапот од шест чекори

Како можеме да го избегнеме расправањето со нашиот сосед?

4.3. Конфликт на човековите права

Судир помеѓу човековите права. Што сега?

4.4. Користење на насилство

Дали користењето на насилство е прифатливо во некои случаи?

ТЕМА 4: Конфликт

Што да се направи ако ние не се согласуваме?

Концептот за мир има една значајна културолошка димензија. Традиционално, во културата на Далечниот Исток, мирот повеќе се поврзува со внатрешниот мир (мир во нашите умови и срца), додека во западниот свет, мирот се подразбира како нешто што е надвор од поединците (отсуство на војна или насилен конфликт). Во Индија, на пример, зборот „shanti“ значи мир, под што се подразбира совршена состојба на умот или мир во умот. Ганди ја засновал неговата филозофија и стратегија на концептот наречен „Ahimsa“, што пошироко значи „да се воздржи од сето она што создава штета“. Тој рекол: „Буквално кажано, Ahimsa значи ненасилство. Но за мене има многу повисоко, едно бескрајно високо значење. Тоа значи дека ти не смееш да навредиш никого; ти не смееш да негуваш безмилосни мисли, дури и во врска со оние кои ги сметаш за твои непријатели. За секој, кој ја следи оваа доктрина, не постојат непријатели.“ Во традицијата на Маите, мирот се однесувал на концептот за благосостојба и е поврзан со идејата за совршена рамнотежа помеѓу различните области од нашите животи.¹⁶

„Позитивниот мир“ опишува состојба каде што колективната волја е насочена кон промовирање на мирот и отстранување на пречките кои стојат на патот до мирот. Тоа вклучува посветеност кон социјалната правда, и на тој начин ја промовира идејата дека мирот е отсуство на страв, насилство и војна. Тоа вклучува обврска за ненасилно решавање на конфликти и бара поттикнување на капацитетите на поединците и групите за да можат социјалните проблеми да ги насочат на еден конструктивен начин. За обучувачите на ОДГ тоа, исто така, значи промовирање на демократските процеси во училищата, адресирајќи ги прашањата за моќта или злоупотребата на моќта, како и да се бара цело време поттикнување на вештините за слушање, конструктивен дијалог и посветеност при решавањето на конфликти.¹⁷

Дали насилството е природно? Многу луѓе се убедени дека човечките суштества се природно насилни и како последица на тоа ние не можеме да избегнуваме војни, конфликти и општо насилство во нашите животи и нашите општества. Други експерти во ова поле тврдат дека ние можеме да го избегнуваме насилното размислување, чувствување и делување. Изјавата од Севилја за насилство, елаборирана во 1986 година, од страна на група научници од многу земји, го потврдиле ова со констатирање дека:

„1. Научно, не е точно да се каже дека од нашите животински предци ние имаме наследена тенденција да водиме војни (...) Водењето војна е исклучиво човечки феномен и не се среќава кај животните (...).

¹⁶ Текстот е од „Компас – прирачник за образование за човекови права со млади луѓе“, Совет на Европа, Стразбур 2002, стр.376

¹⁷ Од „Речникот за термини за образование за граѓанско општество“, Karen O’Shea, Совет на Европа, DGIV/EDU/CIT, (2003) 29.

2. Постојат култури кои со векови не се ангажирани во војна, а постојат и култури кои во војна се ангажирани, понекогаш често, а понекогаш не (...).

3. Научно, не е точно да се каже дека војната или секое друго насилно однесување е генетички програмирано во нашата човечка природа (...).

4. Научно, не е точно да се каже дека луѓето имаат „насилен мозок“ (...) нашето делување е обликувано според тоа како сме биле условувани и социјализирани (...).“

Повеќето од нас, поради условите во нашите животни средини, реагираат агресивно и насилно. Ние учиме да размислуваме, чувствуваме и да делуваме агресивно, а во некои случаи и насилно. Каде и да живееме, речиси константно, ние сме изложени на социјален и културолошки притисок кој условува да читаме за насилството, да гледаме насилство и да слушаме за насилството. Телевизиските програми, рекламите, весниците, видео игрите, филмската и музичката индустрија многу придонесуваат за оваа ситуација. Пред да се стигне до адолесценција, едно дете ќе види илјадници убиства и насилни чинови само со гледање телевизија. Нашите модерни општества, свесно или несвесно, не се извинуваат за насилството. На насилството се гледа како на позитивна вредност. Во повеќе култури, велењето „не“ на насилството и избегнувањето или соочувањето со физичкото насилство може да се перцепираат како знак на слабост, особено за мажите, кои се ставени под голем притисок, од страна на нивните врстници уште од мала возраст.¹⁸

За дополнителни информации, погледни во страниците со податоци за наставникот, на крајот од оваа тема.

Образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку оваа серија на часови, учениците ќе:

- го зголемат нивниот увид во механизмите зад конфликтот;
- го зголемат нивниот увид во ненасилното решавање на конфликти;
- ја подобрат нивната способност да се справуваат со конфликт во нивната животна средина;
- ја подобрат нивната способност да ги сфатат гледиштата и потребите на сите страни вклучени во конфликтот;
- го зголемат нивниот увид во конфликтите помеѓу човековите права;
- го зголемат нивното критичко мислење за користењето на насилството;
- го зголемат нивниот увид во тоа како да го совладаат насилството со кое се соочени;
- бидат стимулирани да поминуваат преку конфликтите на ненасилен начин.

¹⁸ Текстот е од „Компас – прирачник за образование за човекови права со млади луѓе“, Совет на Европа, Стразбур 2002, стр.380

ТЕМА 4: Конфликт
Што да се направи ако ние не се согласуваме?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Решавање на конфликти	Вовед во пристапот од шест чекори за решавање конфликти.	Анализирај конфликт; најди решенија.	Материјал за учениците 4.1	Работа во мали групи.
Час 2: Примена на пристапот од шест чекори	Учење да се применува пристапот од шест чекори.	Анализирај конфликт; најди решенија.	Материјал за учениците 4.1. Материјал за учениците 4.2.	Работа во мали групи.
Час 3: Судрување со човековите права	Учење да се препознаат и анализираат ситуации каде човековите права се во конфликт.	Анализирај ситуација каде човековите права се во конфликт.	Материјал за учениците 4.3. Материјал за учениците 5.2.	Работа во мали групи. Критичко мислење.
Час 4: Користење на насилство	Развивање на критичко мислење за прифатливоста на користењето насилство и за личното однесување.	Рефлектирај за користењето насилство и за личното однесување.	Материјал за учениците 4.4.	Работа во мали групи. Критичко мислење.

Час 1**Решавање на конфликти****Како можеме да се справиме со сериозни несогласувања?**

Цел на учењето	Вовед во пристапот од шест чекори за решавање конфликти.
Задачи за учениците	Анализирај конфликт; најди решенија.
Материјали	Листови хартија или тетратки и пенкала. Материјал за учениците 4.1
Метод	Целото одделение и работа во парови (незадолжително)

Концептуално учење

Конфликтите се дел од секојдневниот живот. На нив не треба да се гледа како на негативни настани, туку како судир на интереси помеѓу поединци или групи. Во политиката, конфликтите се дури и значаен дел од јавната дискусија. Само преку отворен конфликт и барање на компромис, сите различни социјални групи имаат чувство дека се слушнати и интегрирани. Решавањето конфликти (барањето компромис) е вештина која може да биде научена. Овој час е насочен кон придонесување за оваа цел.

Следните описи за решавање на конфликтите се појавуваат на овој час и многу е важно наставникот да биде свесен за нивното значење.

Победа-победа: ова опишува ситуација при што двете страни имаат добивка на истиот начин од изнајденото решение на конфликтот и чувствуваат дека го постигнале она што го сакаат. На ова се гледа како на најидеално решавање на конфликтни ситуации, бидејќи помага во сигурноста дека конфликтот нема повторно да се појави.

Победа-загуба или загуба-победа: ова опишува ситуација каде решавањето конфликти значи дека едната страна губи, а другата добива. Овој вид на ситуација често значи дека конфликтот повторно ќе се појави, иако има и мала корист за губитникот.

Загуба-загуба: ова опишува ситуација во која ниту една страна не добива ништо од решавањето на конфликтот. Оваа ситуација често значи дека конфликтот само привремено исчезнал и повеќе од веројатно, повторно ќе се појави.

Часот

Наставникот го започнува часот со пишување на зборот „КОНФЛИКТ“ на левата страна од таблата. Потоа, ги замоува учениците да напишат на еден лист хартија впечатоци и зборови кои асоцираат на зборот „конфликт“, кои им паѓаат на памет.

Истото, потоа, се правени и со зборот „МИР“, кој наставникот го пишува на десната страна од таблата. Потоа, наставникот прашува околу 10 ученици за нивните зборови. Резултатите се заеднички наведени на таблата и потоа учениците даваат нивни коментари на следниве прашања:

- Дали се тие изненадени од некој од избраните зборови?
- Дали сите зборови кои асоцираат на појавување на конфликт имаат негативна, додека оние кои асоцираат на мир имаат позитивна конотација?

Понатаму, наставникот ги замоува учениците да даваат примери за конфликти кои тие самите ги искусиле или кои се случиле во нивната околина. Тој/таа ги замоува да размислат дали овие конфликти припаѓаат на категоријата конфликти кои би можеле да се решат и дека тоа е првиот чекор кон компромисот, или пак на категоријата конфликти кои не би можеле да се решат. Потоа, наставникот им ја претставува идејата дека конфликтите, не секогаш, водат до насилство и дека се можни повеќе конструктивни пристапи до конфликтите.

Потоа, наставникот ги запознава со еден конкретен пример на конфликт, кој може да се случи во едно семејство.

„ Катја, 18-годишна ќерка, сака да гледа видео, кое неодамна го доби од еден пријател. Нејзиниот брат Мартин, 15-годишен, би сакал да гледа еден од неговите омилени телевизиски програми.“

Наставникот му дава на секој ученик по една копија од материјалот за учениците 4.1. и започнува да го анализира овој конфликт, користејќи го пристапот од 6 чекори, опишан подолу.

Чекорите 1 и 2 се преземаат со целата група, водени од учителот, кој инсистира откривање на вистинските „потреби“ на двете страни и во формирањето на јасна дефиниција на конфликтот.

Во чекор 1, важно е дека реалните потреби на секоја од страните треба да бидат детално објаснети на непредизвикувачки начин. Мора да се даде мисла за тоа кои се реалните потреби кои стојат зад проблемот, иако тие можат да се разликуваат од потребите, искажани од секоја страна. Во чекор 2, проблемот зад конфликтот е формулиран на начин со кој може да се согласат и двете страни.

Чекор 3 се состои од размислување за можните решенија. Во оваа фаза, за решенијата не треба да се коментира или да се суди – секаков придонес би бил

добредојден. Чекор 3 се случува во парови, следен од размена на гледишта (или партнери?). Наставникот, потоа, го претставува концептот на пристапите „загуба-загуба“, „победа-загуба“, „загуба-победа“ или „победа-победа“ во анализирањето на решенијата и потоа ги замолува паровите да ги оценат нивните решенија, употребувајќи го овој концепт (чекор 4).

Ако учениците откријат дека ниту едно од нивните решенија не дава резултат во победа-победа ситуацијата, тие се покануваат да размислуваат и понатаму. Како и да е, секогаш ќе има случаи во кои ситуацијата победа-победа не е можна. После презентирањето на нивните одговори, наставникот ја поканува групата да каже чие решение е најдобро (чекор 5). Во еден вистински конфликт, каде страните се директно вклучени во овој пристап за решавање на конфликти, страните мора да го прифатат решението. Наставникот завршува со кратко презентирање на можноста за чекор 6. Основниот елемент на чекор 6 е дека по одредено време (број на минути, часови, денови или недели, во зависност од природата на конфликтот) решението се оценува и, каде што е потребно, се адаптира.

Во заклучокот, наставникот ја поддржува дискусијата за прашањето дали една алатка, како што е пристапот од шест чекори, би можела да функционира, во кој тип на ситуација и кои би биле последиците, ако една таква алатка е пошироко позната и користена. Ова би требало да биде дискутирано во врска со различните групи и контексти, како што се следниве:

- групи на врсници;
- семејство;
- одделение;
- училиште;
- држава;
- војна;
- спорт.

Час 2

Примена на пристапот од шест чекори

Како можеме да го избегнеме расправањето со нашиот сосед?

Цел на учењето	Учење да се применува пристапот од шест чекори.
Задачи за учениците	Да се анализира еден конфликт и да се најдат решенија, кои се корисни и за двете страни.
Материјали	По една копија од сценаријата со конфликти од материјалот за учениците 4.2. за секоја мала група. Материјал за учениците 4.1.
Метод	Работа во мали групи.

Информации за темата

Мирното решавање на конфликти не може потполно да се примени во практиката само преку сфаќање на теоретскиот концепт. Тоа е вистинска вештина која треба да биде научена, а овој час обезбедува можност учениците да научат како да го применат мирното решавање на конфликти во практиката. Наредниот чекор ќе биде примена на ова знаење во реална животна ситуација во училиштето.

Часот

Наставникот го започнува часот објаснувајќи им на учениците дека нивната задача е да го применат пристапот од шест чекори при решавање на конфликт во различни конфликтни ситуации.

Одделението е поделено во мали групи од по четири или пет ученици и секоја група добива по една копија од материјалот за учениците 4.2. Секоја група работи на едно од сценаријата, така што на секое сценарио ќе работи повеќе од една група. Учениците, исто така, го користат и материјалот за учениците 4.1, наречен „Пристап од шест чекори за решавање на конфликти“. Откако групите ќе завршат, по еден претставник од секоја група ќе ги презентира нивните шест чекори пред целото одделение. Направи го ова прво за „конфликт 1“, а потоа за „конфликт 2“:

По нивните презентации, наставникот води одделенска дискусија за решенијата, употребувајќи ги следниве прашања:

– Дали ние ги разбираме „потребите“ и „дефинирањето на проблемот“? Дали постојат неодговорени прашања?

– Дали би можеле да најдеме други решенија за кои мислиме дека би биле подобри за еден подолг период?

Во вториот чекор, наставникот ги замолува учениците да работат на конфликтите кои се случиле или се случуваат во училиштето, во групата на врсници, во земјата и сл. Тие се замолуваат да одберат еден или повеќе (во зависност од времето на располагање) и да размислуваат за можните победа-победа решенија.

Ако наставникот искористи две студии на случајот, како средства за воведување на учениците во формите за посредување, тој/таа може да даде некои основни информации за судскиот систем за решавање на конфликти во земјата (форми на посредување, можност за изведување на конфликтот пред суд, итн.) Освен со дискутирање на овие конфликти со пристапот од шест чекори, ситуациите би можеле да се претстават преку играње на улоги.

Во случај на играње на улоги, еден ученик би ја играл страната А, друг ученик страната Б, а трет ученик би ја играл улогата на посредник/медијатор. Потоа, наставникот би ја замолил секоја група за повратна информација за тоа како тие би го решиле овој конфликт. Би можело да се дискутира за различните решенија, како и за процесите на обидување да се стигне до решение. Овие дополнителни елементи можат да одземат многу повеќе време и можеби тоа за нив би било неопходно да се преземе како една активност надвор од училиштето или пак како дополнителна тема.

Час
Конфликт на човековите права
Судир помеѓу човековите права. Што сега?

Цел на учењето	Учење да се препознаат и анализираат ситуации каде човековите права се во конфликт.
Задачи за учениците	Анализирај ситуација каде човековите права се во конфликт.
Материјали	Голем лист хартија и маркер за секоја група. Материјал за учениците 4.3. Материјал за учениците 5.2.
Метод	Работа во мали групи. Критичко мислење.

Информации за темата

Иако на прв поглед, човековите права наликуваат како да нудат јасни одговори, тоа не е секогаш така. Всушност, постојат многу ситуации во кои нечие право се судира со правото на некој друг. Во таков случај, критичкото мислење може да помогне едниот од нив да ги избира правата, вмешани едни против други, а и да определи сопствено решение.

Часот

Работните групи (четири или пет ученици во група) добиваат случај во врска со кршењето на човековите права (материјал за учениците 4.3, „Пет случаи на кршење со човековите права“), по еден голем лист хартија и по еден маркер.

Прво, учениците се поканети да дискутираат кои човекови права се засегнати во конфликтот. За дискусијата, на групата може да ѝ се даде листа на човекови права (материјал за учениците 5.2.). Откако тие ќе се согласат за тоа кои човекови права се во конфликт, тие го делат нивниот лист, како што е прикажано подолу. Наставникот би можел да го подготви ова на таблата и да ги внесува засегнатите права во првиот ред.

Број на случајот
Засегнати човекови права
- - -
Решение
Зошто?

Втората задача е да се има една отворена дискусија за тоа кое би можело да биде решение на конфликтот според верувањето на учениците. Тие истакнуваат причини за нивниот избор и ги додаваат на нивниот лист.

Потоа, секоја група се замолува да назначи свој претставник, кој ќе ги презентира одговорите на групата пред целото одделение. Наставникот може да го праша одделението за повратна информација во врска со направените избори и дали тие се согласуваат или не се согласуваат со идеите на групата.

Час 4

Користење на насилство

Дали користењето на насилство е прифатливо во некои случаи?

Цел на учењето	Развивање на критичко мислење за прифатливоста на користењето насилство и за личното однесување.
Задачи за учениците	Рефлексии од користењето насилство и за личното однесување.
Материјали	Картички или хартиени ленти со случаи од материјалот за учениците 4.4. за секоја група. (Наставникот треба да има некои информации за судскиот систем при решавањето на конфликти во земјата.)
Метод	Работа во мали групи. Критичко мислење.

Информации за темата

Иако на мирот во светот се гледа како на крајна цел, ниту меѓународните закони за човекови права, ниту меѓународните хуманитарни закони не го исклучуваат користењето на насилството во апсолутни услови. Овој час има цел да придонесе за критичкото мислење на учениците во врска со легитимноста од користењето на насилство во посебни случаи. Учениците се замолуваат да рефлектираат во однос на нивното лично однесување во поглед на насилството, користено од нив или од други во нивната средина.

Часот

Одделението е поделено на работни групи од четири или пет ученици. Еден ученик или наставникот го презентираат случајот 1 од материјалот за учениците 4.4.

Можеби ќе биде премногу тешко справувањето со сите четири случаи во еден час. Поради тоа, наставникот може да одлучи и да даде различни случаи на различни групи, да одбере само два од четирите случаи или, пак, да додаде уште еден час.

Задачата на групата е да го дискутира случајот, употребувајќи ги прашањата дадени на картичката и усно да се презентира нивниот одговор. Наставникот треба да биде свесен дека основното прашање, кое треба да биде истражувано, е до кои размери користењето на насилство би требало да биде прифатено. Откако секоја група ќе одговори, наставникот може да даде некои дополнителни информации поврзани со случајот, пред да се презентира наредниот случај.

Копија од случаите, прашања и дополнителни информации за наставникот

Случај 1

Во врска со прашањето за анти-глобализацијата за време на демонстрации, една мала група луѓе започна да фрла камења врз управната зграда на една позната транс-национална компанија. Полициските сили, присутни на местото, видоа дека ова ќе продолжи и понатаму и се обидоа да ги уапсат инволвираните лица. За време на оваа интервенција, еден полицаец е фатен од луѓето кои фрлаа камења и сериозно е претепан.

Прашања:

1. Дали би било прифатливо полициските сили да ги употребеа нивните пиштоли и да стрелаа во луѓето кои фрлаа камења?
2. Дали би било прифатливо полицијата да интервенирале употребувајќи митралези? (Ова би било побрзо, но речиси сигурно би резултирало со повеќе загинати.)
3. Дали би било прифатливо полицијата да чекаше, иако можеше да интервенира, употребувајќи воден топ?
4. Дали би било прифатливо полицијата да не интервенирале со користење на сила, со цел да се избегне ескалација на конфликтот?

Информации

Следејќи ги меѓународните стандарди, полицијата може да употреби сила под одредени услови. Сила би требало да се употребува само ако е неопходно и би требало да биде соодветна со целта на интервенцијата. Ако еден полицаец добие наредба од својот претпоставен да интервенира на начин кој јасно се спротивставува со ова правило, според правилата на ОН се очекува од него/нејзе да одбие да ја изврши наредбата.

Случај 2

Земјата X ѝ објавува војна на земјата Y, бидејќи Y слободно ги штити и дури ги финансира бунтовничките групи кои делуваат против земјата X од земјата Y. Разузнавачкиот тим на земјата X открива во кое село престојува групата на добро истренирани и вооружени бунтовници и открива дека тие подготвуваат голем бомбашки напад врз една значајна индустриска мета.

Прашања:

1. Дали би било прифатливо земјата X жестоко да го бомбардира селото, осигурувајќи на тој начин само неколку да луѓе преживеат, вклучувајќи ги и локалните жители?
2. Дали би било претходно прифатливо, по јасно барање до бунтовниците да се предадат и по јасно предупредување на локалното население да го напуштат селото, а по претресот за оружје, да им биде дозволено да се соберат на локалниот спортски стадион?
3. Дали би било прифатливо да не се интервенира со употреба на сила? На кои алтернативи можеш да помислиш?

Информации

Меѓународните правила (таканаречени „Женевски конвенции“) за водењето војни не предвидуваат тотална забрана за употребата на воена сила, но забрануваат некои видови на интервенции и оружје. Еден од принципите е дека воената сила не треба да биде употребувана против невоени цели и не би требало да биде ниту индискриминирана, ниту непропорционална: на пример, мора да се прават сериозни обиди за да се избегнат цивилните жртви со воздржување од употреба на силни бомби против воените цели, во ситуации каде што помалку силните бомби би биле доволни. На овој начин, цивилните жртви и смртта на невините страни (таканаречена „коллатерална штета“) би можеле да се спречат. Како и да е, како што е спомнато погоре, ова не значи дека „Женевските конвенции“ сметаат дека коллатералната штета е неприфатлива при водењето војни, но подобро би било да се предвиди до одредени размери.

Случај 3

Г-ин X, млад човек вработен како технички асистент во една локална болница, редовно ја тепа неговата сопруга кога ќе се врати дома пијан. Еднаш, неговата жена ја информира полицијата за тепањето од страна на нејзиниот сопруг, кое понекогаш е многу сериозно. Сопругата на соседот, која случајно стана свесна за оваа ситуација, сега може да си замисли што се случува во соседната врата кога таа ги слуша нејзините соседи како се расраваат и викаат.

Прашања:

1. Дали би требало жената на соседот да ја информира полицијата за ваквите случаи или тоа е неприфатливо мешање во приватноста на нејзините соседи?
2. Кога ќе добијат информација од некого, дали полицијата би требало да интервенира во вакви околности?

Информации

„(...) Државите треба да го осудат насилството врз жената и не треба да се повикуваат на никаков обичај, традиција или религиско сфаќање за да ги избегнат нивните обврски во поглед на неговото елиминарање. Државите би требало да го исполнуваат тоа со сите соодветни средства и без одложување на полицијата при елиминирањето на насилството против жените и ,поради таа цел, би требало:

(а) Да се земе предвид, онаму каде што сеуште не е сторено, ратификување или ставање во сила на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените или повлекување на сите изговори за таа конвенција;

(б) Воздржување од учество во насилство врз жените;

(в) Вежбање да се преземаат разумни чекори со цел една личност да избегнува акт на тортура, истражување и во согласност со националната легислатива, казнување на чинот на насилство врз жените, без разлика дали тој чин ќе го изврши државата или приватни лица (...).“

Од Декларацијата на ОН за елиминирање на насилството врз жените (1993).

Случај 4

Лео, 13, е слабо и, поточно кажано, мало момче. Тој е често злоставуван од некои повозрасни момчиња, додека си игра на локалното игралиште. Овој пат, тој им одговори дека тие не би требало постојано да го вознемируваат и дека тие се однесуваат како необразовани, примитивни луѓе. Како последица на тоа, постарите момчиња започнаа безмислосно да го тепаат. Другарот на Лео гледаше што се случува, кога влезе на игралиштето. Некои повозрасни

луѓе, исто така, гледаа што се случува кога поминуваа крај игралиштето, на патот за дома, по купувањето храна на пазарот.

Прашања:

1. Дали другарот на Лео би требало да се вмеша во овој случај? Како?
2. Дали повозрасните луѓе би требало да се вмешаат? Како?
3. Кои други решенија би ги предложил?

Како една дополнителна задача, учениците би можеле да состават едно писмо до постарите момчиња, во кое ќе објаснат што мислат за нивното однесување. Ова би можело да биде и задача за домашна работа или за групите кои работат побрзо.

Страници со податоци за наставникот Меѓународен хуманитарен закон

Што е Меѓународен хуманитарен закон?

Меѓународниот хуманитарен закон (МХЗ) ги опфаќа и хуманитарните принципи и меѓународните договори кои бараат да се спасуваат животи и да се ублажува страдањето на војниците и на цивилите за време на еден воен конфликт. Неговите главни законски документи се од Женевските конвенции од 1949 година, четири спогодби потпишани од речиси сите народи во светот. Конвенциите ги дефинираат основните права на војниците кои не учествуваат во борби поради повреда, болест или заробување и правата на цивилите. Дополнителните протоколи од 1977 година, кои ги надополнуваат Женевските конвенции, ги прошируваат понатаму овие права.

Кого го заштитува МХЗ? Дали МХЗ ме заштитува мене?

МХЗ ги заштитува ранетите, болните или заробените членови на воените сили и цивилите. Ранетите и болни војници – без разлика на која нација припаѓаат – ќе бидат прибрани и згрижени според одредбите од Првата женевска конвенција. Тие не можат да бидат убиени или да бидат предмет на измачување или биолошки експерименти. Тие треба да добијат адекватна грижа и да бидат заштитени од ограбување или малтретирање. Исто така, конвенцијата ги заштитува медицинските работници, воено-религиозниот персонал, воено-медицинските помагала и мобилни единици.

Ранетите, болните и војниците кои доживеале бродолом на море се заштитени со Втората женевска конвенција. Тие ја добиваат истата заштита како и копнените војници, во проширени размери до условите на кои се наидува на море. Бродските болници се заштитени.

Воените заробеници, заштитени со Третата женевска конвенција, мора хумано да се третираат и да им се обезбеди соодветен дом, храна, облека и здравствена заштита. Тие нема да бидат третирали како предмет на измачување или медицинско експериментирање и тие мора да бидат заштитени од насилство, навреди и јавна љубопитност. Заробените воени дописници и цивили, со овластување да ја придружуваат војската, исто така, имаат право на овој статус. Цивилите се заштитени со Четвртата женевска конвенција. Цело време, завојуваните страни мора да ги разликуваат цивилите и војниците и да ги насочуваат нивните операции само против воени цели. На цивилите треба да им се дозволи да живеат колку што е можно понормално. Тие се заштитени од убиства, измачување, ограбување, репресалии, индискриминирано уништување на имотот и не можат да бидат заложници. Нивната чест, семејни права и религиозни убедувања и практики треба да се почитуваат. Окупаторските сили ќе обезбедат и ќе дозволат безбедно поминување на соодветна храна и медицински залихи, како и основање на болница и безбедни зони за ранетите,

болните, повозрасните, за децата, бремените мајки и мајки на мали деца. Оваа конвенција обезбедува специјална заштита за жените и децата. Болничкиот персонал, кој се грижи за овие индивидуалци, треба да биде почитуван и заштитен.

Женевските конвенциите повикуваат за хуманитарна помош, која ќе биде спроведена од страна на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, националните здруженија на Црвениот крст и Црвената полумесечина или други независни хуманитарни организации, овластени од завојуваните страни.

Дали Меѓународниот хуманитарен закон и Законот за човекови права се различни?

Да, но тие се надополнуваат еден со друг. И двата бараат да се заштитуваат поединците од повреда и да се зачува човековото достоинство, но тие се однесуваат на различни околности и имаат различни суштински документи. МХЗ се применува во време на вооружен конфликт за да го ограничи страдањето предизвикано од војната и да ги заштити оние кои паднале во рацете на противникот. Примарен фокус на МХЗ е зачувувањето на основните права на ранетите, болните и војниците кои доживеале бродолом, воените заробеници и цивилите. Законот за човекови права се применува во време на мир или војна, но првенствено се грижи за заштитата на луѓето од владините прекршувања на нивните меѓународно признати граѓански, политички, економски, социјални и културни права.

Што вели МХЗ во врска со децата-војници?

Меѓународниот закон им забранува на децата да учествуваат во непријателството, но децата-војници сеуште претставуваат сериозен проблем во многу делови од светот. МХЗ бара децата под 15 години да не бидат регрутирани во воените сили и да се преземат „сите можни мерки“ за да се обезбеди дека тие нема директно да учествуваат во војувањето. Во регрутирањето на оние на возраст помеѓу 15 и 18 години, предност да им се даде на најстарите (член 77, Прв протокол). За жал, бројот на децата кои стануваат војници, или доброволно или присилно, се зголемува. Децата, кои живеат во конфликтни зони, посебно оние кои се одделени од нивните семејства или се маргинализирани на други начини, можат да станат потенцијални регрути. Како начин за да преживеат, децата често се присилуваат да се приклучат кон вооружени групи или стануваат деца-војници.

Кога се користи МХЗ?

МХЗ се применува при вооружен конфликт (војна), кој се случува помеѓу народите (меѓународен вооружен конфликт) или при внатрешни вооружени конфликти, како што се граѓанските војни.

Дали МХЗ е применет при терористичките напади од 11 септември?

Иако 11 септември 2001 години донесе смрт и уништување во време кога не се водеше војна, не е јасно дали МХЗ се применил. МХЗ се применува при вооружен конфликт помеѓу државите (меѓународен вооружен конфликт) или при внатрешни вооружени конфликти, како што се граѓанските војни. Ако шокантните напади на цивилните мети во Њујорк и Вашингтон, беа извршени од страна на самостојни терористички мрежи, тогаш тие се сведуваат на громозорно кривично дело, повеќе отколку на воен чин при кој МХЗ би се применил.

Дали МХЗ обезбедува специјална заштита за жените?

Да. Иако жените ја уживаат истата општа, законска заштита како и мажите, Женевските конвенции го признаваат принципот дека „жените треба да се третираат со целосна почит во согласност со нивниот пол. (член 12, Прва и Втора женевска конвенција, член 14, Трета женевска конвенција). Ова значи дека дополнителна заштита се обезбедува за да се нагласат специфичните потреби на жените кои произлегуваат од родовите разлики, честа и скромноста, бременоста и раѓањето деца. На пример, жените - воени заробеници или затворенички треба да се стават во одделни простории од мажите, под непосреден надзор од други жени. Жените треба да се заштитени „од силување, присилна проституција или која и да е форма на непристоен напад“ (Четврта Женевска конвенција, член 27, исто член 75 и 76, Прв протокол). Како олеснување од товарот, им се дава предност на, „мајки кои очекуваат бебе, случаи на бременост и доилки“ (член 70, Прв протокол). За да се научи повеќе за женските прашања во воен конфликт, како и за еластичноста која многу ја покажале, погледни ја неодамнешната студија „Жените се соочуваат со војната“, на веб страната www.womenandwar.org.

Како МХЗ ги заштитува децата?

МХЗ забранува напади врз цивили и идентификува посебна заштита за децата. Сите цивили треба да се заштитени од убиство, измачување, ограбување, репресалии, индискриминирано уништување на имотот и станување заложници. Нивната чест, семејни права и религиозни убедувања и практики треба да се почитуваат. Окупаторските сили ќе обезбедат и ќе дозволат безбедно поминување на соодветна храна и медицински залихи, како и основање на болница и безбедни зони за ранетите, болните, повозрасните, за децата, бремените мајки и мајки на мали деца. Исто така, посебни одредби одговараат на потребите на децата, кои не се придружувани од семејство, нивните психо-социјални потреби и семејната комуникација.

Деца помали од 15 години, кои се сираци или одделени од нивните семејства, мора да бидат згрижени. Тие мора да се оспособат за практикување на нивната религија, а нивното образование мора да биде овозможено.

Дали претставува прекршување на МХЗ, ако цивилите се убиени за време на војна?

Заштитивањето на цивилите е најголема цел на МХЗ. Според Четвртата женевска конвенција, цивилите се заштитени од убиство и им е дозволено да водат нормални животи, ако дозволува безбедноста. Дополнетиот Прв протокол од 1977 година обезбедува понатамошни детали во проширувањето на цивилната заштита во меѓународни вооружени конфликти. Иако Соединетите Држави го потпишаа Првиот протокол, тој сеуште не е ратификуван. Сепак, САД нагласија дека ќе се придржуваат на овие одредби, кои се сметаат, според многумина, за кодификација на еден широко прифатен, вообичаен закон, развиван во текот на стотина години.

Основното правило на принципот на дистинкција е поставен во член 48 од Првиот протокол, кој гласи: „Во согласност да се обезбеди почит и заштита на цивилното население и цивилните објекти, завојуваните страни треба цело време да прават разлика помеѓу цивилното население и војниците, како и помеѓу цивилните објекти и воените цели и согласно со тоа да ги насочат нивните операции само кон воените цели.“ Во продолжение на забраната за директни напади, МХЗ исто, забранува индискриминирани напади врз цивили. Тие можат да се појават, на пример, кога еден напад на вооружените сили врз воена цел не ги зема предвид прекумерните, негативни последици врз цивилите (член 41 од Првиот Протокол).

Како и да е, не сите цивилни жртви се незаконски за време на војна. МХЗ не го става воениот конфликт надвор од законот, но наместо тоа прави обиди да се избалансира националното, признато, законско право за напад на легитимните воени цели за време на војна, со правото на цивилното население да биде заштитено од ефектите на непријателството. Со други зборови, знаејќи ја природата на војувањето, МХЗ предвидува одредена „коллатерална штета“, која понекогаш, за жал, може да вклучи цивилни жртви.

Материјал за учениците 4.1.
Пристап од шест чекори за решавање на конфликти

1. Потреби на страната А а) б) в) г)	1. Потреби на страната Б
2. Дефинирање на проблемот	
3. Идеи за решенија а) б) в) г)	
4. Оцени ги решенијата за страната А а) б) в) г)	4. Оцени ги решенијата за страната Б а) б) в) г)
5. Чие решение е најдобро?	
6. Одлучи како и кога ќе биде оценето решението	

Материјал за учениците 4.2.

Сценарија за конфликти

Конфликт 1

Двајца соседи се расправаат за оградата која се наоѓа помеѓу нивните лични имоти. Едниот сосед сака да ја замени оградата со нова, зашто мисли дека старата ограда повеќе не е во добра состојба. Тој очекува неговиот сосед да плати половина од трошоците за новата ограда. Вториот сосед се согласува дека оградата не е во добра состојба, но не сака да троши пари за нова ограда. Тој мисли дека постоечката ограда, иако не изгледа убаво, сепак успева да го задржи кучето на соседите надвор од неговата градина. Освен тоа, нему не му се допаѓа постојаното фалење на соседот со нови, поскапи работи.

Конфликт 2

Татко и мајка длабоко не се согласуваат еден со друг во врска со тоа како да реагираат кога нивното двегодишно дете прави многу врева во нивниот стан. Таткото верува дека неговото дете мора да научи како да се однесува, а тој процес на учење треба да започне колку што е можно порано. Освен тоа, тој повеќе сака да има мир и тишина во текот на неговото слободно време, бидејќи има многу напорна работа. Мајката чувствува дека не може постојано да се запира двегодишно дете да си игра или да плаче, бидејќи тоа ќе го исфрустрира детето и ќе му наштети на неговиот развој.

Материјал за учениците 4.3.

Пет случаи на судрување со човековите права

Случај 1

Макс е осумгодишно момче кое е сериозно повредено во несреќа и итно му е потребна трансфузија на крв во болницата. Како и да е, неговиот татко му забранува на болничкиот персонал да го сторат тоа поради религиозни причини. Неговата мајка и докторите би сакале да го спасат неговиот живот.

Случај 2

Во една болница, само ограничен број луѓе работат во одделението за итни случаи. Вечерта има голема гужва, а има само една соба за само уште еден човек, кому му е потребен итен третман. Со оглед на тоа дека животите на двајца луѓе се сеуште во опасност, докторите треба да одлучат дали да лекуваат едно мало дете или еден успешен бизнисмен.

Случај 3

Гус е многу почитуван член на една религиозно-политичка партија, која силно ги нагласува семејните вредности. Еден новинар кој бил на забава на управата, случајно открива серија на лични писма од Х, од кои тој може да заклучи, без сомнение, дека Гус има вонбрачна врска. Новинарот ја објавува приказната.

Случај 4

Јутчу живее во една земја од третиот свет. Тој е сиромашен и може да ги задоволи само неговите основни потреби, ништо повеќе. Тој би сакал да започне со студирање, но не може да најде потребни средства за да го стори тоа. Неговата земја не е во можност да му ги обезбеди потребните средства, бидејќи економската состојба е многу лоша и земјата треба да ги искористи сите расположливи ресурси за да ги покрие основните потреби на населението.

Случај 5

Локалната власт планира да изгради ново училиште на едно парче земја кое е едно од ретките места каде што децата сеуште можат да си играат.

Материјал за учениците 4.4.

Дали насилството е прифатливо во некои случаи?

Случај 1

Во врска со прашањето за анти-глобализацијата за време на демонстрации, една мала група луѓе започна да фрла камења врз управната зграда на една позната транс-национална компанија. Полициските сили, присутни на местото, видоа дека ова ќе продолжи и понатаму и се обидоа да ги уапсат инволвираните лица. За време на оваа интервенција, еден полицаец е фатен од луѓето кои фрлаа камења и сериозно е претепан.

Прашања:

1. Дали би било прифатливо полициските сили да ги употребеа нивните пиштоли и да стрелаа во луѓето кои фрлаа камења?
2. Дали би било прифатливо полицијата да интервенираше употребувајќи митралези? (Ова би било побрзо, но речиси сигурно би резултирало со повеќе загинати.)
3. Дали би било прифатливо полицијата да чекаше сè додека не можеше да интервенира употребувајќи воден топ?
4. Дали би било прифатливо полицијата да не интервенираше со користење на сила, со цел да се избегне ескалација на конфликтот?

Случај 2

Земјата X ѝ објавува војна на земјата Y, бидејќи Y слободно ги штити и дури ги финансира бунтовничките групи кои делуваат против земјата X од земјата Y. Разузнавачкиот тим на земјата X открива во кое село престојува групата на добро истренирани и вооружени бунтовници и открива дека тие подготвуваат голем бомбашки напад врз една значајна индустриска мета.

Прашања:

1. Дали би било прифатливо земјата X жестоко да го бомбардира селото, осигурувајќи на тој начин само неколку луѓе дека ќе преживеат, вклучувајќи ги и локалните жители?
2. Дали би било претходно прифатливо по јасно барање до бунтовниците да се предадат и по јасно предупредување на локалното население да го напуштат селото, а по претресот за оружје, да им биде дозволено да се соберат на локалниот спортски стадион?

3. Дали би било прифатливо да не се интервенира со употреба на сила? На кои алтернативи можеш да помислиш?

Случај 3

Г-дин X, млад човек вработен како технички асистент во една локална болница, редовно ја тепа неговата сопруга кога ќе се врати дома пијан. Еднаш, неговата жена ја информира полицијата за тепањето од страна на нејзиниот сопруг, кое понекогаш е многу сериозно. Сопругата на соседот, која случајно стана свесна за оваа ситуација, сега може да си замисли што се случува во соседната врата кога таа ги слуша нејзините соседи како се расраваат и викаат.

Прашања:

1. Дали би требало жената на соседот да ја информира полицијата за ваквите случаи или тоа е неприфатливо мешање во приватноста на нејзините соседи?
2. Кога ќе добијат информација од некого, дали полицијата би требало да интервенира во вакви околности?

Случај 4

Лео, 13, е слабо и, поточно кажано, мало момче. Тој е често зоставуван од некои повозрасни момчиња, додека си игра на локалното игралиште. Овој пат, тој им одговори дека тие не би требало постојано да го вознемируваат и дека тие се однесуваат како необразовани, примитивни луѓе. Како последица на тоа, постарите момчиња започнаа безмислено да го тепаат. Другарот на Лео гледаше што се случува, кога влезе на игралиштето. Некои повозрасни луѓе, исто така, гледаа што се случува кога поминуваа крај игралиштето, на патот за дома, по купувањето храна на пазарот.

Прашања:

1. Дали другарот на Лео би требало да се вмеша во овој случај? Како?
2. Дали повозрасните луѓе би требало да се вмешаат? Како?
3. Кои други решенија би ги предложил?

Втор дел

Преземање на одговорност

Тема 5

**Права, слободи и одговорности
Кои се нашите права и како тие се заштитени?**

Тема 6

**Одговорност
Какви видови на одговорност имаат луѓето?**

ТЕМА 5

Права, слободи и одговорности

Кои се нашите права и како тие се заштитени?

5.1. Желби, основни потреби, човечко достоинство и човекови права

Дали јас имам човеково право за сè што ќе посакам?

5.2. Откривање на прекршувањата на човековите права Кое човеково право е тука прекршено?

5.3. Права и одговорности

Како можат да постојат права без одговорности?

5.4. Квиз за човекови права

Што е право? Кое човеково право би требало да биде за поединецот?

ТЕМА 5: Права, слободи и одговорности

Кои се нашите права и како тие се заштитени?

Човековите права, од една страна, се занимаваат со развојот на човекот и со тоа колку луѓето се способни да го остварат нивниот целосен потенцијал во врските со нивните сограѓани. Од друга страна, човековите права ги дефинираат одговорностите на нацијата насочени кон поединците. Во значајните документи за човекови права се вклучуваат и Универзалната декларација за човекови права, Европската конвенција за човекови права и Конвенцијата за правата на децата. Традиционално, човековите права се поделени во категории – граѓански, политички, социјални, економски и културолошки. Овие категории често се поврзуваат со развојните стадиуми во историјата на човековите права, со граѓански и политички права, кои се сметаат за „прва генерација“, следени од социјалните и економските права, како „втора генерација“ и културолошките права, или развојните права, кои се сметаат за „трета генерација“. И покрај вредноста на категоризирањето на правата, ОДГ/ОЧП бараат да се промовира едно интегрирано сфаќање на човековите права. Тоа става еднаков акцент на сите категории: граѓански, политички, социјални, економски и културолошки. Според тоа, ОДГ/ОЧП бараат да се балансира тенденцијата во минатото кога некои права се сметаа за позначајни од другите. Иако човековите права, традиционално, беа поврзувани со државата и нејзиниот однос кон поединецот, ОДГ/ОЧП става акцент, во голема мера, врз правата на групите или народите. Обидите, за вклучување на овие идеи во ОДГ/ОЧП, се важни за развивањето на концептот, како и за развивањето на локалните, националните и регионалните заедници.¹⁹

Човековите права имаат три елементи: носител на правата, содржина на правото (што има право да бара носителот на правото) и носител на должност (личност или институција кој/а мора да одговори на барањето). Должностите, најчесто, се адресираат на три нивоа:

– Да се почитува, значи воздржување од директно или индиректно одземање на правата на поединецот, вклучувајќи и воздржување од формирање на институционален систем кој би можел да им ги одзема правата на луѓето или давање поттик на другите да им ги одземаат правата на луѓето.

– Да се заштити, значи да се поттикне почитувањето; да се спречат оние кои бараат одземање на туѓите права – без разлика дали се тие владини службеници, меѓународни институции, приватни корпорации, водачи во заедницата, членови на одбори, или членови на семејството – за да престанат да го прават тоа.

– Да се исполни, значи да се помогне на обесправените – вклучувајќи ги и оние кон кои поединецот има специјална одговорност, оние кои се обесправени, бидејќи постои неисполнување на должноста да се почитуваат и должноста да се заштити нивните права, како и оние кои се жртви на природни

¹⁹ Од „Речникот за термини за образование за граѓанско општество“, Karen O’Shea, Совет на Европа, DGIV/EDU/CIT, (2003) 29.

катастрофи. Оваа помош вклучува законско, буџетско, судско и друго делување за да се обезбеди најдобрата можна политика во заедницата за заштита на правата.²⁰

Слободите, заштитени како граѓански права, вклучуваат слобода на мислата, размислување и изразување, слобода за религиозно верување и практика, на движење во рамките на една држава и право на мирно здружување и собирање. Останатите граѓански права ја заштитуваат приватноста на поединецот, семејниот живот и правото на еднаквост пред законот.²¹

Одговорностите се логичка последица на човековите права. Со цел да бидат заштитени, секое право носи соодветна одговорност, како за граѓаните, така и за државата. Секој поединец има морална должност да не го нарушува личниот дигнитет на другите луѓе. Владите, со потпишувањето на меѓународни спогодби и со обврзување во нивните уставни, немаат само морална обврска, туку и законска должност.

Образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку оваа серија на часови, учениците ќе:

- ја разберат подобро природата на човековите права: тоа се предуслови кои го оспособуваат секое човечко суштество да живее со достоинство;
- го зголемат нивното знаење и нивното разбирање на меѓународно - признатите човекови права;
- го зголемат нивниот капацитет за препознавање на прекршувањата на човековите права;
- го зголемат нивното сфаќање за тоа како тие би можеле да придонесат во подобрувањето на почитувањето на човековите права;
- го зголемат нивното сфаќање и свесноста за одговорностите поврзани со човековите права: одговорностите на државата и на институциите, како и нивните морални одговорности.

²⁰ Засновано врз „Должности без граници. Човековите права и глобалната социјална правда“, Меѓународен Совет за политика на човекови права.

²¹ Исто

ТЕМА 5: Права, слободи и одговорности
Кои се нашите права и како тие се заштитени?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Желби, основни потреби, човечко достоинство и човекови права	Учениците можат да покажат дека човековите права се предуслов за секое човечко суштество, тоа да биде способно да живее со достоинство.	Учениците ги поврзуваат нивните желби со основните потреби и човекови права.	Материјал за учениците 5.1. Материјал за учениците 5.2 (наставниците би требале да забележат дека овој материјал се користи преку целата тема и поради тоа ќе биде потребен и за останатите часови).	Групна работа, пленарна работа. Критичко мислење.
Час 2: Отривање на прекршувањата на човековите права	Учениците можат да ги идентификуваат прекршувањата на човековите права.	Учениците проучуваат случаи на прекршување на човековите права.	Материјал за учениците 5.3. Материјал за учениците 5.2.	Работа во парови или групна работа. Пленарна дискусија.
Час 3: Права и одговорности	Учениците сфаќаат како тие можат да придонесат во заштитувањето на човековите права. Учениците сфаќаат дека човековите права се	Учениците идентификуваат одговорности за да ги заштитат човековите права, вклучувајќи го и нивниот личен придонес.	Празен лист хартија и пенкало. Материјал за учениците 5.4. Материјал за учениците 5.2.	Работа во парови или групна работа. Критичко мислење.

	поврзани со одговорности – одговорности на државата и на институциите, како и нивни морални одговорности.			
Час 4: Квиз за човекови права	Учениците учат за меѓународно-признатите човекови права.	Учениците одговараат на прашања со повеќе можни избори и дискутираат за импликациите од нивните одговори.	Картички, со решенијата дадени од назад, за секој ученик (материјал за учениците 5.5).	Прашања со повеќе можни избори.

Час 1

Желби, основни потреби, човечко достоинство и човекови права

Дали јас имам човеково право за сè што ќе посакам?

Цел на учењето	Учениците можат да покажат дека човековите права се предуслов секое човечко суштество да биде способно да живее со достоинство.
Задачи за учениците	Учениците ги поврзуваат нивните желби со (нивните) основни потреби и човекови права
Материјали	Материјал за учениците 5.1 (по еден примерок за група од четири или пет ученици). Материјал за учениците 5.2 (по еден примерок за група од четири или пет ученици).
Метод	Групна работа, пленарна работа. Критичко мислење.

Концепти

Значајно е да се прави разлика помеѓу **желба** и **основна потреба**. Основните потреби на човечките суштества, кои треба да се исполнат, со цел за нивно оспособување да живеат со достоинство, можат да се сметаат како основа врз која човековите права се формулирани.

Овој час има потенцијал за работа на постер и концептуално мислење како продолжителни активности.

Часот

За да направи вовед во часот, наставникот ги информира учениците како ќе биде организиран часот, но не би требало да навлегува во детали во врска со главната тема. Учениците започнуваат прашувајќи се, себеси и меѓусебно, за нивните желби и потреби – подоцна, во текот на часот, тие ќе откријат дека многу од нив одговараат на тема за човековите права. По воведот (не повеќе од една или две минути), учениците се делат во мали групи од четири или пет и им се даваат задачите во две фази. Наставникот, прво, ја објаснува првата задача и индивидуално го објаснува наредниот чекор на групите, откако тие ќе завршат. На овој начин, се задоволува брзината на индивидуалното учење.

– **Задача 1:** Материјал за учениците 5.1, Желби, потреби и права. Групата составува листа на нивните материјални потреби (на пр. „добар оброк“) во левата колона од листот и додава најмалку три „нематеријални“ желби (на пр. „да се биде сакан,,). Потоа тие размислуваат за потребите кои одговараат на овие желби и ги додаваат во средната колона.

– **Задача 2:** Потоа, наставникот им дава, на групите кои ја завршиле задача 1, копија од материјалот за ученици 5.2, Листа на човекови права и ги замолува да ги запишат правата кои одговараат во последната колона (на пр. „право на храна“, „слобода од дискриминација“).

– **Задача 3:** Групите кои завршиле порано би требало да започнат да размислуваат за креирање на постер на човекови права со избирање на една од потребите и правото кое ѝ одговара. Тие треба да дискутираат за содржината на нивниот концепт и да гледаат врз него од уметничка гледна точка и потоа да дизајнираат нацрт-предлог.

Откако групната работа е завршена, наставникот може да ги запишува идеите на групите на таблата. Тој/таа црта табела со три колони и ги замолува претставниците од секоја група да додадат желба, потреба и право кое одговара за нив. Ова продолжува додека на листата не се напишат десет желби, потреби и права (ако е можно, искористи флип чарт, за потоа листовите да можат да се постават на ѕидовите од училницата за да ги потсетуваат групите на нивните дискусии).

Сега, наставникот води кратка пленарна дискусија, користејќи ги следниве идеи:

– „Вие сте откриле дека вашите желби и потреби одговараат со идеите од Конвенцијата за човекови права. За ова е потребно објаснување!“

– „За некои права од Конвенцијата не сме размислиле. Тие, можеби не се важни или можеби биле опфатени со некое друго право. Која е вашата гледна точка?“

– „Погледнете ја листата на човекови права. Кога размислувате за неа, што ви е потребно со цел да живеете еден пристоен живот, или што им е потребно на

другите луѓе, од другите региони или земји, а што недостига? Кое човеково право би го додале понатаму?“

За крај на дискусијата, наставникот ги информира учениците дека постои дебата за главниот фокус на човековите права насекаде во светот. Еден заклучок е: „Човековите права се потребни за да му се дозволи на секого да живее со достоинство.“ Потоа, наставникот ги замолува учениците да размислат за алтернативите од овој заклучок. Ова би можело да биде задача како дел од домашната работа. Ако е можно, во наредните неколку денови, учениците би требало да ги додадат нивните идеи на листовите хартија, поставени на сидовите. На овој начин, процесот на размислување може да продолжи.

Како една дополнителна задача, учениците би можеле да се замолат да креираат постери на темата за човековите права, употребувајќи исечоци од весници и списанија или сопствени цртежи или слики. Ова би можело да се искористи за украсување на училницата или за изложба.

Конечно, за да сумира, наставникот дава кратко резиме за идеите и целите на овој час. Тој/таа може дури и да го објасни дидактичкиот принцип од индуктивниот концепт: тоа е, да се започне со истражување на искуството и личните идеи и да се заврши со објаснување на концептот или теоријата.

Час 2**Откривање на прекршувањата на човековите права****Кое човеково право тука е прекршено?**

Цел на учењето	Учениците можат да ги идентификуваат прекршувањата на човековите права..
Задачи за учениците	Учениците проучуваат случаи на прекршување на човековите права.
Материјали	Материјал за учениците 5.3 за секој пар ученици. Материјал за учениците 5.2 за секој пар ученици.
Метод	Работа во парови или групна работа. Пленарна дискусија.

Информации за темата

Кршењето и нарушувањето на човековите права се случуваат секој ден, насекаде во светот. Со разгледувањето на вистинските случаи од минатото или сегашноста, учениците добиваат појасна и попрецизна слика на што се однесуваат човековите права.

Часот

Часот започнува со дискутирање за задачите и резултатите од минатиот пат. Постерите се презентирани и споредени се листите со заклучоци. Ако е корисно и можно, предлозите се запишуваат на листови хартија и се закачуваат на сидовите во училницата, заедно со постерите.

Сега, учениците формираат парови. На секој пар му се дава копија од материјалот за учениците 5.3, Прекршување на човековите права и копија од материјалот за учениците 5.2, Листа на човекови права.

Потоа, листата со примери за прекршување на човековите права се дели помеѓу паровите; на пример, на парот 1 ја добива од а-г, парот 2 д-с, итн.

Подобро би било листата да се подели на ваков начин така што секоја група на прекршувања ќе биде истражувана од повеќе од еден пар на ученици.

Учениците го читаат и дискутираат за примерот за прекршување на човековите права. Потоа, тие се обидуваат да постигнат согласност за тоа кое човеково право од листата е прекршено; на пример, во примерот а), правото што е прекршено е правото 10.

Одговорите се дискутираат во одделението. Вредноста да се има повеќе од еден пар кој работи на примерот, значи дека ако постојат разлики во мислењето, дискусијата може да се води преку серија на кратки прашања:

- Како стигнавте до вашето мислење?
- Кога ги слушнавте одговорите на другите парови, дали посакавте да го смените вашиот одговор? Ако е да, што ве убеди? Зошто?

Целта на дискусијата е да се истражат некои од примерите и одговорите, повеќе отколку да се претпостави дека има само еден точен одговор.

Продолжителна активност

Ако има време на крајот од часот, наставникот може да ги праша учениците кои од овие конкретни примери најмногу ги погодија. За некои од дадените примери, учениците можат да бидат прашани:

- Како би се чувствувал/а ако тоа ти се случеше тебе?
- Како би реагирал/а?
- Која е твојата надеж за тоа што другите луѓе би можеле да го направат?

Ваквите прашања може да им помогнат на учениците да ја истражуваат идејата дека другите имаат одговорности да делуваат во одбраната на човековите права.

Материјал за учениците 5.3**Случаи на прекршување на човековите права****Копија за наставникот со одговори**

Прекршување или нарушување на човековите права	Прекршено човеково право
а. Г-ѓа Х, која пред неколку години ги изгуби ќерката и сопругот во автомобилска несреќа, не може да се омажи со друг човек, сè додека нејзиниот девер експлицитно не ја даде неговата дозвола.	10
б. Затворските чувари ги користат кучињата за да ги плашат и застрашуваат затворениците со закани за напад и во еден случај, тие го тераат кучето да касне еден од затворениците.	2
в. Во локалната фабрика, работниците мора да работат најмалку 10 часови дневно без пауза.	21
г. Откако беа уапсени тројца мажи, тие имаа проблеми со пристапот до адвокатите. Во многу случаи, адвокатите ќе дојделе, но не им дозволувале да се видат со нив; на луѓето не им било дозволено да имаат заедничка дискусија со нивните адвокати, што во суштина значи дека двајца од нив немале никаков пристап до нивниот адвокат.	5
д. Жената, која ја работи истата работа и има иста возраст и искуство, добива помала плата за разлика од нејзиниот машки колега.	7
ѓ. Х го киднапира и го чуваше У три дена и го застрела во главата, што ја предизвика неговата смрт, 3 дена подоцна.	1
е. Една фотографија од г-ѓа Х, зависник од дрога, беше направена кога таа заминуваше од состанокот на анонимните зависници. Подоцна, фотографијата беше објавена.	9
ж. Една жена, малтретирана од нејзиниот сопруг, можеше единствено да се разведе, само кога му ја даде нејзината куќа, нејзината кола и целиот нејзин имот. Таа остана без ништо.	11
з. Х, која е болна од доживотна пневмонија, не доби никаков медицински третман во болница, затоа што таа влезе илегално во земјата.	18
с. Седумдесет проценти од населението во областа Х беа принудени да се преселат од нивните домови и подоцна беа спречени да се вратат. Ним не им беше дозволено да ги напуштат нивните кампови и да одат до блиските полиња за да ги одгледуваат нивните култури, а им беше забрането да патуваат по многу патишта.	12
и. Црните Африканци беа купувани во Африка за, на пример, едно шише виски, а беа продавани во Северна Америка помеѓу 1200 и 1500 американски долари.	3
ј. Во земјата Х, сите средства за преживување на локалното население им беа намерно уништени: посевите, снабдувањето со вода и стоката.	17

к. Во земјата X, граѓаните можат да бидат ставени во затвор без да бидат обвинети.	4
л. Еден 26-годишен репортер, за еден дневен весник, беше убиен во еден сомнителен напад за одмазда поради неговата репортажа за неодамна завршените изборни кампањи.	15
љ. Г-дин X беше повикан за да се пријави во војска. Тој напиша писмо до воената канцеларија декларирајќи го неговото свесно одбивање на воената обврска и одбивање да се јави на воена должност. Тој беше обвинет за непослушност и му беше забрането да ја напушти земјата.	14
м. Во земјата X, оние кои сакаат да припаѓаат на Фалун Гонг религијата, забрането им е да се собираат.	16
н. Етничкото мнозинство одлучи дека оние кои им припаѓаат на малцинските групи, како што се Евреите или Ромите, се обврзани да живеат во одредени области од градот.	25
њ. Децата кои живеат на село не можат да посетуваат основно училиште, бидејќи нема училиште на разумно растојание.	19
о. Поради неповолното мислење на религиозните власти во земјата, кандидатот X не може да се кандидира на парламентарните избори.	23
п. Затоа што е црн, X не може да добие работа како лекар во локалната болница.	20
р. Во некои земји, непривилегираните луѓе немаат пристап до храна или програми за домување, ниту пак до здравствени услуги по достапни цени.	26
с. Г-дин X, чија куќа беше изгорена, не може да направи барање за компензација.	6
т. X, 47-годишна жена, која секогаш работела во домот како домаќинка и мајка на пет деца, изгуби секаква социјална, осигурителна помош откако се разведе од нејзиниот сопруг.	22
ќ. Г-дин X, татко на две деца, беше затворен и измачуван во земјата X поради пишување поеми, критикувајќи го актуелниот режим. Неговото барање за политички азил во земјата A беше одбиено. Тој тврдеше дека ќе се соочи со тортура, ако се врати дома и сега тој е принуден да го трпи тоа.	13
у. Поради таканаречените практични причини, на луѓето со физички недостатоци, како што се луѓето во колички, не им е дозволено да посетуваат културни настани во локалниот театар.	24
ф. За да аплицираат за државјанство во земјата X, потребен е престој од 15 години, плус физички и умствен тест и неразумно високи административни трошоци. Како резултат на тоа, илјадници Роми, кои имаат подолг престој во нивната држава, немаат државјанство во нивната сопствена земја.	8

Час 3**Права и одговорности****Како можат да постојат права без одговорности?**

Цел на учењето	Учениците сфаќаат како тие можат да придонесат во заштитувањето на човековите права. Учениците сфаќаат дека човековите права се поврзани со одговорности – одговорности на државата и на институциите, како и нивни морални одговорности.
Задачи за учениците	Учениците идентификуваат одговорности за да ги заштитат човековите права, вклучувајќи го и нивниот личен придонес.
Материјали	Празен лист хартија и пенкало. Материјал за учениците 5.4. за секој пар ученици. Материјал за учениците 5.2. за секој пар ученици.
Метод	Работа во парови или групна работа. Критичко мислење.

Информации за темата

Едно човеково право не може да биде почитувано ако поединецот или власта не преземат одговорност за негово остварување. Иако владите се одговорни за тоа, во овој случај, постои силна потреба и за други тела и поединци кои ќе ги промовираат и заштитуваат човековите права. Секој поединец има морална одговорност да даде придонес во културата во која вредноста на човековите права го инспирира нашето однесување во секојдневниот живот.

Можна продолжителна активност би можело да биде воведот во предметот на позитивни и негативни права и проектна работа.

Часот

Учениците формираат парови. Важно е да има еднаков број парови во училницата.

На секој пар му се дава празен лист хартија и пенкало и се замолуваат да напишат три значајни права, за кои мислат дека треба да ги имаат на училиште и три значајни права за кои мислат дека треба да ги имаат дома. Примерите можат да бидат од типот да не им се дава премногу домашни работи или правото да се добие џепарлак.

Откако ова ќе биде завршено, наставникот ја разделува копијата од материјалот за учениците 5.4, Права и одговорности и материјалот за учениците 5.2, Листа на човекови права за секој пар. Потоа, учениците се замолуваат да ја истражуваат листата на човекови права и да дискутираат кои права најдобро одговараат на шесте права кои ти ги напишаа на нивниот лист хартија.

Откако ќе одлучат, тие ги запишуваат шесте права во првата колона од материјалот за учениците 5.4. Од оваа гледна точка, наставникот може да ги праша учениците дали тие имаат некакво објаснување за правата кои ги наброиле.

Откако ќе се комплетира првата колона, наставникот им објаснува на учениците дека секое право со себе носи и соодветна одговорност, давајќи го следниот пример: „Слободата на говорот е ограничена поради одговорноста да не се кажуваат неистинити работи кои ќе ја деградираат другата личност и ќе го злоупотребат нејзиното право на достоинство и добра репутација.“ Наставникот, исто така, може да објасни дека рамнотежата на правата на поединецот и неговите/нејзините одговорности да се почитуваат правата на другите луѓе значи дека ние треба да ги применуваме нашите права без одредени ограничувања. Постојат многу ситуации во кои правата и одговорностите на различните луѓе се судруваат. На пример, во училницата, правото на образование може да се судри со правото на слободно време, кога некои ученици сакаат да учат, додека други сакаат да се забавуваат. Како и да е, училиштето има одговорност да ги поучува и да ги школува учениците и да им го обезбеди правото на наставниците на пристојни работни услови (како што е не преголема врева во нивната работна средина).

Сега, наставникот го замолува секој пар ученици да ги заменат листите со друг пар. Новиот пар сега ги дискутира примерите од две нивоа на одговорност кои одговараат со секое право, наброено од другиот пар (види го примерот подолу):

– **Прво ниво:** одговорностите кои ги имаат поединците мора да им обезбедат на другите да уживаат во правото (ова би требало да биде напишано во втората колона).

– **Второ ниво:** одговорностите (каде што тие постојат) за авторитетите (како што се училишните или локалните авторитети) треба да го обезбедат ова право.

Ова би требало да биде напишано во третата колона. На пример, одговорноста на секој поединец да ја почитува приватноста на дневникот на другите ученици; одговорноста на училиштето да не пребарува по личните работи на поединецот, кога тоа не е потребно (на пример, да не се чита дневникот додека се пребарува училницата поради украден калкулатор).

Човеково право (на училиште, дома)	(Морална) одговорност на поединецот	Одговорност на училиштето, авторитетот и сл.
Право на приватност	Да не се погледнува во нечиј дневник	Да не се чита ученичкиот дневник кога се пребаруваат личните работи на поединецот во случај на кражба

Потоа, наставникот може да го замоли секој пар да даде извештај пред остатокот од одделението во врска со едно право и соодветните одговорности од нивните листи.

Бидејќи акцентот на овој час се става на одговорностите, наставникот може да одбере да нацрта две колони на таблата, една за индивидуалните одговорности, а другата за одговорностите на авторитетите и како што учениците ќе даваат примери, така ќе бидат запишувани на таблата. Наставникот може да го заврши часот со резиме на одговорностите и да ги замоли учениците да коментираат за листите.

Продолжителна активност

Ако времето дозволи, или ако наставникот посака да го продолжи часот со вклучување на идејата за позитивните и негативните права и проектната работа, тој/таа би можел да ги спроведе следните активности.

Наставникот може да започне со објаснување дека понекогаш човековите права се поделени на „негативни права“ и на „позитивни права“.

„Негативните права“ се права кои забрануваат нешто непријатно (како што е забрана за тортура). „Позитивните права“ се права кои експлицитно го замолуваат поединецот да направи нешто или да треба да направи нешто (како што е правото на храна: секој има право да има соодветна храна). Додека „негативните права“ очекуваат од луѓето да не изведуваат специфични дејства, „позитивните права“ очекуваат поединците и власта да спроведуваат одредени активности со цел да ги обезбедат тие права.

Наставникот, исто така, објаснува дека повеќето човекови права имаат и позитивни и негативни страни. На пример, правото да не се биде измачуван значи дека власта не смее да ги малтретира луѓето, кои се уапсени, но исто така, власта е потребно да даде јасни инструкции за ова на нејзините полициски сили.

Учениците се повикуваат да се навратат кон нивните листи за човекови права и да одберат три од нив. Тие, потоа, треба да побараат примери за позитивни или негативни постапки во нивните животи за да ја илустрираат нивната морална одговорност. Потоа, треба да побараат и други примери, овој пат за да ја покажат одговорноста на училиштето или локалната/државната власт. За оваа цел, тие би можеле да го додаваат знакот „плюс“ или „минус“ кон одбраните одговорности: види го примерот подолу.

Човеково право (на училиште, дома)	(Морална) одговорност на поединецот	Одговорност на училиштето, авторитетите и сл.
Право на приватност (=пример)	(+)	(+) Да се води грижа дека училишното досие на учениците не може да биде разгледувано од посетители
	(-) Да не се гледа во туѓ дневник без да се биде повикан да се направи тоа	(-) (училиште) Да не се пребарува по туѓи лични работи, ако тоа не е строго потребно (-) (држава) Да обезбеди легислатива за заштита на приватноста на поединците

Ако наставниците посакаат да ја искористат оваа активност како вовед во проектната работа, тие би можеле да ги замолат учениците да одберат некои од човековите права, кои ќе бидат подлабоко обработувани во текот на наредните неколку недели или месеци. Потоа, учениците можат да состават план во кој тие се согласуваат за главната цел и за различните чекори кои треба да бидат преземени. Тие, исто така, одлучуваат која задача до кога ќе биде комплетирана и од кого.

План

Што треба да биде направено?	Кој ќе го направи тоа?	Кога тоа би требало да биде готово?

Во текот на наредните пет часови, овој план треба да биде проследен со идни активности и на крајот да биде оценет.

Час 4

Квиз за човекови права

Што е право? Кое човеково право би требало да биде за поединецот?

Цел на учењето	Учениците учат за меѓународно-признатите човекови права.
Задачи за учениците	Учениците одговараат на прашања со повеќе можни избори и дискутираат за импликациите од нивните одговори.
Материјали	Картички, со решенијата дадени од назад, за секој ученик. (види материјал за учениците 5.5).
Метод	Прашања со повеќе можни избори.

Информации за темата

Иако човековите права се еден динамичен концепт и тоа концепт кој постојано се развива, меѓународниот закон ја дефинира содржината и областа на човековите права. Квизот за човекови права кој следи, кој не би требало да се искористи како тест на знаење, помага да им се покаже на учениците на кој стадиум сме сега при деталното обработување на човековите права. Тој, исто така, ќе помогне за да се избегнат грешните интерпретации на рамката за човековите права.

Пред овој час, наставникот би требало да ги забележи сите прашања поврзани со спогодбите направени во ОН или во Советот на Европа. Би можело да биде корисно да се започне со кратко објаснување за користените термини или концепти, како што се ОН, Совет на Европа (за да не дојде до мешање со Европскиот совет во Европската унија), човекови права, народ/држава, дискриминација, судење или судски процес.

Часот

Најнапред, наставникот објаснува дека целта на квизот не е да се тестира нивното знаење, туку да се зголеми нивното сфаќање на човековите права на еден активен начин.

Учениците сами ги подготвуваат картичките сечејќи ги лентите со прашања и одговори. Потоа тие ги лепат една зад друга со цел да се добијат прашања и одговори на истата картичка.

Во мали групи (или во парови) учениците, сега, седат заедно и ги одговараат прашањата едни на други. На секоја група ученици им се дава по еден комплет од картички. Секое прашање има три можни одговори, именувани како А, Б или В. Учениците го одбираат она во што веруваат дека е точен одговор за секое прашање. Треба да се истакне дека понекогаш постои и повеќе од еден можен одговор, зашто човековите права се еден динамичен концепт, кој постојано се развива и ова остава простор за толкување.

Тоа дава можност за дискутирањето на одговорите во одделението, секој одвреме на време. На овој начин, овој час нема да се претвори во едноставно прашање, засновано врз знаење, ниту пак квиз со одговори. Исто така, важно е да се биде подготвен за јавна дискусија преку подготвување на елементите на знаење.

Прашања и одговори

Види го, исто така, материјалот за учениците 5.5. Наставникот или групата на ученици подготвуваат доволен број картички со сечење на ленти со прашања и одговори на нив, составувајќи ги и лепејќи ги заедно.

<p>Детскиот труд до 17 години:</p> <p>А. Секогаш е прекршување на правата на децата.</p> <p>Б. Е прекршување на правата на децата, ако задачата ги повредува.</p> <p>В. Може да биде прифатливо ако владата има утврдено дека минималната возраст за работа може да биде под 17 години.</p>	<p>Детскиот труд до 17 години:</p> <p>В. е точно. Конвенцијата за детски права го забранува детскиот труд, ако е опасно, или ако е форма на експлоатирање, но им дозволува на владите да ја утврдат возраста за која забраната е валидна. Постои многу притисок да се постигнат построги рестрикции за детскиот труд.</p>
<p>Согласно со меѓународните спогодби во врска со правото на вода:</p> <p>А. Владите се обврзани да им обезбедат на граѓаните чиста и здрава вода.</p> <p>Б. На владите не им е дозволено да</p>	<p>Согласно со меѓународните спогодби кои имаат врска со правото на вода:</p> <p>Согласно со толкувањето, од страна на Комитетот за економски и социјални права при ОН, Б и В се точни, а А не е. Исполнувањето на правото на вода е</p>

<p>дискриминираат некои граѓани при снабдувањето со вода. В. На владите не им е дозволено да им го забрануваат пристапот до снабдувањето со вода на нивните граѓани.</p>	<p>нешто кон кое владите се стремат, но ова право не може да биде барано од страна на граѓаните.</p>
<p>Смртната казна:</p> <p>А. Главно е забранета во целиот свет. Б. Укината е во законот или во практиката од повеќе од 50% од сите земји. В. Не е дозволена во случајот на млади луѓе под 18 години.</p>	<p>Смртната казна:</p> <p>Б и В се точни, А не е. Смртната казна не е целосно забранета во договорите на ОН, ниту пак од ЕКЧП, туку и во двата случаја е забранета со еден необврзен протокол. Протокол 6 (забрана на смртната казна во услови на мир) и Протокол 13 (забрана на смртната казна во сите околности) во ЕКЧП, и двата потпишани и/или ратификувани од многу земји.</p>
<p>Економски и социјални права:</p> <p>А. Не се вистински човекови права. Б. Не се очекува целосно исполнување на овие права за сите поединци од страна на државите. В. Можат да бидат побарани од сите Европјани.</p>	<p>Економски и социјални права:</p> <p>Б е точно. Официјално, економските и социјалните права се вистински човекови права, иако е вистина дека обврската да се признаат е многу послаба од онаа за многу граѓански и политички права. Меѓународната конвенција за економски, социјални и и културолошки права очекува државите да се стремат за нивно исполнување, но не постои европски механизам кој ќе им дозволи на поединците да поднесат жалба (иако под одредени ограничувања, на некои организации им е дозволено да го сторат тоа).</p>
<p>Согласно со клаузулите од правото на образование:</p> <p>А. На поединците и групите им е дозволено да отворат училиште, сè додека тие исполнуваат минимум законски услови. Б. Не постојат обврски кои се однесуваат на содржините на образовните програми. В. Владите се обврзани да обезбедат задолжително образование за сите</p>	<p>Согласно со клаузулите од правото на образование:</p> <p>А е точно, Б и В не се. Меѓународните конвенции, како што е Конвенцијата за детски права, пропишува дека образованието мора да ги информира децата за човековите права.</p>

млади луѓе под 18 години.	
<p>Правото да се биде признат како бегалец:</p> <p>А. Е дефинирано за луѓе кои имаат разбирлив страв од тоа да се биде прогонуван врз основа на нивната раса, религија или политичко мислење и да се напушти земјата како резултат на тоа.</p> <p>Б. Исто така, постои за луѓето кои ја напуштиле нивната земја како резултат на граѓанска војна или глад.</p> <p>В. Може автоматски да бидат одбиени, од страна на владата, сите подносителите на молби кои доаѓаат од земја која се смета за безбедна.</p>	<p>Правото да се биде признат како бегалец:</p> <p>А е точно, Б не е (иако во некои земји, на луѓето кои ја напуштаат нивната земја, како резултат на граѓанска војна или глад, им е загарантирана заштита, без да се сметаат за бегалци, според меѓународните конвенции). В не ги признава бегалците според Конвенцијата од Женева, но широко се применува во ЕУ во справувањето со барателите на азил.</p>
<p>Слободата за религија:</p> <p>А. Не може да им биде забранета на луѓето врз основа на тоа дека тие припаѓаат на една малцинска религија.</p> <p>Б. Ги обврзува народите да ги признаат и да ги субвенционираат религиите.</p> <p>В. Не може да биде ограничувана на никаков начин од страна на државата.</p>	<p>Слободата за религија:</p> <p>А е точно. Народите се обврзани да ја почитуваат слободата за религија, но немаат законска обврска за некаков систем на признавање или субвенционирање. Државите можат да ја ограничат слободата за религија, на пример, каде религијата е во спротивност на основните човекови права.</p>
<p>Право на сопственост:</p> <p>А. Не значи дека владите не можат да ја одземат сопственоста на некого, ако тоа е од јавен интерес.</p> <p>Б. Е прекршено ако целото село е евакуирано без прикладен надомест поради изградба на хидроелектрична централа.</p> <p>В. Му дозволува на поединецот да ги смета за свои украдените стоки.</p>	<p>Право на сопственост:</p> <p>А и Б се точни. В е очигледно грешно.</p>
<p>Избори:</p> <p>А. На сите граѓани им е дозволено да гласаат, дури и кога тие ги имаат изгубено нивните граѓански права поради криминални дејствија.</p> <p>Б. Два гласа за секоја личност се дозволени, ако гласачот е работодавач.</p>	<p>Избори:</p> <p>Само В е точно. Државата може да ги спречи лицата, кои ги загубиле нивните граѓански права, да не гласаат. Еднакви права за сите, кои имаат право на глас, е едно меѓународно правило.</p>

<p>В. Гласањето мора тајно да се изведе.</p>	
<p>Слобода на изразување:</p> <p>А. Може да биде ограничена со цел заштита од клевета. Б. Не може да биде ограничена поради причини од јавен морал. В. Може да биде ограничена со цел да се спречи религиозна нетолеранција.</p>	<p>Слобода на изразување:</p> <p>А и В се точни. Слободата на изразување може, под одредени околности, да биде ограничена поради причини од јавен морал, за спречување на криминал, здравствена заштита или заштита од клевета, ако ова е предвидено со закон.</p>
<p>Правото на работа:</p> <p>А. Ги обврзува државите да обезбдат работа за сите нивни граѓани. Б. Значи дека никој не може произволно да биде отпуштен од работа. В. Не значи дека владата мора да прави напори за да оствари целосно вработување.</p>	<p>Правото на работа:</p> <p>Само Б е точно. Во Европа, државите се обврзани да прават напори за да остварат целосно вработување, но ова не е вклучено во договорите на ОН.</p>
<p>Правото на здрава животна средина:</p> <p>А. Им забранува на државите да фрлаат отровен отпад кој неповратно ќе ја уништи почвата. Б. Има за цел заштита на човечките суштества, животни и растенија. В. Сеуште не е потврдено како универзално право.</p>	<p>Правото на здрава животна средина:</p> <p>В е точно, иако правото на здравје ги заштитува човечките суштества од штетите, кои директно произлегуваат од загадувањето. Во овие случаи, само човечките суштества се универзално заштитени, но не и животните и растенијата. Африканската повелба и Повелбата од Европската унија, кои не се универзално валидни, постигнуваат едно сигурно проширување до правото на здрава животна средина.</p>
<p>Согласно со правото на образование:</p> <p>А. За децата од основно образование не треба да се наплаќа школарина, само трошоците за училишните патувања и училишните учебници кои можат да бидат побарани. Б. Обврска на државата е да се стреми да им помогне на колку што е можно повеќе ученици за да успеат во нивното учење. В. Државите мора да им дадат еднакви можности во образованието на сите</p>	<p>Согласно со правото на образование:</p> <p>Б и В се точни (овие обврски се вклучени во Конвенцијата за детски права). Во принцип, основното образование мора да биде бесплатно и ова не ја вклучува само школарината, туку и останатите индиректни трошоци поврзани со елементарните училишни активности.</p>

ученици.	
<p>Казнување на децата во училиштата:</p> <p>А. Не е дозволено во форма на телесно казнување.</p> <p>Б. Не е забрането ако казната е ментално сурова.</p> <p>В. Може да се користи само ако родителите се согласат.</p>	<p>Казнување на децата во училиштата:</p> <p>А се смета за точно, бидејќи Европскиот суд за човекови права повеќе пати ја смета телесната казна на прекршување на ЕКЧП (и ова го почитува толкувањето кое е дадено од Комитетот за детски права во Конвенцијата за детски права. Б е неточно, како забрана која е поврзана со сите сурови казни. За В, не постои клаузула која ја прави казната директно зависна од согласноста на родителите.</p>
<p>На училиште:</p> <p>А. Не би требало да се посвети внимание на прашањата за животната средина.</p> <p>Б. Малите деца би требало да се учат да ги почитуваат нивните родители.</p> <p>В. Малите деца би требало да учат за човековите права и да ги искусуваат човековите права.</p>	<p>На училиште:</p> <p>Б и В се точни. Конвенцијата за детски права содржи вакви клаузули. Конвенцијата, исто така, определува дека образованието би требало да има цел при почитувањето на животната средина.</p>
<p>На суд:</p> <p>А. Секој криминалец има право на адвокат.</p> <p>Б. Луѓето единствено можат да бидат обвинети ако признаат.</p> <p>В. Осомничениот/та има право на бесплатен преведувач ако судењето се случува на непознат јазик за него/неа.</p>	<p>На суд:</p> <p>А и В се точни.</p>
<p>Измачување:</p> <p>А. Дозволено е ако се користи за спречување на терористички напади.</p> <p>Б. Дозволено е само по судско решение.</p> <p>В. Никогаш не е дозволено.</p>	<p>Измачување:</p> <p>В е точно (измачувањето не е дозволено дури ни во случаи на национална вонредна состојба).</p>
<p>Правото на живот е прекршено ако:</p> <p>А. Некој умре во несреќа предизвикана од полицијата при спречување напад</p>	<p>Правото на живот е прекршено ако:</p> <p>В е точно. Во случајот под А, правото на живот би можело да биде</p>

<p>врз животот на некој друг. Б. Некој умре при воен чин, дури и ако ова беше легално. В. Некој умре од примена на непотребна сила од страна на полицијата.</p>	<p>прекршено ако силата употребена од полицијата била повеќе од апсолутно потребна.</p>
<p>Согласно со правото на дом:</p> <p>А. Сите држави се обврзани да осигураат дека никој нема да биде бездомник. Б. На странците би требало да им се понуди истиот пристап до социјалните станови, како и на домашните граѓани. В. Државата би требало да направи напори за да го намали бројот на бездомните луѓе.</p>	<p>Согласно со правото на дом:</p> <p>Б и В се точни.</p>
<p>Согласно со правото на здравствена заштита:</p> <p>А. Владите не се обврзани да ги спречат несреќите на работно место. Б. Секој би требало да има пристап до здравствената заштита. С. Лековите би требало да бидат бесплатни.</p>	<p>Согласно со правото на здравствена заштита:</p> <p>Б е точно. Спречувањето на несреќи се смета како обврска. Лековите можат да бидат продавани.</p>
<p>Согласно со правото на слобода на движење:</p> <p>А. На личноста може да ѝ се забрани да одбере одредено престојувалиште од причини за јавна безбедност. Б. Одбивањето за виза на некоја личност која не е обвинета за криминал е прекршување на човековите права. В. Криминалецот може да биде затворен.</p>	<p>Согласно со правото на слобода на движење:</p> <p>А и В се точни. Секој може да биде одбиен за виза, не само криминалците. Ограничувањата на слободата на движење може, исто така, да бидат наметнати од причини за јавно здравје, јавен ред или национална безбедност, ако е предвидено со закон.</p>

Материјал за учениците 5.1
Желби, потреби и права

Желби	Основни потреби	Човекови права

Материјал за учениците 5.2.

Листа на човекови права

Ова е листа на човекови права кои се содржани во Универзалната декларација за човекови права, Меѓународната конвенција за граѓански и политички права, Меѓународната конвенција за економски, социјални и културолошки права, Европската конвенција за човекови права и ревидираната Европска социјална повелба.

1. Право на живот.
2. Слобода од измачување.
3. Слобода од ропство.
4. Право на слобода и сигурност.
5. Право на праведно судење.
6. Право на ефективно поправање ако некое човеково право е прекршено.
7. Слобода од дискриминација, право на еднаквост.
8. Право да се биде признат како човек; право на националност.
9. Право на приватност и семеен живот.
10. Право на брак.
11. Право на сопственост.
12. Право на движење на луѓето.
13. Право на азил.
14. Слобода на мислата, совесност и религија.
15. Слобода на изразување.
16. Слобода на собирање и здружување.
17. Право на храна, пијалок и дом.
18. Право на здравствена заштита.
19. Право на образование.
20. Право на вработување.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјална заштита.
23. Право на политичко учество.
24. Право на учество во културниот живот.
25. Забрана за кршење на човековите права.
26. Право на социјален поредок кој ги признава човековите права.

Материјал за учениците 5.3.

Случаи на прекршување на човековите права

27. Одговорности и должности на поединецот.

Прекршување или нарушување на човековите права	Прекршено човеково право
а. Г-ѓа X, која пред неколку години ги изгуби нејзината ќерка и сопругот во автомобилска несреќа, не може да се омажи со друг човек, сè додека нејзиниот девер експлицитно не ја даде неговата дозвола.	
б. Затворските чувари ги користат кучињата за да ги плашат и застрашуваат затворениците со закани за напад и во еден случај, тие го тераат кучето да касне еден од затворениците.	
в. Во локалната фабрика, работниците мора да работат најмалку 10 часови дневно без пауза.	
г. Откако беа уапсени тројца мажи, тие имаа проблеми со пристапот до адвокатите. Во многу случаи, адвокатите ќе дојделе, но не им дозволувале да се видат со нив; на луѓето не им било дозволено да имаат заедничка дискусија со нивните адвокати, што во всушност значи дека двајца од нив немале никаков пристап до нивниот адвокат.	
д. Жената, која ја работи истата работа и има иста возраст и искуство, добива помала плата за разлика од нејзиниот машки колега.	
ѓ. X го киднапира и го чуваше Y три дена и го застрела во главата, што ја предизвика неговата смрт, 3 дена подоцна.	
е. Една фотографија од г-ѓа X, зависник од дрога, беше направена кога таа заминуваше од состанокот на анонимните зависници. Подоцна, фотографијата беше објавена.	
ж. Една жена, малтретирана од нејзиниот сопруг, можеше единствено да се разведе, само кога му ја даде нејзината куќа, кола и целиот нејзин имот. Таа остана без ништо.	
з. X, кој е болна од доживотна пневмонија, не доби никаков медицински третман во болница, затоа што таа влезе илегално во земјата.	
с. Седумдесет проценти од населението во областа X беа принудени да се преселат од нивните домови и подоцна беа спречени да се вратат. Ним не им беше дозволено да ги напуштат нивните кампови и да одат до блиските полиња за да ги одгледуваат нивните култури, а им беше забрането да патуваат на многу патишта.	
и. Црните Африканци беа купувани во Африка за, на пример, едно шише виски, а беа продавани во Северна Америка помеѓу 1200 и 1500 американски долари.	
ј. Во земјата X, сите средства за преживување на локалното	

население им беа намерно уништени: посевите, снабдувањето со вода и стоката.	
к. Во земјата X, граѓаните може да бидат ставени во затвор без да бидат обвинети.	
л. Еден 26-годишен репортер за еден дневен весник беше убиен во еден сомнителен напад за одмазда поради неговата репортажа за неодамна завршените изборни кампањи.	
љ. Г-дин X беше повикан за да се пријави во војска. Тој напиша писмо до воената канцеларија декларирајќи го неговото свесно одбивање на воената обврска и одбивање да се јави на воена должност. Тој беше обвинет за непослушност и му беше забрането да ја напушти земјата.	
м. Во земјата X, оние кои сакаат да припаѓаат кон Фалун Гонг религијата, забрането им е да се собираат.	
н. Етничкото мнозинство одлучи дека оние кои им припаѓаат на малцинските групи, како што се Евреите или Ромите, се обрзани да живеат во одредени области од градот.	
њ. Децата кои живеат на село не може да посетуваат основно училиште, бидејќи нема училиште на разумно растојание.	
о. Заради неповолното мислење на религиозните авторитети во земјата, кандидатот X не може да се кандидира на парламентарните избори.	
п. Затоа што е црн, X не може да добие работа како лекар во локалната болница.	
р. Во некои земји, непривилегираниите луѓе немаат пристап до храна или програми за домување, ниту пак до здравствени услуги по достапни цени.	
с. Г-дин X, чија куќа беше изгорена, не може да направи барање за компензација.	
т. X, 47-годишна жена, која секогаш работела во домот како домаќинка и мајка на пет деца, изгуби секаква социјална, осигурителна помош откако се разведе од нејзиниот сопруг.	
ќ. Г-дин X, татко на две деца, беше затворен и измачуван во земјата X поради пишување поеми, критикувајќи го актуелниот режим. Неговото барање за политички азил во земјата A беше одбиено. Тој тврдеше дека ќе се соочи со тортура, ако се врати дома и сега тој е принуден да го трпи тоа.	
у. Поради таканаречените практични причини, на луѓето со физички недостатоци, како што се луѓето во колички, не им е дозволено да посетуваат културни настани во локалниот театар.	
ф. За да аплицираат за државјанство во земјата X, потребен е престој од 15 години, плус физички и умствен тест и неразумно високи административни трошоци. Како резултат на тоа, илјадници Роми, кои имаат подолг престој во нивната држава, немаат државјанство во нивната сопствена земја.	

Материјал за учениците 5.4.
Права и одговорности

Човеково право	Одговорност на поединецот	Одговорност на училиштето, властите и сл.

Материјал за учениците 5.5

Квиз за човекови права (картички за обука)

<p>Детскиот труд до 17 години:</p> <p>А. Секогаш е прекршување на правата на децата. Б. Е прекршување на правата на децата, ако задачата ги повредува. В. Може да биде прифатливо ако владата има утврдено дека минималната возраст за работа може да биде под 17 години.</p>	<p>Детскиот труд до 17 години:</p> <p>В е точно. Конвенцијата за детски права го забранува детскиот труд, ако е опасно или ако е форма на експлоатирање, но им дозволува на владите да ја утврдат возраста за која забраната е валидна. Постои многу притисок да се постигнат построги рестрикции за детскиот труд.</p>
<p>Согласно со меѓународните спогодби во врска со правото на вода:</p> <p>А. Владите се обврзани да им обезбедат на граѓаните чиста и здрава вода. Б. На владите не им е дозволено да дискриминираат некои граѓани при снабдувањето со вода. В. На владите не им е дозволено да им го забрануваат пристапот до снабдувањето со вода на нивните граѓани.</p>	<p>Согласно со меѓународните спогодби кои имаат врска со правото на вода:</p> <p>Согласно со толкувањето, од страна на Комитетот за економски и социјални права при ОН, Б и В се точни, а А не е. Исполнувањето на правото на вода е нешто кон кое владите се стремат, но ова право не може да биде барано од страна на граѓаните.</p>
<p>Смртната казна:</p> <p>А. Главно е забранета во целиот свет. Б. Укината е во законот или во практиката од повеќе од 50% од сите земји. В. Не е дозволена во случајот на млади луѓе под 18 години.</p>	<p>Смртната казна:</p> <p>Б и В се точни, А не е. Смртната казна не е целосно забранета во договорите на ОН, ниту пак од ЕКЧП, туку и во двата случаја е забранета со еден необврзен протокол. Протокол 6 (забрана на смртната казна во услови на мир) и Протокол 13 (забрана на смртната казна во сите околности) во ЕКЧП, и двата потпишани и/или ратификувани од многу земји.</p>
<p>Економски и социјални права:</p> <p>А. Не се вистински човекови права. Б. Не се очекува целосно исполнување</p>	<p>Економски и социјални права:</p> <p>Б е точно. Официјално, економските и социјалните права се вистински</p>

<p>на овие права за сите поединци од страна на државите. В. Можат да бидат побарани од сите Европјани.</p>	<p>човекови права, иако е вистина дека обврската да се признаат е многу послаба од онаа за многу граѓански и политички права. Меѓународната конвенција за економски, социјални и и културолошки права очекува државите да се стремат за нивно исполнување, но не постои европски механизам кој ќе им дозволи на поединците да поднесат жалба (иако под одредени ограничувања, на некои организации им е дозволено да го сторат тоа).</p>
<p>Согласно со клаузулите од правото на образование:</p> <p>А. На поединците и групите им е дозволено да отворат училиште, сè додека тие исполнуваат минимум законски услови. Б. Не постојат обврски кои се однесуваат на содржините на образовните програми. В. Владите се обврзани да обезбедат задолжително образование за сите млади луѓе под 18 години.</p>	<p>Согласно со клаузулите од правото на образование:</p> <p>А е точно, Б и В не се. Меѓународните конвенции, како што е Конвенцијата за детски права, пропишува дека образованието мора да ги информира децата за човековите права.</p>
<p>Правото да се биде признат како бегалец:</p> <p>А. Е дефинирано за луѓе кои имаат разбирлив страв од тоа да се биде прогонуван врз основа на нивната раса, религија или политичко мислење и да се напушти земјата како резултат на тоа. Б. Исто така, постои за луѓето кои ја напуштиле нивната земја како резултат на граѓанска војна или глад. В. Може автоматски да бидат одбиени, од страна на владата, сите подносителите на молби кои доаѓаат од земја која се смета за безбедна.</p>	<p>Правото да се биде признат како бегалец:</p> <p>А е точно, Б не е (иако во некои земји, на луѓето кои ја напуштаат нивната земја, како резултат на граѓанска војна или глад, им е загарантирана заштита, без да се сметаат за бегалци, според меѓународните конвенции). В не ги признава бегалците според Конвенцијата од Женева, но широко се применува во ЕУ во справувањето со барателите на азил.</p>
<p>Слободата за религија:</p> <p>А. Не може да им биде забранета на луѓето врз основа на тоа дека тие припаѓаат на една малцинска религија.</p>	<p>Слободата за религија:</p> <p>А е точно. Народите се обврзани да ја почитуваат слободата за религија, но немаат законска обврска за некаков</p>

<p>Б. Ги обврзува народите да ги признаат и да ги субвенционираат религиите. В. Не може да биде ограничувана на никаков начин од страна на државата.</p>	<p>систем на признавање или субвенционирање. Државите можат да ја ограничат слободата за религија, на пример, каде религијата е во спротивност на основните човекови права.</p>
<p>Право на сопственост:</p> <p>А. Не значи дека владите не можат да ја одземат сопственоста на некој, ако тоа е од јавен интерес. Б. Е прекршено ако целото село е евакуирано без прикладен надомест поради изградба на хидроелектрична централа. В. Му дозволува на поединецот да ги смета за свои украдените стоки.</p>	<p>Право на сопственост:</p> <p>А и Б се точни. В е очигледно грешно.</p>
<p>Избори:</p> <p>А. На сите граѓани им е дозволено да гласаат, дури и кога тие ги имаат изгубено нивните граѓански права поради криминални дејствија. Б. Два гласа за секоја личност се дозволени, ако гласачот е работодавач. В. Гласањето мора тајно да се изведе.</p>	<p>Избори:</p> <p>Само В е точно. Државата може да ги спречи лицата, кои ги загубиле нивните граѓански права, да не гласаат. Еднакви права за сите, кои имаат право на глас, е едно меѓународно правило.</p>
<p>Слобода на изразување:</p> <p>А. Може да биде ограничена со цел заштита од клеветата. Б. Не може да биде ограничена поради причини од јавен морал. В. Може да биде ограничена со цел да се спречи религиозна нетолеранција.</p>	<p>Слобода на изразување:</p> <p>А и В се точни. Слободата на изразување може, под одредени околности, да биде ограничена поради причини од јавен морал, за спречување на криминал, здравствена заштита или заштита од клеветата, ако ова е предвидено со закон.</p>
<p>Правото на работа:</p> <p>А. Ги обврзува државите да обезбедат работа за сите нивни граѓани. Б. Значи дека никој не може произволно да биде отпуштен од работа. В. Не значи дека владата мора да прави напори за да оствари целосно вработување.</p>	<p>Правото на работа:</p> <p>Само Б е точно. Во Европа, државите се обврзани да прават напори за да остварат целосно вработување, но ова не е вклучено во договорите на ОН.</p>

<p>Правото на здрава животна средина:</p> <p>А. Им забранува на државите да фрлаат отровен отпад кој неповратно ќе ја уништи почвата.</p> <p>Б. Има за цел заштита на човечките суштества, животни и растенија.</p> <p>В. Сеуште не е потврдено како универзално право.</p>	<p>Правото на здрава животна средина:</p> <p>В е точно, иако правото на здравје ги заштитува човечките суштества од штетите, кои директно произлегуваат од загадувањето. Во овие случаи, само човечките суштества се универзално заштитени, но не и животните и растенијата. Африканската повелба и Повелбата од Европската унија, кои не се универзално валидни, постигнуваат едно сигурно проширување до правото на здрава животна средина.</p>
<p>Согласно со правото на образование:</p> <p>А. За децата од основно образование не треба да се наплаќа школарина, само трошоците за училишните патувања и училишните учебници кои можат да бидат побарани.</p> <p>Б. Обврска на државата е да се стреми да им помогне на колку што е можно повеќе ученици за да успеат во нивното учење.</p> <p>В. Државите мора да им дадат еднакви можности во образованието на сите ученици.</p>	<p>Согласно со правото на образование:</p> <p>Б и В се точни (овие обврски се вклучени во Конвенцијата за детски права). Во принцип, основното образование мора да биде бесплатно и ова не ја вклучува само школарината, туку и останатите индиректни трошоци поврзани со елементарните училишни активности.</p>
<p>Казнување на децата во училиштата:</p> <p>А. Не е дозволено во форма на телесно казнување.</p> <p>Б. Не е забрането ако казната е ментално сурова.</p> <p>В. Може да се користи само ако родителите се согласат.</p>	<p>Казнување на децата во училиштата:</p> <p>А се смета за точно, бидејќи Европскиот суд за човекови права повеќе пати ја смета телесната казна на прекршување на ЕКЧП (и ова го почитува толкувањето кое е дадено од Комитетот за детски права во Конвенцијата за детски права. Б е неточно, како забрана која е поврзана со сите сурови казни. За В, не постои клаузула која ја прави казната директно зависна од согласноста на родителите.</p>
<p>На училиште:</p> <p>А. Не би требало да се посвети внимание на прашањата за животната</p>	<p>На училиште:</p> <p>Б и В се точни. Конвенцијата за детски права содржи вакви клаузули.</p>

<p>средина. Б. Малите деца би требало да се учат да ги почитуваат нивните родители. В. Малите деца би требало да учат за човековите права и да ги искусуваат човековите права.</p>	<p>Конвенцијата, исто така, определува дека образованието би требало да има цел при почитувањето на животната средина.</p>
<p>На суд:</p> <p>А. Секој криминалец има право на адвокат. Б. Луѓето единствено можат да бидат обвинети ако признаат. В. Осомничениот/та има право на бесплатен преведувач ако судењето се случува на непознат јазик за него/неа.</p>	<p>На суд:</p> <p>А и В се точни.</p>
<p>Измачување:</p> <p>А. Дозволено е ако се користи за спречување на терористички напади. Б. Дозволено е само по судско решение. В. Никогаш не е дозволено.</p>	<p>Измачување:</p> <p>В е точно (измачувањето не е дозволено дури ни во случаи на национална вонредна состојба).</p>
<p>Правото на живот е прекршено ако:</p> <p>А. Некој умре во несреќа предизвикана од полицијата при спречување напад врз животот на некој друг. Б. Некој умре при воен чин, дури и ако ова беше легално. В. Некој умре од примена на непотребна сила од страна на полицијата.</p>	<p>Правото на живот е прекршено ако:</p> <p>В е точно. Во случајот под А, правото на живот би можело да биде прекршено ако силата употребена од полицијата била повеќе од апсолутно потребна.</p>
<p>Согласно со правото на дом:</p> <p>А. Сите држави се обврзани да осигураат дека никој нема да биде бездомник. Б. На странците би требало да им се понуди истиот пристап до социјалните станови, како и на домашните граѓани. В. Државата би требало да направи напори за да го намали бројот на бездомните луѓе.</p>	<p>Согласно со правото на дом:</p> <p>Б и В се точни.</p>

<p>Согласно со правото на здравствена заштита:</p> <p>А. Владите не се обврзани да ги спречат несреќите на работно место. Б. Секој би требало да има пристап до здравствената заштита. С. Лековите би требало да бидат бесплатни.</p>	<p>Согласно со правото на здравствена заштита:</p> <p>Б е точно. Спречувањето на несреќи се смета како обврска. Лековите можат да бидат продавани.</p>
<p>Согласно со правото на слобода на движење:</p> <p>А. На личноста може да ѝ се забрани да одбере одредено престојувалиште од причини за јавна безбедност. Б. Одбивањето за виза на некоја личност која не е обвинета за криминал е прекршување на човековите права. В. Криминалецот може да биде затворен.</p>	<p>Согласно со правото на слобода на движење:</p> <p>А и В се точни. Секој може да биде одбиен за виза, не само криминалците. Ограничувањата на слободата на движење може, исто така, да бидат наметнати од причини за јавно здравје, јавен ред или национална безбедност, ако е предвидено со закон.</p>

Листа на ресурси за наставникот

Оваа листа ги содржи правата од „Листа на човекови права“, покажувајќи ги значајните членови од Универзалната декларација за човекови права (UDHR), Меѓународната конвенција за граѓански и политички права (ICCPR), Европската конвенција за човекови права (ECHR) и ревидираната Европска социјална повелба (ESC). Ова резиме е направено за образовни цели.

	UDHR	ECHR	ESC	ICCPR	ICESCR
1. Право на живот	3	2		6	
2. Слобода од измачување	5	3	26	7,10	
3. Слобода од ропство	4	4		8	
4. Право на слобода и сигурност	3	5		9	
5. Право на праведно судење	10,11	6,7		14,15	
6. Право на ефективно поправање ако некое човеково право е прекршено	8	13	Д	2,9	
7. Слобода од дискриминација, право на еднаквост	2,7	14	4,15,20,27	3,26	3
8. Право да се биде признат како човек; право на националност	6,15			16,24	
9. Право на приватност и семеен живот	12	8		17	
10. Право на брак	16	12		23	
11. Право на сопственост	17				15
12. Право на движење на луѓето	13		18	12	
13. Право на азил	14			18	
14. Слобода на мислата, совесност и религија	18	9		18	
15. Слобода на изразување	19	10	28	19	8
16. Слобода на собирање и здружување	20	11	5,28	21,22	8
17. Право на храна, пијалок и дом	25		30,31		11
18. Право на здравствена заштита	25		11		7,12
19. Право на образование	26		10		13,14
20. Право на вработување	23		1,2,3,4,24		6,7
21. Право на одмор и слободно време	24		2		7
22. Право на социјална заштита	22,25		7,8,12,13,14,16,17,19,23,25		9,10

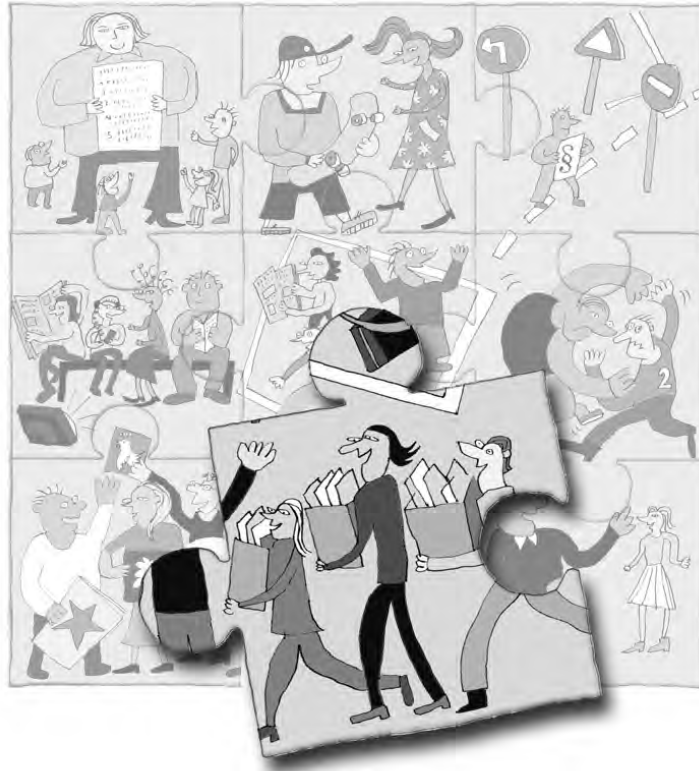
23. Право на политичко учество	21		22	25	
24. Право на учество во културниот живот	27			27	15
25. Забрана за кршење на човековите права	30	17		5,20	5
26. Право на социјален поредок кој ги признава човековите права	28			2	2
27. Одговорности на поединецот	29				

Забелешка: Некои членови од Европската социјална повелба (ESC) се запишани со броеви, а некои со големи букви.

ТЕМА 6 Одговорност

Какви видови одговорности имаат луѓето?

6.1. Одговорности во домот

Луѓето ги искусуваат конфликтите на лојалност – како би требале тие да одлучат?

6.2. Зошто луѓето би требале да го почитуваат законот?

Кои се најдобрите причини за почитување на законот?

6.3. Чиј проблем е тоа?

Како се споделени социјалните одговорности?

6.4. Зошто луѓето стануваат активни граѓани?

Зошто луѓето сакаат да го променат општеството и како тие можат да го направат тоа?

ТЕМА 6: Одговорност

Какви видови одговорности имаат луѓето?

Законска одговорност

Граѓаните, од која било држава, имаат право да знаат кои нивни права се во согласност со законот и исто така, да го сфатат обемот на нивните законски одговорности кон државата и кон другите граѓани. Во демократијата, одговорностите на граѓаните, понекогаш, се сумираат во три главни должности: да гласаат, да плаќаат даноци и да го почитуваат законот.

Одговорностите често се спротивност на правата. На пример, правото на слободен говор ја носи со себе одговорноста да им се дозволи истото право и на останатите. Како и да е, луѓето кои извршуваат криминални дела не ги губат своите права, туку им ги оспоруваат правата на другите (како што е случајот со убивањето или дискриминацијата). Подеднакво, луѓето имаат обврски, кои не се заемни, на пример, одговорностите кон децата.

Морална одговорност

Во ОДГ, многу е значајно да се негува капацитетот на младите луѓе морално да размислуваат. Без овој капацитет, не може да постои критичко оценување на општествените закони или социјални структури во услови дали тие се праведни. Поради оваа причина, кога учениците учат за законите кои ги засегаат, тие исто така би требало да бидат охрабрени, критички да ја оценуваат нивната функција и цел и дали тие би требале да бидат сменети на некој начин.

Поучување за одговорноста

Со истражување на причините зошто луѓето се однесуваат на про-социјален начин, или ја потенцираат големината на потребите на другите луѓе, наставниците можат да им помогнат на учениците да станат посвесни за потребите и правата на другите. Исто така, важно за наставниците е да покажат став на одговорност пред учениците.

Учениците учат да бидат одговорни граѓани, не само преку лекции во училиницата, туку и преку давање на можност тоа да го практикуваат. Со почитување на ова, доброто училиште за ОДГ ќе има желба да ги охрабри учениците да се вклучат во училишниот живот и животот на пошироката заедница, на пример, преку училишни совети.

ТЕМА 6: Одговорност

Какви видови одговорности имаат луѓето?

Во оваа тема учениците ќе:

- го истражуваат степенот на одговорности, искусен од страна на граѓаните во општеството;
- ја истражуваат природата на законските одговорности на луѓето;
- ја сфатат споделената природа на социјалните одговорности;
- сфатат зошто луѓето преземаат лична одговорност за да предизвикаат социјална промена.

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Одговорности во домот	<p>Да се истражува степенот на одговорностите кои луѓето ги имаат.</p> <p>Да сфатат дека одговорностите можат да влезат во конфликт, една со друга.</p>	<p>Учениците ја анализираат моралната дилема.</p> <p>Учениците дискутираат за можните анализи.</p> <p>Учениците прават индивидуални изјави.</p>	<p>Копии од приказната „Милан избира“.</p> <p>Хартија за пишуваните задачи.</p>	<p>Индивидуална и дискусија во мали групи.</p> <p>Пленарна дискусија.</p> <p>Индивидуална пишувана работа.</p>
Час 2: Зошто луѓето би требале да го почитуваат законот?	<p>Да се истражува моралното расудување под кое лежат одлуките во врска со конфликтите на одговорноста.</p>	<p>Учениците анализираат морална дилема.</p> <p>Учениците критички ги оценуваат причините за законската послушност.</p> <p>Учениците</p>	<p>Копии од приказната „Дилемата на Шмит“</p> <p>Хартија за пишуваните задачи.</p> <p>Табла</p>	<p>Споделени анализи за моралната дилема.</p> <p>Анализи поддржани од наставникот.</p> <p>Пишување приказна.</p> <p>Пленарна</p>

		предлагаат ситуации во кои моралната должност може да ја надмине должноста да се почитува законот.		дискусија.
Час 3: Чиј проблем е тоа?	<p>Да се истражува природата на законските одговорности на луѓето.</p> <p>Да се истражува разликата помеѓу моралните и законските обврски.</p>	<p>Учениците дискутираат за одреден социјални проблеми.</p> <p>Учениците ја комплетираат рамката за размислување.</p> <p>Учениците создаваат пишувани одговори за покренатите прашања.</p>	<p>Копии од „писмото“.</p> <p>Табла</p> <p>Хартија за индивидуално пишување на учениците</p>	<p>Структурирана, критичка анализа.</p> <p>Анализи во мали групи и дискусија.</p> <p>Постигнување консензус и преговарање.</p> <p>Лично пишување.</p>
Час 4: Зошто луѓето стануваат активни граѓани?	<p>Да се сфати споделената природа на одговорноста за социјални проблеми.</p> <p>Да се сфатат причините зошто луѓето прифаќаат одговорност за страдањето на другите луѓе.</p> <p>Да ја истражуваат улогата на</p>	<p>Учениците работат во групи за да состават една приказна заедно.</p> <p>Учениците поставуваат хипотези за причините за социјално-мотивираното однесување.</p> <p>Учениците ја земаат во предвид и</p>	<p>Веќе исечени копии од парчињата за Јелена Шантиќ (материјал за учениците 6.4),.</p> <p>Материјали за поддршка на истражувањето од страна на учениците.</p> <p>Материјали за групните презентации,</p>	<p>Групна работа.</p> <p>Преговарање.</p> <p>Морално расудување.</p> <p>Критичко оценување.</p> <p>Истражување.</p> <p>Групна презентација.</p>

	невладините организации во граѓанското општество.	улогата на невладините организации. Во групи, учениците ја истражуваат работата на една НВО или организација која организира социјални кампањи. Во групи, учениците ги презентираат нивните заклучоци.	на пр. големи парчиња хартија, дрвени боици.	
--	---	--	--	--

Час 1

Одговорности во домот

Луѓето ги искусуваат конфликтите на лојалност – како би требале тие да одлучат?

Цел на учењето	Да се истражува степенот на одговорностите кои луѓето ги имаат. Да се сфати дека одговорностите можат да влезат во конфликт, една со друга. Да се истражува моралното расудување под кое лежат одлуките во врска со конфликтите на одговорноста.
Задачи за учениците	Учениците ја анализираат моралната дилема. Учениците дискутираат за можните анализи. Учениците прават индивидуални изјави.
Материјали	Копии од приказната „Милан избира“. Хартија за пишуваните задачи.
Метод	Индивидуална и дискусија во мали групи. Пленарна дискусија. Индивидуална пишувана работа.

Концептуално учење

Одговорност: Нешто што луѓето мора да го направат – одговорностите може да бидат законски, морални или социјални, во зависност од тоа од каде произлегуваат.

Морален конфликт: Конфликтот, кој луѓето го искусуваат, кога треба да одлучат помеѓу два или повеќе правци на делување.

Граѓанска одговорност: Должности на луѓето кон пошироката заедница. Овие одговорности се создаваат, бидејќи членството во заедницата донесува права во замена за одговорностите.

Часот

Наставникот ја претставува идејата дека секој има одговорности од некаков вид и дека проблемите можат да се создадат кога луѓето, некои одговорности ги ставаат над другите. Тешко е да се избере. Наставникот ја чита на одделението приказната „Милан избира“ и ги замолува учениците да размислат за следните прашања. Некои прашања би можеле да бидат дискутирани во парови пред одговорите да бидат комплетирани. Заедно со другите, учениците би можеле да прават корисни белешки пред да ги споделат нивните идеи со одделението.

1. Што вели приказната во врска со видовите на одговорност кои Милан ги има? Колку видови одговорност можеш да видиш (одговорност кон самиот себе, кон неговото семејство, кон училиштето, локалната заедница или кон поширокиот свет)?
2. Што мислиш, што би требало да направи Милан и зошто? Дали сите во одделението се согласувате?
3. Колку тешка одлука има Милан? Што ја прави тешка?
4. Какви одговорности има таткото на Милан во приказната? Колку можеш да видиш?
5. Дали мислиш дека таткото на Милан имаше право да го замоли да остане дома?
6. Колку сериозно би било ако Милан не го послушаше неговиот татко? Дали ова би била тешка одлука за Милан? Кои се причините за твојот одговор?

Пишувана задача

Со свои зборови, напиши што мислиш дека Милан му напишал на својот татко. Спореди ја твојата верзија со оние на останатите ученици од одделението. Учениците ги споделуваат нивните идеи со одделението.

Генерализација

Можеби учениците веќе имаат идентификувано некои општи аспекти на моралниот конфликт.

Наставникот одговара на овие мисли или го замолува одделението да размислува погенерално во врска со видовите одговорности кои луѓето ги имаат кон:

- самите себе;
- нивното семејство;

- нивната локална заедница;
- националната заедница;
- поширокиот свет.

Учениците повторно работат во групи. Тие би можеле да користат табела за да ги сместат различните одговорности. Причините, зошто луѓето не се согласуваат за степенот до кој луѓето имаат одговорности за другите и за заедницата, потоа се дискутираат во одделението.

Поединечни изјави

Потоа, наставникот би требало да им даде следни информации на учениците. „Во приказната, некои од одговорностите на Милан доаѓаат во конфликт една со друга. Размисли за некои твои примери каде одговорностите на луѓето би можеле да дојдат во конфликт. Одбери некои специфични примери и зборувај за твоето мислење како луѓето би ги решиле таквите конфликти на одговорност.“

Ако ова им е тешко за размислување на учениците, наставникот би требало да обезбеди некои специфични примери, кои го отсликуваат локалниот контекст.

Час 2**Зошто луѓето би требале да го почитуваат законот?****Кои се најдобрите причини за почитување на законот?**

Цел на учењето	<p>Да се истражува природата на законските одговорности на луѓето.</p> <p>Да се истражува разликата помеѓу моралните и законските обврски.</p>
Задачи за учениците	<p>Учениците анализираат морална дилема во пленарна дискусија.</p> <p>Учениците критички ги оценуваат причините за законската послушност.</p> <p>Учениците предлагаат ситуации во кои моралната должност може да ја надмине должноста да се почитува законот.</p>
Материјали	<p>Копии од приказната „Дилемата на Шмит“</p> <p>Хартија за пишуваните задачи.</p> <p>Табла</p>
Метод	<p>Споделени анализи за моралната дилема.</p> <p>Анализи поддржани од наставникот.</p> <p>Пишување приказна.</p> <p>Пленарна дискусија.</p>

Концептуално учење

Закон: Закон создаден од локална или национална влада.

Владеење на правото: Во демократските општества, владите и оние кои имаат моќ, се предмет на правото на земјата. Сменувањето на владеачите се прави на демократски начин, согласно со владеењето на уставот на земјата, а не како резултат на сила или војна. Луѓето имаат основна должност да го почитуваат правото, бидејќи тоа е демократски одлучено.

Законска должност: Луѓето треба сами да си ги преземаат обврските, според законот.

Морална одговорност: луѓето чувствуваат дека личните обврски се засновани врз нивните верувања во врска со тоа што е правилно, а што е грешно.

Часот

Наставникот ја претставува приказната „Дилемата на Шмит“ и ги замолува учениците да работат во парови за да размислат дали Шмит би требало да го прекрши законот и да украде пари или не. Наставникот запишува различни мислења на таблата за тоа дали Шмит би требало да ги украде парите.

Наставникот ги замолува учениците да одберат едно мислење, со кое се согласуваат, и да ја додадат нивната причина во пишувана форма:

- Шмит би требало да ги украде парите бидејќи...
- Шмит не би требало да ги украде парите бидејќи...

Наставникот го забележува опсегот на причините, предложени од страна на учениците на таблата. На пример:

„Тој би требало да ги украде парите, бидејќи животот на неговата ќерка е поважен од законот со кој ќе се казнува крадењето.“

„Тој не би требало да ги украде парите, бидејќи би можеле да го фатат.“ или

„Тој не би требало да краде, бидејќи погрешно е да се крши законот.“

Потоа, различните причини се дискутираат во одделението. Зошто се тие различни? Дали некои причини се подобри од другите? Наставникот, потоа, ги замолува учениците да ја комплетираат оваа реченица:

„Во основа, грешно е да се прекрши законот бидејќи...“

Како алтернатива, наставникот би можел да го замоли одделението да размислува за колку што можат повеќе причини во врска со тоа зошто е грешно да се крши законот. Типично, во одговор на ова прашање, луѓето се произнесуваат во еден опсег на одговори, вклучувајќи ги следниве:

„Грешно е да се крши законот бидејќи:

- би можел да бидеш фатен и да бидеш казнет;
- законот ги заштитува луѓето од повреди и грешно е да се повредуваат другите луѓе;
- сите би излегле од контрола, ако законот не ги запре;
- кршењето на законот ја поткопува довербата помеѓу луѓето;
- на општеството му се потребни закон и ред за да преживее, без закони ќе постои хаос;
- кршењето на законот ги прекршува индивидуалните права на луѓето, како што се нивните права на сопственост или живот.“

Наставникот му укажува на одделението дека луѓето имаат бројни причини за да ги почитуваат законите. Некои од нив треба да се исполнуваат поради личен интерес, други поради грижа за другите луѓе, а трети пак, поради за добросостојбата како целина (види ја забелешката подолу).

За да се илустрираат овие концепти, наставникот би можел да нацрта серија од по три концентрични кругови на таблата, со „себе си“, „другите“ и „општеството“, запишани во секој круг, започнувајќи во внатрешниот круг. Различните причини би требало да бидат запишани во соодветната област.

Наставникот нагласува дека законското почитување, само по себе, не е секогаш знак за „добар граѓанин“. Многу грешни дела биле направени од страна на луѓе кои, всушност, го почитувале законот, велејќи дека „тие само ја исполнувале нивната должност“. Од друга страна, приказната покажува дека, одвреме-навреме, дури и добрите луѓе би морале да прекршат одреден закон поради некоја морално добра причина.

За да го поддржи сфаќањето на учениците за тешкотиите да се балансира помеѓу законските должности и моралните одговорности, наставникот потоа ги замолува учениците да напишат нивни кратки приказни, во кои луѓето (поради добри причини) не го земаат предвид кршењето на законот. Примерите би можеле да бидат: пречекорување на ограничувањето на брзината при итен медицински случај, или пак инаетење со законот бидејќи е лош или неправеден.

Некои од учениците ги читаат гласно нивните примери во пленарната дискусија. Потоа, наставникот ја подвлекува разликата помеѓу моралните одговорности (кои луѓето ги прифаќаат како дел од нивните вредности и верувања и законските должности, кои се наметнати од владите.) Тензиите помеѓу овие два вида на одговорност можат да ги водат граѓаните до критикување на некои закони со кои не се согласуваат и да работат за да ги променат. Тие можат, понекогаш, дури и да одлучат да прекршат некои закони поради морално позитивни причини. Историјата нуди многу примери на ситуации во кои луѓето ги прекршуваат законите за да протестираат против нив или да се бунат против тиранските влади. Наставникот би требало да го илустрира ова со некои локални примери. Тој би требало да стави акцент дека таквите дејства не би требало да се сфатат со омаловажување поради поткопување на владеењето на правото, од што зависат стабилните демократии.

Забелешка

Моралната дилема, понудена на овој час, не е како познатата „Дилема на Хајнц“, измислена од Lawrence Kohlberg, американски психолог, во педесеттите години од минатиот век. Ова била една од бројните дилеми, кои Kohlberg и неговите колеги ги поставиле пред млади луѓе секои три години, или пак на возраст помеѓу 10 и 25. Било откриено дека со текот на времето младите луѓе, во просек напредувале, со користење на расудувањето насочено кон себе, кога тие биле помлади, до користење на расудувањето насочено кон личноста, во раната адолесценција. Потоа, во средната адолесценција, повеќето од нив покажале напредок во користење на расудувањето насочено кон општеството, иако контекстот и типот на дилемата можат да влијаат врз тоа каков тип на

расудување луѓето користат на која и да било возраст. Помалите деца покажале дека правилата и законите ги сметаат за нефлексибилни и не се засновани врз социјална цел, туку само врз авторитетите кои ги креираат правилата. Во текот на адолесценцијата, младите луѓе се повеќе свесни дека законите имаат социјални цели, кои можат да бидат разгледувани, испрашувани и критикувани, доколку се морално грешни или неправедни.

Час 3

Чиј проблем е тоа?

Како се споделени социјалните одговорности?

Цел на учењето	Да се сфати споделената природа на одговорноста за социјалните проблеми.
Задачи за учениците	Учениците ја дискутираат одговорноста за одредени социјални проблеми. Учениците ја комплетираат рамката за размислување. Учениците создаваат пишувани одговори за поставените прашања.
Материјали	Копии од „писмото“. Табла. Хартија за индивидуално пишување на учениците.
Метод	Структурирана, критичка анализа. Анализи во мали групи и дискусија. Постигнување консензус и преговарање. Лично пишување.

Концептуално учење

Социјален проблем: Проблем кој го искусиле сите или повеќето членови на заедницата, одговорност која е споделена од различни делови на заедницата или од заедницата како целина. Одговорноста за социјалниот проблем не се споделува подеднакво помеѓу вклучените страни.

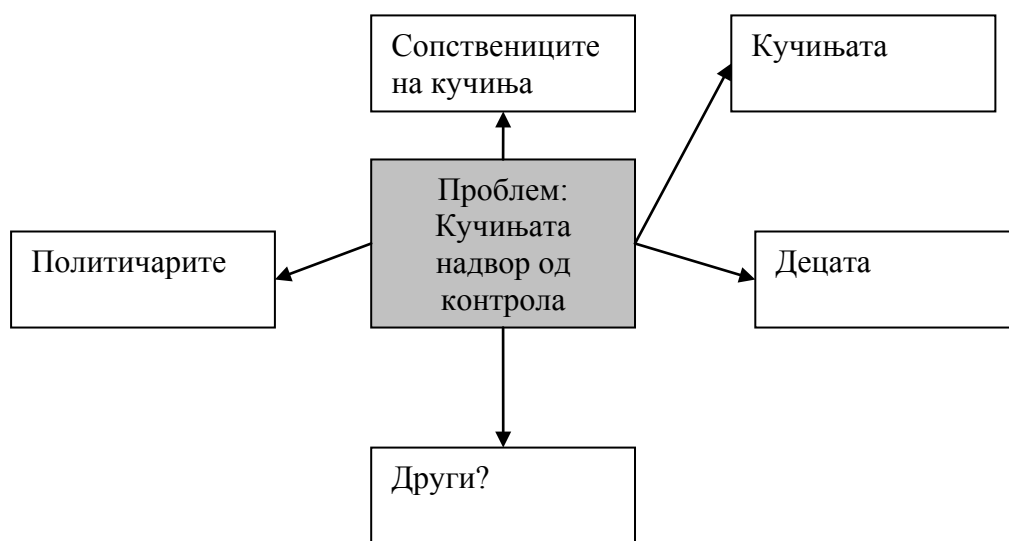
Степен на одговорност: Степенот до кој некој би можел да биде одговорен за еден социјален проблем.

Часот

Наставникот го претставува имагинарното писмо до еден локален весник. Тоа содржи поплаки во врска со два социјални проблема поради кои се загрижени жителите на градот.

Наставникот ги замолува учениците како одделение да: а) ги идентификуваат прашањата и б) да направат листа (и за двете прашања) до оние луѓе кои би можеле да се одговорни. Наставникот може да помага при овој процес, цртајќи рамка за размислување на таблата, како што е покажано подолу.

Кој е вклучен во овој проблем, на каков и да е начин?

Групна работа

Чекор 1

Подели го одделението во групи од тројца или четворица. Дај му на секој ученик во групата одреден број на поени еднаков на бројот на вклучените страни.

Чекор 2

Секој член од групата прво ги дели поените помеѓу страните, согласно со мислењето, како одговорноста за проблемот треба да биде споделена. На пример, децата и кучињата можеби нема да добијат поени, но сопствениците на кучиња и политичарите би можеле да си ги поделат поените или едни од нив би можеле да добијат повеќе поени од другите.

Чекор 3

Кога секој член од групата ќе ја донесе неговата/нејзината одлука, тие потоа ги споделуваат нивните идеи со сите други, наведувајќи ги нивните причини. Учениците можат да се премислат на овој степен. На крај, секоја група ги собира поените дадени на секоја страна. Ова го покажува размислувањето на групата, како целина, во врска со тоа како треба да биде споделена одговорноста за овој проблем.

Наставникот дискутира со целото одделение за постигнатите заклучоци од страна на различните групи. Наставникот ги истражува различните гледишта, кои се предложени, изнудувајќи ги од учениците нивните причини кои ги подвлекле во врска со овие судови.

Ако дозволи времето, повтори ја вежбата со проблемот за отпадоците и ѓубрето. Или замени го проблемот со некој кој е позначаен за реонот во кој се наоѓа училиштето, или некој кој повеќе ќе ја мотивира на групата.

Забелешка

Проблемот, даден во овие примери, е соодветен за ученици кои немаат многу искуство во дискутирањето за политички проблеми. Тоа е поради што тие се конкретни, видливи и релативно лесно се разбираат (иако тие речиси тешко се решаваат). Постарите, или посposобни одделенија, би требало да се замолат да дискутираат за пософистицирани проблеми, како што се невработеноста или расизмот, употребувајќи го истиот вид на рамка за размислување.

Чекор 4: Дискусија која произлегува од вежбата

Во последната пленарна сесија, наставникот ги замолува учениците да размислат дали во основа, луѓето преземаат доволно одговорност за нивните дејства. Ако не, да размислат како би можеле да се убедат да го сторат тоа. Дали образованието ќе помогне на некој начин? Или потребно е да се креираат нови закони или да се воведат построги казни? Ако локалната или националната влада би прифатиле одговорност за одредени проблеми, се прашуваат учениците во врска со можните трошоци и како ова би требало да се плати. Наставникот би можел, исто, да го замоли одделението да размисли за улогата на младите луѓе во адресирањето на социјалните проблеми од овој тип. Дали тие би требало да бидат ослободени од одговорност поради нивната возраст? Дали е правилно за младите луѓе да ги оставаат проблемите на возрасните во заедницата? Ваквите прашања би можеле да ја формираат основата на личната, пишувана задача.

Наставникот ја објаснува потребата, дека локалните и државните политичари треба да бидат свесни за проблемите, паралелно како што тие се развиваат. Политиката често се однесува на совладувањето на проблемите како една заедница. Ова не значи дека владите можат да го решат секој проблем, а многу проблеми не би се појавиле ако луѓето, најпрво преземат поголема одговорност за последиците од нивните активности.

Час 4**Зошто луѓето стануваат активни граѓани?**

Зошто луѓето сакаат да го променат општеството и како тие можат да го направат тоа?

Цел на учењето	<p>Да се сфатат причините зошто луѓето прифаќаат одговорност за страдањето на другите луѓе.</p> <p>Да ја истражуваат улогата на невладините организации во граѓанското општество.</p>
Задачи за учениците	<p>Учениците работат во групи за да состават заедно една приказна.</p> <p>Учениците поставуваат хипотези за причините за социјално-мотивираното однесување.</p> <p>Учениците ја земаат предвид и улогата на невладините организации.</p> <p>Во групи, учениците ја истражуваат работата на една НВО или организација која организира социјални кампањи.</p> <p>Во групи, учениците ги презентираат нивните заклучоци.</p>
Материјали	<p>Веќе исечени копии од парчињата за Јелена Шантиќ (материјал за учениците 6.4),.</p> <p>Материјали за поддршка на истражувањето од страна на учениците.</p> <p>Материјали за групните презентации, на пр. големи парчиња хартија, дрвени боици.</p>
Метод	<p>Групна работа.</p> <p>Преговарање.</p> <p>Морално расудување.</p> <p>Критичко оценување.</p> <p>Истражување.</p> <p>Групна презентација.</p>

Концептуално учење

Социјално делување: Делување преземено од граѓаните или членовите на заедницата за да се совлада некој социјален проблем.

Граѓанин: Оној кој има легално членство (граѓанство) во една национална заедница. Граѓанството донесува права и должности, иако луѓето се разликуваат по степенот до кој тие чувствуваат одговорност за она што се случува во заедницата.

Активен граѓанин: Оној кој презема јавни акции како одговор на некаков социјален проблем или проблем во заедницата.

Невладина организација (НВО): Организација, создадена и поддржувана од граѓаните, за да се реши некаков социјален проблем. НВО-и се јавни, не тајни и работат во структурите на општеството за да донесат промена. Тие често ги адресираат прашањата во кои правата на луѓето не се соодветно заштитени и признати од владата. НВО-и можат да работат со владите или спротивно од нив. Демократските општества имаат закони кои им дозволуваат на НВО-и да постојат и да имаат законски права и заштита.

Граѓанско општество: Луѓето и организациите кои преземаат социјални дејства, надвор од работата која ја извршува владата, се вели дека се дел од граѓанското општество. Граѓанското општество формира дел од врската помеѓу индивидуалните граѓани и владите.

Часот

Наставникот го дели одделението во групи од околу четири ученици. Тој/таа, потоа, им разделува информации за Јелена Шантиќ (материјал за учениците 6.4.). Идеално би било, тие да се исечени на одделни парчиња хартија. Наставникот ја замолува групата да ги поделат ливчињата по случаен избор помеѓу членовите на групата. Секој член на групата зема по едно ливче и потоа им го чита на останатите членови од групата. Групата, потоа, ги реди ливчињата во редослед кој има најмногу смисла.

Потоа, наставникот ги замолува учениците да дискутираат за следните прашања како група и, доколку е можно, да дадат еден групен одговор. Наставникот нагласува дека членовите на групата можат да не се согласуваат, но споделувањето на идеи создава подобри одговори. Индивидуално, учениците би требало да ги запишат нивните одговори. Наставникот, потоа, дискутира за клучните прашања со одделението, предложени преку прашањата подолу.

Прашања

- Што мислиш, кои беа главните причини поради кои Јелена Шантиќ се вклучи во Групата 484?
- Од каде дознаваш за Јелена Шантиќ, кои зборови би ги употребил/а за да ја опишеш?
- Зошто мислиш дека Јелена Шантиќ и Групата 484 не ја напуштија работата која сакаа да ја работат во владата?
- Каков вид на потреби Групата 484 се обиде да исполни?
- Каков вид на општество се надеваа дека ќе изградат Јелена Шантиќ и Групата 484?
- Што мислиш, колку се важни невладините организации (како Групата 484) во општеството? Што мислиш, што можат тие да постигнат? Размисли за нивната улога во врска со работата на владите, како и во врска со исполнувањето на потребите (правата) на луѓето.
- Размисли за твоето општество. За кои потреби си свесен дека би можеле да бидат помогнати од активните поединци или од невладините организации, со преземање на одговорност?

За да даде еден пример, наставникот, потоа го чита следниот извадок од еден меѓународен извештај од 2003, од една НВО во Босна и Херцеговина:

„Невладиниот сектор во Босна и Херцеговина продолжува да дава позитивен придонес при процесот на градење на демократија и граѓанско општество. (...) Моментно, постојат 7874 невладини организации во Босна и Херцеговина под стариот и новите закони за регистрација. (...)

НВО секторот покажа дека има капацитет да води големи јавни кампањи, кои се поборници за промена на виталните прашања за Босна и Херцеговина, вклучувајќи млади, родова еднаквост, животна средина, заштита на малцинските права итн. Голем број на НВО-и продолжуваат да нудат услуги во полето на здравствената заштита и социјалната помош, реконструкцијата, заштитата на човековите права, заштитата на животната средина и заштитата на малцинствата.²²

Наставникот дискутира за овој извадок со учениците. Прво, тие би требало да размислат дали споменатите области на работа во извештајот се применуваат и во нивната земја, исто така. Потоа, наставникот ги замолува да размислуваат за примери за видовите на проекти кои би можеле да припаѓаат под овие различни области на работа.

Прашања

Како завршна работа во оваа тема, секоја група би можела да земе по една од овие области и да подготви презентација за неа. По можност, ако има достапни помагала, животите на останатите активни граѓани во земјата би можеле да се истражуваат и би можеле да го формираат предметот на групната презентација. Учениците би можеле, исто така, да вклучат и меѓународно-познати личности, како што се Мајка Тереза и Нелсон Мендела.

---

²² Извор: Извештај на USAID, насловен како „2003 Индекс на одржливост на НВО-и, Европа и Евроазија, стр.42 и 43; www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Материјал за учениците 6.1.

Милан избира

Милан, речиси беше подготвен да замине на училиште, кога неговиот татко влезе во кујната.

„Милан, денес навистина ми е потребна твојата помош во полето. Можеш ли да останеш дома и да не одиш на училиште? Посевите ќе се уништат ако ги оставиме и понатаму.“

Милан не беше среќен.

„Тато, денес треба да одам на училиште.“ – рече тој. „Денес е првиот состанок на ученичкиот совет, а јас штотуку бев избран за претставник на осмите одделенија.“

„Но ти нема да бидеш единствен, нели?“ – рече неговиот татко. „Не е важно ако не отидеш. Има и други претставници на осмите одделенија, нели?“

„Да, но ако не отидам, ќе ги изневерам луѓето кои ме избраа.. Освен тоа, денес имаме и час по природни науки. Не сакам да го пропуштам. Треба да ги поминам сите мои испити ако сакам да стигнам до факултет.“

Татко му на Милан несреќно негодуваше.

„Ти ми зборуваш за одење на факултет како да не ти е грижа за твоето семејство. Зошто не можеш да видиш дека си ни потребен дома? Од каква помош би ни бил ако заминеш на факултет? И каде ќе одиш кога ќе ги добиеш твоите квалификации? Не би ти се допаѓало да се вратиш тука, тоа е сигурно.“

„Ти би требало да си задоволен дека јас сакам да успеам во животот.“ – извика налутено Милан. „Спротивно на повеќето момчиња оттука. Тие немаат никаква амбиција. Тие ќе завршат правејќи го она што го правеле нивните татковци.“

„Нема ништо лошо во малку почит на постарата генерација.“ – одговори таткото на Милан, додека неговото нерасположение растеше. „Цел овој разговор за образованието овие дена, ме прави да се чувствувам лошо. Мислам дека ти си ги заборавил некои од старите вредности каде што сите сме вовлечени. Само ти си надвор од нив.“

Милан воздивна. Тој го имаше слушнато сето ова и порано.

„Тато, ако работам добра работа, јас нема да те заборавам тебе и семејството. Како си можел да помислиш дека јас би го направил тоа? Дали навистина сакаш да го напуштам училиштето и да не го постигнам она за кое сум способен? Сите мои наставници велат дека јас би можел да бидам добар научник. Можеби еден ден ќе направам откритија кои ќе му помогнат секому во светот.“

Татко му на Милан удри по масата.

„Твојата прва должност е кон твоето семејство и оваа заедница, особено сега зашто времињата се тешки. Ти ја полниш главата со соништа. Каква е твојата грижа за вистинскиот свет?“

Ова го повреди Милан, но тој не сакаше да покаже. За секунда тој зјапаше во неговиот татко во тивок инает. Потоа, стариот човек се сврти и ја напушти куќата, треснувајќи ја вратата при излегувањето.

Милан седна и воздивна. Тој размислуваше една минута и одлучи. Си ја зеде училишната чанта и тргна кон вратата. Потоа, застана, зеде лист хартија и седна да напише белешка за татко му. Тоа беше најтешката работа која ја имаше направено во животот.

Материјал за учениците 6.2.**Дилемата на Шмит**

Единствената ќерка на Шмит е многу болна. Нејзе ѝ е потребна една итна операција, но единствените лекари, во таа област, кои можат да го сторат тоа бараат пари пред за започнат нечие лекување. Шмит не знае што да прави. Тој и неговата сопруга имаа малку заштеда, која се надеваа дека ќе им помогне при купувањето на мал дуќан. Тие со задоволство би ги дале сите пари за да ја спасат нивната ќерка, но тоа не е ни приближно доволно.

Шмит ги моли докторите да ја направат операцијата за помалку, но тие велат дека не можат да го сторат тоа, затоа што би било неправедно за сите други кои треба да ја платат целосната сума. Шмит го замоли неговото семејство и неговите пријатели да му позајмат пари, но тој собра само уште малку. А цело време, ќерката на Шмит стануваше сè послаба и послаба.

Во очај, Шмит размислува да украде остаток од парите за да го спаси животот на неговата ќерка.

Материјал за учениците 6.3.
Работите излегуваат надвор од контрола!

Размисли за следното писмо кое се појави во еден локален весник.

Како група на локални жители, ние сме многу загрижени за бројните проблеми кои изгледа се зголемуваат, бидејќи луѓето не се подготвени да ја преземат одговорноста за нивното сопствено однесување.

Многу кучиња трчаат без контрола. Нивните сопственици или не знаат или не им е грижа за ова. Кучињата го оставаат нивниот измет по улиците, што не само што не е пријатно, туку, исто така, може да биде и опасно по здравјето. Некои кучиња се движат во глутници и се опасни. Тие треба да се чуваат во строга контрола, посебно кога деца играат во нивна близина.

Ние, исто, мислиме дека има премногу ѓубре расфрлено наоколу во градот и на периферијата. Ова е така бидејќи луѓето се премногу мрзливи за да го исфрлат ѓубрето правилно. Тоа е многу грдо, привлекува стаорци и го поттикнува ширењето на болести. Кога луѓето оставаат стари конзерви од боја и хемикалии наоколу, тие можат да стигнат до потоците и реките и да влијаат врз снабдувањето со чиста вода за пиење.

Зошто луѓето не размислуваат повеќе за ефектите од нивните дела? И зошто политичарите не направат повеќе за решавање на овие проблеми?

Искрено Ваши,

Материјал за учениците 6.4**Избор на картички: животот на Јелена Шантиќ**

1. Јелена Шантиќ беше родена во 1944. Таа беше Србинка.	2. Јелена Шантиќ почина од рак во 2000.
3. По смртта на Јелена, некои од нејзините пријатели зедаа камен од една бомбардирана зграда во Белград. Тој беше украсен од страна на деца-бегалци кои избегаа од Косово. Потоа, каменот, како симбол, беше однесен во Паркот на мирот „Јелена Шантиќ“ во Берлин.	4. Јелена Шантиќ и Групата 484 го водеа проектот Пакрац во Хрватска, кој помогна да се изгради довербата помеѓу Србите и Хрватите, по војната во 1991. Во овој проект, нејзе ја вклучија волонтери и од двете страни, како и меѓународната заедница.
5. Јелена Шантиќ беше основач и лидер на организацијата, наречена Група 484. Групата 484 е невладина организација (НВО). Групата 484 го поттикнува мирното решавање на конфликти, толеранцијата и соработката како основа за градење на хумани општества.	6. Јелена напиша статии против национализмот и расизмот, кои беа публикувани на меѓународно ниво. Таа беше наградена со една меѓународна награда за нејзината работа, од страна на организацијата наречена Pax Christi.
7. Во Берлин, постои Парк на мирот, наречен по Јелена Шантиќ, како признание за нејзината работа. Јелена зборуваше на јавен митинг во овој парк.	8. Јелена Шантиќ стана меѓународно позната балерина и наставник по балет.
9. Јелена Шантиќ ги поддржуваше анти-воените кампањи и се бореше за човековите права на сите луѓе. Таа и нејзината организација напорно работеа да им помогнат на бегалците кои се прелеваа во Србија.	10. Групата 484 го доби нејзиното име по еден од нивните први проекти, работејќи со 484 семејства од Хрватска кои војната ги направи бездомни. Групата 484 им даваше на бегалците помош, утеха и совет за нивните права.

Трет Дел

Учество

Тема 7

Одделенски весник

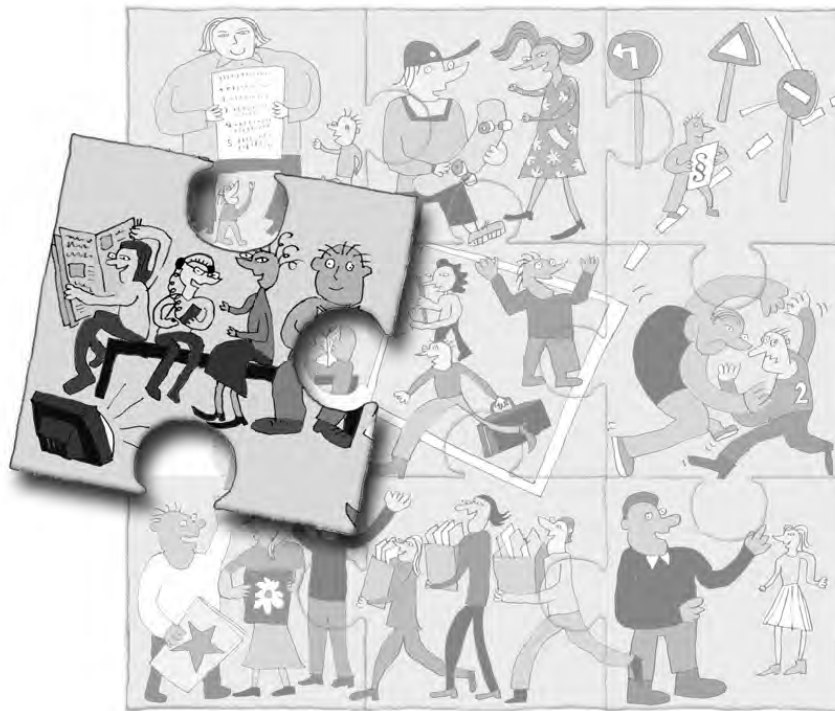
Разбирање на медиумите преку создавање медиуми

ТЕМА 7 Одделенски весник

Разбирање на медиумите преку создавање медиуми

- 7.1. **Весниците околу нас**
Кого тие информираат. Како тие информираат. Што соопштуваат?
- 7.2. **Нашиот весник е најдобар ... зарем не се согласувате?**
Што го прави еден весник да биде добар весник?
- 7.3. **Ние го правиме нашиот сиден весник**
Сите „да“ и само неколку „не“
- 7.4. **Нашето прво издание!**
Каде да продолжиме?

Тема 7: Одделенски весник Разбирање на медиумите преку создавање на медиуми

Насекаде низ светот, присутноста и влијанието на медиумите се зголемила во последните неколку години. Колку нашите животи стануваат покомплексни и меѓузависни, толку повеќе ние се потпираме на информациите за да ги разбереме влијанијата и случувањата кои влијаат врз нас. За било кој дел од информацијата, во врска со прашања над нашиот домен на лично разбирање и моментната перцепција, ние мораме да се потпреме на информации од медиумите.

Како и да е, индивидуалниот пристап до различните медиуми, широко варира. Ова влијае на личното ниво на информација и неговиот потенцијал за вежбање на влијанието и моќта. Понатамошен важен аспект е прашањето за цензура и проблемот на дезинформација од партии, влади и моќни лоби групи. Конфликтите, вклучувајќи социјални промени или војна, ги зголемуваат монополизираните и извртените информации.

Иако овие меѓурелации, да именуваме некои, нема да бидат експлицитно обработени на овој час за медиумите, учениците ќе откријат елементи од нив кога ќе ги споредуваат печатените медиуми од нивната земја или регион и ги оценуваат според конкретни критериуми.

Приодот кон медиумско образование на овој час е различен. Со правење на сопствен сиден весник, учениците ќе стекнат одредено искуство за издавањето на весник и според тоа ќе научат нешто за реалноста на медиумот „од внатре“. Образовното искуство покажало дека овој приод им дава на учениците форма на директен пристап до печатените медиуми што е подалечен од нивните секојдневни животи. Учениците ќе го гледаат овој тип на медиум критички и, исто така, ќе ги оценуваат електронските медиуми и нивното влијание врз овие различни видови медиуми, од една нова перспектива. Тие ќе развијат медиумска писменост. Конечно, еден практичен совет: овој час, посебно, бара и нуди потенцијал за меѓупредметно предавање и соработување. Пишувањето и ревидирањето на текстови може да земе место како дел од предавањата по јазици, додека дизајнирањето на нацртот може да биде задача на часот по ликовна уметност. Во некои случаи, одделението може да започне самостојно, со дополнително учество од страна на уреднички тим на ученици кои се посебно заинтересирани.

Сидниот весник може да биде презентираан во училишниот живот одредено време, пред другите наставници да бидат доволно убедени во неговата вредност за да се придружат.

Учење за образование за демократско граѓанство и човекови права

Медиумската писменост е еден од клучевите за севкупната цел на човековите права и граѓанското образование – активен граѓанин кој зема учество. Тука е прегледот на најважните аспекти од медиумската писменост:

1. Способноста за комуницирање се однесува на општиот начин со кој човековите суштества заедно се поврзуваат. Социјалната реалност не постои како таква. Поточно, тоа е заеднички дефинирано од луѓето преку социјална интеракција, што значи дека е креирано со чинот на комуницирање. Оваа општа

комуникациска способност започнува со изучувањето на нашиот мајчин јазик и понатаму се развива со користење на оваа компетентност.

2. Секое човечко суштество има комуникациска способност од самото раѓање. Ние сме дарувани со оваа способност од природата, но таа треба да биде образувана, практикувана и усовршувана.

3. Медиумската писменост е вклучена во концептот на комуникациска способност. Се однесува на комплексното мноштво на медиуми, користа од потребите кои треба да бидат научени и практикувани преку, на пример, задача за учениците. Печатените медиуми, вклучувајќи го и ѕидниот весник, се важни средства за секојдневна комуникација, со кои учениците треба да бидат запознати. Како и да е, тие се само еден елемент во целокупната медиумска писменост.

Час 7: Одделенски весник

Разбирање на медиумите преку создавање на медиуми

Наслов на часот	Цели	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Весниците околу нас	Учениците се запознаваат со различни печатени медиуми. Тие ги разбираат разликите во содржинската структура.	Учениците собираат и анализираат весници и списанија што вообичаено се читаат во нивните заедници. Тие прават постер, за забележување на резултатите.	Весници, ножици, лепило, големи листови хартија.	Групна работа.
Час 2: Нашиот весник е најдобар ... зарем не се согласувате?	Учениците ги разјаснуваат критериумите за добар весник или списание. Тие стануваат свесни за нивното гледиште, вредности и интереси.	Учениците ги оценуваат презентациите од другите групи и се согласуваат на компромис.	Презентациите се подготвени на претходниот час. Матрица на училишна табла или флип чарт.	Групни презентации, пленарни дискусии и оценување.
Час 3: Ние го правиме нашиот сиден весник	Во групи, учениците се согласуваат за опсегот на темите и целите. Тие соработуваат во групата, споделувајќи ги идеите и способностите со тимот.	Учениците одлучуваат за структурата на нивниот заеднички направен весник. Идентификуваат теми кои се значајни за нивното училиште и пишуваат статија за нивниот дел од сидниот весник.	Во зависност од достапните материјални ресурси, резултатите ќе варираат од рачно пишуван текст до компјутерски отпечатоци со дигитални фотографии.	Носење заеднички одлуки, групна работа.
Час 4: Нашето прво издание!	Во отворена дискусија, учениците разбираат, што е вклучено за продолжување на проектот за сиден весник. Тие се способни да донесат одлука и да преземат одговорност.	Учениците мораат да формираат мислења и да одлучат за нивната идна вклученост во понатамошниот проект.	Училишна табла или флип чарт.	Пленарна дискусија.

Час 1:**Весниците околу нас****Кого тие информираат? Како тие информираат? Што тие соопштуваат?**

Цел на учењето	Учениците се запознаваат со различни печатени медиуми. Тие ги разбираат разликите во содржинската структура.
Задачи за учениците	Учениците собираат и анализираат весници и списанија кои вообичаено се читани во нивните заедници. Тие креираат постер кој ги забележува нивните резултати.
Материјали	Весници, ножици, лепило, големи листови хартија.
Метод	Групна работа

Концептуално учење

Терминот „печатени медиуми“ се однесува на печатените извори на информации – таканаречените класични медиуми – вклучувајќи весници, списанија, книги, каталози, проспекти, флаери, мапи, дијаграми, поштенски картички, календари и постери.

Печатените медиуми, вообичаено, се печатат на хартија. Печатарските технологии подлежат на рапидни промени и дигиталното печатење станува многу значајно.

Часот

Неколку недели пред почетокот на овој час, наставникот ги замолува учениците да ги соберат сите весници и списанија кои се во нивниот дофат и да ги донесат на училиште. За да се поддржат учениците во нивната работа, се препорачува, настрана, да се постави маса во училницата, која ќе се користи за презентации. Со малку среќа, ученикот може да пронајде полица за весници од некој продавач на весници, што претставува идеално средство за презентирање на весници и списанија. Наставникот треба да се осигура дека се вклучени сите главни дневни весници.

Наставникот го започнува првиот час со информирање на учениците за целите и задачите на оваа тема. Наставникот треба да нагласи дека овој час е почеток на проект кој може, и треба, да биде продолжен барем за половина училишна година. Учениците, исто така, треба да сфатат дека овој проект им ја нуди можноста да соберат практично новинарско искуство. Искуството покажало дека идните новинари често ги започнувале првите чекори во проекти од ваков тип.

Учениците формираат мали групи, по можност од три или максимум четири ученици. Секоја група анализира различен весник или списание. Учениците се водени од следните прашања:

- Кои рубрики се содржани во весникот или списанието?
- По каков редослед се појавуваат рубриците?
- На кои целни групи им се обраќаат рубриците? Кои членови на семејството се посебно заинтересирани во читањето на одделни рубрики?
- Кои теми се покриваат во рубриците за прашањето кое групата го истражува?
- Одберете по еден типичен запис од секоја рубрика. Исечете ги овие записи и залепете ги на лист од хартија за да направите постер.

Постерот треба да го носи името на весникот или списанието, по можност со оригиналниот наслов, и прашањата, прикажани погоре, треба да бидат одговорени. Ученикот треба да се потсети на важноста од јасен и подреден приказ.

Во оваа фаза, важно е учениците да ја разберат основната структура на нивниот весник, според тоа овозможувајќи им јасно презентирање и објаснување на часот.

Групите ги подготвуваат нивните презентации за следниот час со цел да го рекламираат нивниот весник и списание, нагласувајќи ги сите предности и способности. Откако ќе се слушнат сите презентации, одделението треба да одлучи кој весник тие го сметаат за најинтересен и информативен. Целта на овој чекор е да се добие бесплатна достава на овој весник за неколку недели, услуга која многу издавачи на весници имаат желба да им ја обезбедат на училиштата.

Во оваа фаза, наставникот има советодавна улога. Тој/таа ќе ги поддржи учениците во истражувањето на внатрешната структура на весникот, бидејќи не сите весници се подеднакво лесни за анализирање. Наставникот, исто така,

треба да ги набљудува учениците во нивната тимска работа за да се осигура дека секоја група е способна да направи добра презентација и да ја заврши својата работа до крајот на часот. Обидот да се биде премногу перфектен, ќе го наруши времето предвидено за оваа активност.

Час 2:

Нашиот весник е најдобар ... зарем не се согласувате?

Што е тоа што еден весник го прави да биде добар весник?

Цел на учењето	Учениците ги разјаснуваат критериумите за идентификување на добар весник или списание. Со тоа, тие стануваат свесни за своите погледи, вредности и интереси.
Задачи за учениците	Учениците ги оценуваат презентациите на другите групи и се согласуваат на компромиси.
Материјали	Подготвени презентации од претходниот час. Табла или флип чарт.
Метод	Групни презентации, пленарна дискусија и оценување.

Концептуално учење

Терминот „слобода на печатот“ се однесува на правата на новинарите слободно да ја работат својата работа, заедно со правото на нецензурирано објавување на информациите и мислењата. Слободата на печатот зазема конкретна форма во специфичните права на новинарите да одбијат да дадат доказ и ограничување на набљудувањето на новинарите со звучна опрема („прислушкување“), со цел да се заштитат изворите на информациите кои им требаат на новинарите за нивната работа. Пристапот до професијата новинар не е предмет на државна регулација и обуката на новинарите е организирана приватно и без никакво државно влијание.

Часот

Вториот час започнува со презентациите. Групите ги подготвиле своите постери и ги селектирале исечоците од весници или списанија. Може да биде корисно да им се дадат на групите пет минути на почетокот од часот за да ги прегледаат своите презентации. Учениците ги оценуваат презентациите, користејќи дефинирани критериуми. Наставниците можат да ги претстават овие критериуми и да подготват матрица како следната.

	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5	Поени
Име на весникот или списанието						
Постер						
Формални аспекти на презентацијата						
Содржина на презентацијата						
Формални аспекти на весникот или списанието						
Содржина на весникот или списанието						

На оценувањето не треба да му биде дадено задоцнето значење, туку треба, преку елементот на конкуренција, да ги мотивира учениците да испорачаат добра презентација.

По презентациите, учениците треба да ги оценуваат печатените медиуми кои ги виделе (критичко мислење), фокусирајќи се на следните прашања:

- Што е она што го прави еден весник да биде „добар“ весник?
- На која цел му служи?
- Што мислиме за весниците кои ни биле презентирани?
- Што може да биде подобро?

Искусството покажало дека наставникот ќе поддржи и даде структура на дискусијата, забележувајќи дека идеите на учениците биле подготвени на флип чартот пред часот. Алтернативно може да се користи и училишната табла, но тоа има недостаток дека информацијата нема да биде достапна за следниот час.

На крајот од часот, наставникот предлага дека учениците треба да направат и јавно да презентираат училиштен „сиден весник“. Учениците се замолуваат да размислат за задачата и да размислуваат кои делови треба да бидат вклучени, со цел да се даде сеопфатен поглед на училишниот живот, и кои делови ќе бидат заинтересирани да ги направат сами. Тие, исто така, треба да предложат име за нивниот весник.

Час 3:
Ние го правиме нашиот сиден весник
Сите „да“ и само неколку „не“

Цел на учењето	Во групи, учениците се согласуваат за опсегот на теми и цели. Тие соработуваат во група, споделувајќи ги своите идеи и способности со тимот.
Задачи за учениците	Учениците одлучуваат за структурата што ќе ја има нивниот заеднички весник. Тие идентификуваат теми кои се значајни за нивното училиште и пишат одредба за нивниот дел од сидниот весник.
Материјали	Во зависност од достапните материјални ресурси, резултатите ќе варираат од рачно напишани текстови до компјутерски принтови со дигитални фотографии.
Метод	Носење заеднички одлуки. Тимска работа.

Часот

Во групи од три или четири лица, учениците ги споделуваат своите идеи за кои делови од весникот обезбедуваат значајни информации за животот во училиштето.

Наставникот подготвил мал сиден весник за секоја група, лепејќи три листови во А4 формат, ставени заедно. Потоа, на групите им се дава задача да дизајнираат главна структура на весникот, вклучувајќи име на весникот, можен дизајн и деловите кои ги одбрале учениците. Нивните резултати можат да изгледаат вака:

Ученичка хроника		
<u>Најнови вести</u> <u>Спорт</u>	<u>Најчитани вести</u> <u>Настани</u>	<u>Родителите</u> <u>Наши интереси</u>

Сугестиите, дадени од групите, се изложени на сидот во училницата и на учениците им се дава време да ги прочитаат постерите и да формираат сопствени мислења. Потоа „уредничката конференција“ ги носи следните важни одлуки:

- Името на весникот (размена на гледишта, дискусија и финално гласање);
- Избор на деловите кои се најзначајни и најсодржински за училиштето и учениците.

Учениците сега формираат мали тимови, при што бројот на тимови треба да кореспондира со бројот на делови кои треба да бидат направени, како и еден дополнителен тим кој е одговорен за продукцијата. На почетокот, продукцискиот тим се справува со практични прашања, како што е дизајнот и презентацијата на сидниот весник. Претходно, наставникот го информирал својот претпоставен за овој проект и добива негова согласност за изложување на училишниот весник во училишните простории.

Додека уредувачките тимови ги планираат првите статии за различните делови, наставникот дискутира со продукцискиот тим за техничките аспекти.

На учениците им се даваат задачи кои треба да бидат завршени за следната недела. Секој уредувачки тим поднесува статија и продукцискиот тим го прави сидниот весник, комплетно со насловен дизајн, покажувајќи го логото и името на весникот и деловите кои биле одбрани.

Оваа задача им дозволува на учениците да го искушат својот прв успех, но исто така, моментно ги соочува со присутните потешкотии. Целта на овој приод е да се постави постојан тим на уредници кои редовно ќе ги објавуваат училишните вести. Тимовите ќе бидат составени од посебно активни и заинтересирани ученици, кои се способни да продолжат со проектот за сиден весник во подолг временски период.

Час 4:
Нашето прво издание!
Каде да продолжиме?

Цел на учењето	Учениците се способни да спроведат отворена дискусија и сите стануваат свесни за импликациите и последиците од продолжувањето на проектот за училишниот весник. Тие се способни да донесат одлука и да ја преземат одговорноста.
Задачи за учениците	Учениците мораат да формираат мислења и да одлучат за нивното идно вклучување во сличен проект.
Материјали	Училишна табла или флип чарт.
Метод	Пленарна дискусија.

Концептуално учење

Дискусија (размена на аргументи, од латинскиот збор *discussio*) е специфична форма на вербална комуникација помеѓу две или повеќе лица, каде се прави осврт на едно или повеќе прашања, при што, секоја страна ги презентира сопствените аргументи. Дискусијата треба да се одвива во духот на заемно почитување. Дobar стил за дискусија бара од учесниците да дозволат, дури и да охрабрат, изразување на погледи и мислења поинакви од сопствените, разгледувајќи ги внимателно, наместо веднаш да ги отфрлаат. Личните квалитети како што се спокојство, смиреност и учтивост ќе бидат од корист за двете страни. Најдобриот тип на дискусија ќе води до решение на проблемот или компромис, кој секоја инволвирана страна може да го прифати.

Во современите општества, дискусиите се цивилизирани, што значи, ненасилно средство за справување со контроверзност и справување со конфликти на интереси и цели. Конфликтите не се задушени, туку се решени. Со практикувањето на нивните комуникациски вештини, учениците се запознаваат со основната алатка за работа кон одржувањето на мир во општеството.

Часот

Откако уредничките тимови ги ставаат нивните статии на ѕидовите и накратко известуваат за нивното работно искуство, фокусот ќе биде ставен на прашањето дали да се продолжи со проектот на ѕидниот весник. Сега, кога сите ученици имаат некоја идеја за времето кое треба да го поминат и организациските проблеми кои треба да бидат решени, тие можат да имаат вистинска дискусија во врска со прашањето за постојаност.

Наставникот може да помогне со давањето на појаснување и структура на дискусијата на учениците со обезбедување на следново на флип чартот или училишната табла.

Организација	Лични аспекти	Соработка	Временска рамка
Ако ние продолжиме: Што треба да земеме предвид? Дали времето е проблем? Кои технички средства ги имаме? Како можеме да спречиме нашиот весник да биде вандализиран? Колкави финансиски средства ќе ни требаат? Како овие средства да бидат собрани?	Кој е заинтересиран? Главниот уредник? Уредничкиот комитет? Која е улогата и позицијата на наставникот? Имиња: - - - -	Како можеме да го привлечеме интересот на другите ученици? Кои други наставници би сакале да се придружат на нашиот проект? Дали можеме да договориме посети во локалните уредувачки канцеларии (печатени или електронски медиуми)? Дали можеме да интервјуираме новинар како експерт?	

Веднаш штом наставниците започнат проект како овој, ќе сфатат дека сè не може да биде испланирано. Се бара процес на постојано размислување од сите учесници. Тој е весел, фасцинантен, но понекогаш, исто така, тежок и фрустрирачки процес.

Наставниците, кои веќе имаат искуство со проектна работа во одделенијата, ќе го знаат распоредот на чекори кои ќе бидат потребни, а исто така и потребата од силно лидерство. Ако не се води грижа, премногу силното лидерство секако дека може да ја уништи ученичката мотивација и иницијатива. Учествувањето во проекти, како овој, им користи на учениците давајќи им важно искуство во граѓанското и образованието за човекови права.

Наставниците треба да ги вежбаат нивните лидерски способности за да обезбедат дека до крајот на часот, се донесени јасни одлуки и дека се поставила соодветна временска рамка за следните чекори.

Основен материјал за наставниците

Три димензии за развивање на медиумска писменост

1. Прва димензија: проценка на медиумите

Проценката на медиумите може да биде резимирана во старогрчкиот глагол *Κρίνειν* (*krinein*), што оригинално значи „да распознава“ и се однесува на постојаното стекнување и одразување на знаење и искуство.

Медиумското проценување е медиумска анализа. Оваа аналитичка поддимензија се однесува на способноста да се согледаат и разберат настаните во општеството, како што е процесот на концентрација во медиумскиот бизнис, кој може да ја загрози функцијата на медиумите во демократското општество. Во овој пример, важно е да се знае кој го поседува соодветниот весник и колку типови на медиуми се поседувани од истата компанија. Како и да е, ние не треба да забораваме дека медиумите функционираат како комерцијални компании кои мора да создаваат профит. И дали сакаме или не, колку повеќе независни и глобализирани стануваат нашите животи, толку повеќе ние треба да се потпираме на медиумите. Анализата на медиумите ни овозможува критички да ги расудуваме медиумските настани – да правиме разлики – со што адекватно би имале корист од нашата медиумска писменост.

(Само) – одразувањата поддимензија значи дека треба да можеме да го поврземе и примениме нашиот аналитички потенцијал и знаење кон самите себе и нашата лична сфера на дејствување. Особено кога се работи со медиуми, ние имаме силна тенденција да зборуваме за „другите“ и да го игнорираме нашето лично учество. Способноста да се анализира и размислува вклучува трета поддимензија, етичка грижа за другите, која го балансира и дефинира аналитичкото размислување и само-рефлексијата, во однос на социјалната одговорност.

2. Втора димензија: знаење за медиуми

Тука упатуваме на „чистото“ знаење за медиумите и медиумските системи. Ова може да биде поделено во две поддимензии.

Поддимензијата на информации вклучува основно знаење за тоа како новинарите ја прават својата работа, типовите на програми кои се пренесуваат на телевизија и радио, причините за преференциите на гледачите кога гледаат телевизија и како компјутерот може да биде искористен ефективно да послужи за потребите на корисниците.

Поддимензијата на вештини, ја додава на медиумското знаење способноста да се користи нова опрема, без да се читаат прирачниците со инструкции. Ова го вклучува процесот на „учење преку правење“ – како да се работи со компјутер, како да се пристапи на интернет, како да се користи камера, итн.

3. Трета димензија: корист од медиумите

Користа од медиумите може исто така, да биде поделена во две поддимензии:

1. Способноста за користење на медиумски производи, тоа е, примањето и конзумирањето на тоа што го произвеле медиумите. Гледањето на телевизија е пример за ова. Тоа е активност во која ние треба да го процесираме тоа што сме го виделе, и да го интегрираме во нашите мисловни структури и репертоар на

замисли. Денес, можеме да ја збогатиме нашата способност за сфаќање, не само преку читање на текстови, туку и преку гледање на филмови.

2. Активно користење на медиумска опрема. Оваа поддимензија се однесува на медиумското користење во социјалната интеракција. Примери се теле-банкарството, теле-купувањето, видео и телефонски конференции, традиционални и дигитални фотографии и видео продукција. Големиот избор на различни достапни медиуми ни го дава потенцијалот да го согледаме светот не само преку примање на информацијата, туку и со нејзино продуцирање. Часот за медиуми се фокусира прецизно на ова активно користење на медиумите, и исто така, вклучува поврзаност со другите две димензии на медиумско образование, споменати погоре.

Материјал за учениците 7.1. Како да напишеш статија

Основна структура на статија

1. Наслов

Секоја статија има наслов. Тој има важна улога: не треба да го „преплави“ читателот, туку треба да го „улови“ неговото внимание и да го разбуди неговиот интерес да чита понатаму. Читателите на весници ги прелистуваат страниците брзо за да одберат статија која ги интересира и според тоа, потребен е наслов кој го „лови“ читателското око. Правете ги насловите кратки, користете големи и задебелени букви и одделете ги насловите од останатиот текст.

2. Воведни реченици

Воведните реченици вообичаено ќе бидат првиот параграф од вашата статија (продуцентите на весници ова го викаат „поднаслов“). Како правило, одбележан е со задебелени букви.

Воведот му ја дава најважната информација на читателот. Во главен информативен текст, читателот наоѓа одговори на клучните прашања.

Во написи и текстови, кои се емоционални повеќе од фактографски, првите реченици често јасно ја опишуваат сцената. Овде, читателскиот интерес во читањето не е побуден од фактографска информација, туку од стилски средства.

3. Користење на јазик и стил

Внимателно и детално користење на јазикот е можеби поважно за добра статија, отколку точно користење на новинарски форми или стил. Ако го гледаме весникот како куќа, тогаш различните форми на новинарско пишување и презентирање можат да биде мебелот, но зборовите би биле тулите со кои куќата е изградена.

Додека, некако, можеме да поминеме без мебел, не можеме да живееме во куќа без тули. Емоционално напишани статии, со „човечки допир“, се многу популарни во весниците. Но, бидете внимателни, премногу сол ќе ја расипе супата (некој може да има премногу добра работа)!

Тоа не води до реченицата. Правете ги вашите реченици кратки и едноставни. Читателите ќе имаат потешкотии во разбирањето на реченици со повеќе од 14 зборови. Реченици со 25 или повеќе зборови едноставно се несфатливи. Под сите околности, избегнете комплексна структура на реченицата, која содржи многу запирки и одделни членови. Нека ви стане практика читањето на секоја реченица, веднаш откако сте ја напишале. Дали е јасна и лесна за разбирање? Дали има некои непотребни зборови?

Печатните грешки не само што даваат лош впечаток, но исто така го заморуваат читателот, затоа што му го одземаат вниманието од пораката. Пред да ја доставите вашата статија, ревидирајте ја – и ова значи проверете ја точноста и целосноста на информацијата (ова значи проверување на вистинитоста и точноста на информацијата), исправете ги јазичните грешки, проверете го стилот и сфатливоста.

Четврт дел

Моќ и авторитет

Тема 8

Правила и закон

Каков вид на правила се потребни на општеството?

Тема 9

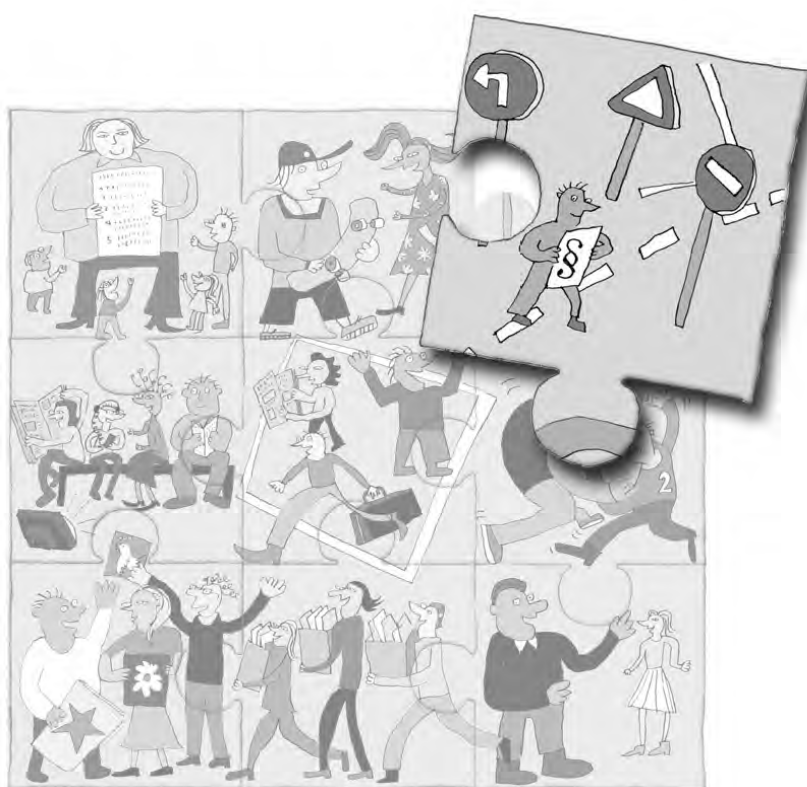
Влада и политика

Како општествата треба да бидат управувани?

ТЕМА 8 Правила и закон

Каков вид на правила се потребни на општеството?

8.1 Добар закон – лош закон

Што е она што го прави законот да биде добар?

8.2 На која возраст?

Како законот треба да се применува кон младите луѓе?

8.3 Вие го правите законот

Како се справувате со младите прекршители?

8.4 Правила на доказ

Кој доказ треба да се вреднува во суд?

Тема 8: Правила и закон Каков вид правила му требаат на општеството?

Некои видови на закони се значајни за праведно и ефикасно раководење на секое општество. Законите се применуваат во сите ситуации, кон секој во заедницата на државата – иако постојат некои групи, како деца, кои не се под влијание на некои закони додека не достигнат одредена возраст.

Еден од начините на кој законот може да биде поделен, како што е познато, е на граѓански или кривичен закон. Цивилниот закон обезбедува начин на решавање на споровите помеѓу индивидуалци и групи на луѓе. Кривичниот закон покрива однесување кое државата одлучила дека мора да биде обесхрабрено или спречено.

Како и да е, законите никогаш не можат да бидат совршени. Тие се човечки креации и понекогаш се потребни промени. Тие можат да станат застарени, неефективни или едноставно да бидат неправедни кон одредени групи во општеството. Законот никогаш не може да биде одделен од политиката. Тоа е така бидејќи законите се прават и променуваат во политичкиот систем. Во еден демократски, политички систем важно е сите граѓани да бидат способни да имаат еднаков глас во врска со ова. Исто така, важно е законот да се применува подеднакво кон сите граѓани, и дека никој не е над законот. Овој концепт понекогаш е познат како владеење на правото.

Конечно, законот треба да се придржува кон човековите права. Ова е важно со цел да бидеме сигурни дека законите се праведни и дека тие не се злоупотребени како средство за угнетување или диктаторство. Повеќето демократски системи, според тоа, се потпираат на пишувани уставни закони, кои обезбедуваат рамка за човековите права, која стои над законите во земјата. Некои земји, исто така, имаат воспоставено уставни судови за одлучување дали законите се во согласност со уставот или не.

Учење за образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку овие серии на лекции учениците ќе:

- Развијат поголемо разбирање за концептот на закон и неговата важност во демократско општество;
- Препознаат дека главната цел на законот е да им помогне на луѓето и да го заштити општеството;
- Развијат поголема почит кон идејата за владеење на правото;
- Дознаат повеќе за правниот систем во својата земја.

Тема 8: Правила и закон

Каков вид правила му требаат на општеството?

Наслов на часот	Цели	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Добар закон – лош закон	Да се биде свесен и да се разберат факторите што одредуваат што е она што го прави законот добар.	Да се дискутираат училишните правила и да се идентификува што е она што го прави училишното правило добро. Да се дискутираат законите и да се идентификува што е она што го прави законот добар. Критички да испитаат област од законот во нивната земја, пр. закони за алкохолот. Да се предложи и оправда нивното ново училишно правило или закон.	Две картички за секој ученик – една означена со буква „А“ (во зелено), другата со буква „Б“ (во црвено). Прилог – Закони за алкохол во нашата земја. Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици. Флип чарт или големо парче хартија за изложување во одделението.	Мала групна работа и одделенска дискусија.
Час 2: На која возраст?	Да се испита како законите се применуваат кон младите луѓе.	Да се одреди законската возраст на која младите луѓе стануваат овластени да учествуваат во различните активности за возрасни. Да се испита колку е соодветен моментниот закон за младите луѓе.	Три големи знаци означени со „А“, „Б“, „В“ се ставаат на три различни видови во училницата. Копии од материјалот за учениците 8.1 – еден за секои два ученика. Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици.	Работа во парови, мала групна работа и одделенска дискусија.
Час 3: Вие го правите законот	Да се испита прашањето дали младите, кои го прекршиле законот, треба воопшто да бидат казнети, и ако треба, како?	Да се размисли за различните фактори, кои идат предвид кога се одлучува што е праведна казна за едно злосторство.	Копија од приказната и дополнителна информации за наставникот.	Мала групна работа и одделенска дискусија.
Час 4: Правила на доказ	Да се разберат правилата на доказ во законскиот суд.	Да се размисли за видовите на доказ кои треба да се вреднуваат на суд и видовите на доказ кои би биле грешни да се користат.	Картички за дискусија (материјал за учениците 8.2) за секоја група од 4-6 ученици.	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Час 1:

Добар закон – лош закон

Што е она што го прави законот да биде добар?

Цел на учењето	Да се биде свесен и да се разберат факторите што влијаат на она што го прави законот добар.
Задачи за учениците	<p>Да се дискутираат училишните правила и да се идентификува што е она што го прави училишното правило добро</p> <p>Да се дискутираат законите и да се идентификува што е она што го прави законот добар.</p> <p>Критички да испитаат област од законот во нивната земја, пр. закони за алкохолот.</p> <p>Да се предложи и оправда нивното ново училишно правило или закон.</p>
Материјали	<p>Две картички за секој ученик – една означена со буква „А“ (во зелено), другата со буква „Б“ (во црвено).</p> <p>Прилог – Закони за алкохол во нашата земја.</p> <p>Копии од материјалот за учениците 8.1 – една копија за секои два ученика.</p> <p>Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици.</p>
Метод	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Информации за темата

Методот, искористен на овој час, е познат како „индуктивно учење“. Тоа е кога наставникот им помага на учениците да ги разберат апстрактните принципи, базирајќи ги на конкретни примери. Часот започнува со такви примери – во овој случај примери на правила и закони – и учениците се охрабрани да извлечат општи принципи од нив. Овде, принципите се критериуми кои можат да бидат применети на правила или закони за судење дали тие се добри закони или не: Дали се праведни? Дали се корисни? Дали се за доброто на сите? Дали полицијата ќе ги спроведува? Дали се едноставни за разбирање и исполнување?

Каде што е потребен конкретен материјал, на пример, закони за алкохол кои што се применуваат во земјата, наставникот или учениците ја имаат задачата за вклучување на овој материјал на часот.

Часот

Наставникот го започнува часот со давајќи им на учениците по две картички – една означена со буква „А“ (во зелено), другата со буква „Б“ (во црвено).

Наставникот им објаснува на учениците дека тие ќе слушнат некои замислени училишни правила и тие треба да одлучат дали сметаат дека тие правила би биле добри или лоши. За добрите правила треба да ја подигнат картичката „А“, а за лошите правила картичката „Б“.

Наставникот ги чита замислените училишни правила едно по едно. Учениците мораат секогаш да истакнат една од нивните картички – во однос што мислат за правилото. Правилата би можеле да вклучат:

- Домашната работа е забранета;
- Без насилништво;
- Учениците треба да плаќаат за доаѓањето на училиште;
- Да не се носат гуми за цваќање на училиште;
- Учениците мора да ги сакаат сите наставници;
- Учениците да одбираат на кои часови сакаат да одат;
- Постарите наставници треба да имаат полесен распоред;
- Забрането користење на мобилни телефони во училиште.

За секое правило, наставникот треба да запраша два или три различни ученици за да ги оправдаат нивните одлуки:

- Зошто мислиш дека тоа е добро/лошо правило?

Идеите на учениците не треба понатаму да се дискутираат или коментираат во оваа фаза.

Понатаму, наставниците треба да го поделат класот во групи од 4-6 и да ги замолат учениците да ги покажат факторите кои прават едно училишно правило да биде добро правило:

- Што е она што го прави едно правило да биде добро правило?

Групите треба да ги презентираат своите идеи пред целото одделение.

Следно, наставникот ја повторува целата вежба со одделението – читање на изјави, учениците ги држат своите картички и ги оправдуваат своите одлуки, итн. – но сега повеќе фокусирајќи се на замислени закони, отколку на училишни правила. Законите кои се користат можат да вклучат:

- Сите граѓани треба да следат иста религија;
- Убивањето е погрешно;
- Да не се кажуваат лаги;
- Брзата храна треба да биде забранета;
- На граѓаните треба да им се дозволи да одлучуваат сами на која страна од патот сакаат да возат;
- Жените треба да бидат исто платени како и мажите;

Наставниците, потоа, треба да им кажат на учениците да се вратат во своите групи и да се обидат да ги покажат факторите кои прават еден закон да биде добар закон:

- Што е она што го прави еден закон да биде добар закон?

Групите треба да ги презентираат своите идеи пред целото одделение. Со тоа, наставникот се обидува да го насочи мислењето на учениците кон бројни клучни критериуми кои можат да бидат применети врз законите и кои помагаат да се направат добри закони. Тие вклучуваат:

- Праведност – правда и еднаквост, како еднакво плаќање на мажите и жените;

- Корисност – беспрекорно управување со општеството, како законите за возење кои ги прават патиштата побезбедни;
- Заедничко добро – не само поддршка на интересите на одредени групи, како на богатите;
- Присилување – мнозинството е способно да ги почитува нив, полицијата ги гони оние кои ги прекршуваат;
- Едноставност – лесни за разбирање и почитување, не премногу комплицирани.

Кога одделението се согласува за овие критериуми, тие треба да бидат прикажани на флип чарт во училницата за да може секој да ги види. Насловот на изложувањето треба да биде: „Што е она што го прави еден закон да биде добар закон?“

Наставникот, потоа, треба да ги замоли учениците, во нивните групи, да проучат закон или законска област од нивната земја (како законите за алкохол). Овој материјал треба да биде обезбеден во прилог. Ако има повеќе слободно време, учениците можат да добијат други материјали за кои се заинтересирани, на пример, правата и обврските на децата и тинејџерите. На секоја група им се дава маркер и големо парче хартија и се бара да приготват презентација за одделението, дали тие мислат дека законот, кој го одбрале, е добар или не – користејќи ги принципите кои тие претходно ги идентификувале и кои се истакнати на сидот во училницата.

Групите ги прават своите презентации за одделението.

Како конечна вежба или домашна работа, учениците можат да се замолат да предложат нов закон или ново училишно правило на тема по нивен избор, како животната средина, и да приготват аргументи за воведувањето преку клучните принципи кои тие ги идентификувале.

ЧАС 2:
На која возраст?
Како законот треба да се применува кон младите луѓе?

Цел на учењето	Да се испита како законите се применуваат кон младите луѓе.
Задачи за учениците	Да се одреди законската возраст на која младите луѓе стануваат овластени да учествуваат во различните активности за возрасни. Да се испита колку е соодветен моментниот закон за младите луѓе.
Материјали	Три големи знаци означени со „А“, „Б“ и „В“ се ставаат на три различни сидови во училницата. Копии од материјалот за ученици 8.1 – по една копија за секои два ученика. Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Работа во парови, мала групна работа и одделенска дискусија.

Информации за темата

Овој час вклучува многу физичка активност. Ако сметате дека тоа е несоодветно за вашите ученици, главната вежба може да биде адаптирана така што учениците остануваат седнати на нивните клупи – на пример, гласање со кревање на раце, или кревање на картички „А“, „Б“ или „В“, наместо движење низ различни делови на училницата.

Часот

Наставникот го започнува часот со прашување на одделението дали е праведно да се има закон со кој младите луѓе мораат да одат на училиште, а да нема таков закон за возрасни:

- Дали мислите дека е праведно да се има закон со кој младите луѓе се принудуваат да одат на училиште? Зошто да, а зошто не?

Наставникот потоа ги дели учениците по парови и им дава прашалник (материјал за учениците 8.1) за пополнување. Прашалникот се однесува на законската возраст на која младите луѓе се овластени да учествуваат во различни активности за возрасни во нивната држава.

Наставникот замолува доброволци да прочитаат некои од нивните одговори. По секој одговор, наставникот паузира и ако е потребно, ги поправа одговорите на учениците. Учениците, потоа, ги запишуваат точните одговори на нивните прашалници.

За секој одговор, наставникот треба да ги праша паровите:

- Што мислите? Дали оваа возраст е:
  - а) премногу ниска?
  - б) премногу висока?
  - в) правилна?

Наставникот им дава на паровите минута да размислат и одлучат, потоа им кажува да се придвижат кон различни делови на просторијата во зависност од нивните одговори. (наставникот веќе ставил големи знаци означени со „А“, „Б“ и „В“ да им покажат на учениците каде да застанат.)

Наставникот, потоа, прашува случајно избрани парови да му го објаснат нивното размислување и да ги оправдаат нивните мислења. Наставникот, исто така, им дава можност на учениците да им постават прашања за нивната одлука.

За да го заврши овој дел од часот, наставникот прашува:

- Дали мислите дека е праведно тоа што законот ги третира младите луѓе различно од возрасните? Зошто и зошто не?

Наставникот потоа го дели класот на групи од 4-6 ученици и им дава на секоја група маркери и голем лист хартија. Ги замолува групите да размислат за промена во законот во нивната земја кој ќе им користи на младите луѓе. Тие можат да предложат комплетно нов закон – на пример, дека секое училиште треба да има ученички парламент или минимална плата за млади луѓе на работа, или тие ќе можат да предложат промена во постоечки закон – на пример, во врска со законот за возраст на гласање или возраста за стекнување на возачка дозвола. Секоја група треба да подготви презентација за одделението за нивната избрана тема, подвлекувајќи ги нивните аргументи и како точно тие размислуваат дека нивниот закон ќе им користи на младите луѓе. По презентациите, одделението ќе може да гласа за да определи кој предлог од групите е најдобар.

Како завршна вежба или домашна задача, учениците треба да ги земат предвид чекорите кои тие, како млади луѓе, или како група ученици, можат да ги преземат за да ја убедат владата да прифати промени во законот кои тие ги предлагаат.

ЧАС 3:**Вие го правите законот****Како се справувате со младите прекршители?**

Цел на учењето	Да се испита прашањето дали младите луѓе, кои го прекршиле законот, треба воопшто да бидат казнети, и ако треба, како?
Задачи за учениците	Да се размисли за различните фактори, кои идат предвид кога се одлучува што е праведна казна за едно злосторство.
Материјали	Копија од приказната и дополнителни информации за наставникот.
Метод	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење: три основни принципи за целта на казната

Додека часот 2 се фокусира врз граѓанското право, овој час ќе се осврне врз кривичното право, фокусирајќи се на прашањето дали треба, или не треба, казнување на младите прекршители, и ако треба како да се казнат. Основното прашање во теоријата на казнувањето е: „зошто казнување?“. Ова прашање е одговорено на различни начини низ историјата и се променува во научните и филозофските размислувања.

Појавени се три принципи во однос на целта на казнувањето:

1. **Заслужена казна.** Казната е поврзана со вина и одговорност. Криминалецот заслужува да биде казнет, а општеството го изразува своето несогласување со злосторството. Овој концепт, исто така, обезбедува стандард на пропорционалност, со тоа заштитувајќи го криминалецот од престога казна. Целта е да се воспостави правда.
2. **Заплашување.** Казната испраќа порака до потенцијалните криминалци во општеството, обесхрабрувајќи ги од свртување кон криминал, бидејќи „болката“ на казната е потешка од користа. Целта е превенција на криминалот од страна на другите.
3. **Рехабилитација.** Криминалот е согледан како крик за помош. Криминалецот има потреба од третман, а не казнување и целта е да му се помогне да не извршува други злосторства во иднина, преку интеграција во општеството.

Казнените системи во светот значајно се разликуваат во начинот на кој ги балансираат овие три принципи, како за возрасните, така и за младите прекршители. Општо кажано, многу земји им дале предност на рехабилитацијата отколку на заслужената казна и заплашувањето. Но, не сите земји се придвижуваат во оваа насока. Блиску поврзано со прашањето на рехабилитација е прашањето каде да се подвлече линија помеѓу млади и возрасни прекршители. Советот на Европа повика возрасната граница да биде фиксирана на 18, и се упати на Конвенцијата за детските права, од 1989 година, за да го оправда тоа (видете дополнителни информации за наставници).

Овој час обезбедува вовед кон трите клучни концепти за казнување, опишани погоре. Уште еднаш, применет е индуктивен приод. Учениците се справуваат со учење на случај за млад прекршител и ги откриваат различните принципи на казнување, нивните импликации и потребата за баланс. Наставникот може да ги опише концептите во кратко предавање во текот или по дискусијата на час.

Овој час може да отвори врата до понатамошни проекти кои би барале приближно две понатамошни лекции. Учениците можат да користат концепти кои ги научиле на овој час за да ја опишат рамнотежата која е погодена од казненото законодавство за млади прекршители во нивните земји.

Часот

Наставникот го почнува часот со делење на учениците во групи од 4-6. Наставникот објаснува дека владеењето на правото го вклучува принципот кој проценува дали да се биде законски обврзан кога се наметнува казна на криминалец или прекршител. На овој час, учениците ќе погледнат на начинот какви закони треба да бидат дизајнирани кога се работи со млади прекршители. Тие ќе слушнат приказна за злосторство и секоја група треба да замисли дека е член на парламентот кој треба да донесе закон кој ја опишува казната која криминалецот треба да ја добие.

Наставникот ја кажува приказната на учениците и им дава можност да одлучат, како групи, што мислат дека би била праведна казна за Том. Групите презентираат свои идеи пред целото одделение.

Тогаш, наставникот им дава на групите некои дополнителни информации. По секоја нова информација, на групите им е дадена можноста да се премислат за казната која претходно ја замислиле.

На крајот на активноста, наставникот бара секоја група да ги презентира своите идеи пред одделението:

- Која казна мислите дека У требаше да ја добие? Зошто?
- Дали некоја од дополнителните информации ве премисли во врска со оригиналната одлука? Ако да, како?

Наставникот, потоа, ги доведува сите ученици заедно на пленарна сесија и прашува:

- Кои видови на фактори, законот треба да ги земат предвид при одлучување за казнување, што треба да му се даде на некој осуден за престап?
- Дали мислите дека законот треба да ги третира младите луѓе поинаку од возрасните? Зошто и зошто не?

Како конечна вежба или домашна задача, наставникот ги прашува учениците да размислат за случај за кој слушнале – на телевизија, во весници или некој кој се случил локално – каде млада личност, која го прекршила законот, добила казна која тие сметаат дека е:

- а) премногу строга или
- б) премногу попустлива.

Учениците треба да напишат кратко дело за нивниот избран пример и да го покажат на своите другарчиња на следниот час, подвлекувајќи ги факторите во случајот кои довеле до нивното мислење. Еден пример би бил случај кој вклучува некој кој има сообраќајна незгода под дејство на алкохол.

Вие го правите законот

“Леонард и Том имаа 15 години и одеа во истото училиште. Тие се познаваа еден со друг многу години, но никогаш не се дружеа.

Еден ден, мобилниот на Том исчезна и тој го обвини Леонард дека му го украде. Леонард рекол дека тој не го украде и рекол дека Том е љубоморен затоа што тој имал многу пријатели, а Том немал ниту еден.

По часовите тој ден имало тепачка. Том извадил нож иако Леонард бил невооружен. Во тепачката, Том го расекол лицето на Леонард толку лошо што му оставил лузна до крајот на животот.”

Задача

Што мислите која би била праведна казна за Том? Дискутирајте го прашањето во вашата група и потоа запишете каква казна законот треба да предвиди за ваков вид прекршок.

Дополнителни информации

1. Том израснал во многу строго семејство и постојано бил тепан од неговиот татко.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

2. Том бил изолиран во своето одделение и немал никого кој би ги слушал неговите проблеми.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

3. Леонард навистина го украде мобилниот на Том и всушност тој ја започнал тепачката, затоа што Том ја пријавил кражбата на мобилниот во полиција.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

4. Леонард бил лидер на банда, која со месеци се однесувала насилно кон Том. Бандата го претепала Том повеќе пати, удирајќи го со стапови, синцири и метална шипка. Том добил кошмари поради тоа и бил дури уплашен да оди на училиште.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

5. Таткото го измачувал Том со постојано кажување дека бил премногу мек и дека треба да му се спротивстави на насилниците како што е Леонард.

Дали ова влијае на вашиот поглед за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

6. Том само го извадил ножот за да ги заплаши насилниците. Никогаш не помислил да го искористи. Дваесет други млади лица стоеле околу во моментот, сите охрабрувајќи ги момците да се степаат. Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

7. Еден наставник го видел Том како го носи ножот два дена пред тепачката, но не го прашал за него.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

Учениците назначуваат презентер за својата група, кој потоа ги презентира нивните првични закони пред одделението. Може да се очекува дека сите ќе бидат свесни за дилемите, вклучувајќи конфликтни цели и принципи на правда како следните:

- Како да покажеме дека општеството не одобрува такво однесување?
- Како да бидеме сигурни дека училиштето е место каде насилството е забрането?
- Колку сурово треба да казиме некогаш како Том за да ги обесхрабриме другите, како бандата на Леонард, да не користи ножеви?

- Однесувањето на Том е повик за помош и тој не можел да го одбере семејството во кое пораснал .Како да му помогнеме на Том со што тој би се чувствувал посреќно и не би имал потреба да се тепа со нож во иднина?

Наставникот може да ја сумира дискусијата поврзувајќи ги овие прашања со трите принципи на заслужена казна, заплашување и рехабилитација. Показувајќи на Конвенцијата за детските права, наставникот може да предложи дека приоритет му се дава на рехабилитацијата.

Ако дозволува времето и ако учениците се заинтересирани, ова прашање може да се носи понатаму. Ако не се согласат за прашањето како да се балансираат различните принципи за казнување, оваа дебата треба да биде продолжена. Ако тие се согласат за принципот на рехабилитација, тие можат да проучат како законот во нивната земја ги зема во предвид трите принципи на заслужена казна, заплашување и рехабилитација.

ЧАС 4:
Правила на доказ
Кој доказ треба да се вреднува во суд?

Цел на учењето	Да се разберат правилата на докази во суд.
Задачи за учениците	Да се размислат видовите на докази, кои треба да се вреднуваат на суд, и видовите на докази кои би биле грешни да се користат.
Ресурси	Картички за дискусија (материјал за учениците 8.2) за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Информации за темата

Еден од клучните елементи во секој систем на криминална правда е сет на правила кои определуваат кои видови на докази треба и не треба да се користат на суд со цел процесот да биде праведен. На пример, дали е фер да се користи „ти реков – ми рече“ доказ (тоа е доказ не директно добиен од сведок, туку кажан од некој друг), доказ добиен како резултат на измачување или закана за насилство или доказ добиен преку „насочувани прашања“, тоа се прашања кои ги ставаат зборовите во устата на сведокот?

Часот

Наставникот го започнува часот со покажување на следната одредба од ЕКЧП (1950), и тоа усно и во пишувана форма на училишната табла или флип чартот:

“Секој, кој е обвинет за криминален престап, ќе се смета за невин додека не се докаже вина според законот.”

Европска конвенција за човекови права (1950), член 6, бр. 2

Наставникот ги поканува учениците да ја објаснат оваа одредба. Наставникот може да ја додаде категоријата на почетна пресумција на невиност. Учениците треба да ја разберат важноста на овој принцип за праведно судење и треба да научат дека обвинета личност може да биде осудена само ако се дадени доволни докази кои ќе ја докажат неговата/нејзината вина. На овој час, учениците ќе погледнат во правилата за доказ на суд.

Учениците треба да формираат групи од 4-6.

Наставникот, потоа, им кажува на групите за кривичното судење кое се случува. Се однесува на млад човек, кој се вика Мануел, кој е обвинет за крадење на автомобил кој припаѓа на г-дин. Кеј. Автомобилот исчезнал пред куќата на г-дин. Кеј доцна навечер и бил откриен напуштен, надвор од селото, следното утро. Автомобилот бил потурен со бензин и запален. Мануел бил уапсен од полицијата, подоцна таа недела, и обвинет за кражба и штета.

Наставникот, потоа, им дава на групите шпил од картички за дискусија. Секоја од картичките содржи некој доказ што обвинителот го користи на суд за да докаже дека Мануел е виновен

Наставникот им кажува на групите:

- Да ги стават доказите во ред – од најсилен до најслаб;
- Да одлучат дали некој доказ треба да се отстрани целосно, бидејќи е, или не значаен или неправеден.

Групите ги презентираат нивните идеи пред остатокот од одделението и се обидуваат да се согласат за оние докази кои треба да се прифатат и оние кои целосно треба да се отфрлат.

Наставникот им кажува на учениците да се вратат во нивните групи и да размислат:

- Кои прашања би сакал судот да ги постави на овие сведоци или на Мануел? Зошто?
- Дали постојат некои прашања кои би било неправедно судот да им ги постави? Ако да, кои видови и зошто?

Групите ги презентираат своите идеи пред одделението, работејќи колективно, обидувајќи се да изготват листа на видови на докази и типови на прашања кои мислат дека би било грешно да се користат на суд. Ако дозволува времето, овој час може да води до истражувачка задача. За домашна работа, учениците треба да ги истражат правилата на доказ кои се применуваат во кривичните судења во нивната земја и да ги презентираат откритијата пред одделението на следниот час.

Материјал за учениците 8.1.
Прашалник: на која возраст?

На која возраст законот во вашата земја дозволува луѓето да:

1. Имаат возачка дозвола?
2. Стапуваат во брак?
3. Гласаат на избори?
4. Се вклучат во армијата?
5. Плаќаат данок?
6. Политички се активираат?
7. Бидат ставени во затвор?
8. Напуштат училиште?
9. Посвојат дете?

Материјал за учениците 8.2.

Картички за дискусија

Полицаец му кажува на судот дека Мануел призна дека ја украде колата кога бил испрашан во полициската станица.	Млад човек му кажува на судот дека Мануел секогаш се фали за крадење на автомобили.
Младо девојче му кажува на судот дека наслушнала дека нејзин пријател зборувал на мобилен со Мануел. Нејзиниот пријател зборувал со Мануел за крадење на автомобилот на г-дин. Кеј.	Г-дин. Кеј му кажува на судот дека тој мисли дека Мануел е главниот осомничен затоа што ја мразел неговата фамилијата од кога г-дин. Кеј го попречил Стефан да се гледа со неговата ќерка.
Еден од наставниците на Мануел кажува во судот како го фатил Стефан да краде од училиштето неколку пати кога бил присутен во училиштето.	Мануел нема никого за да го поткрепи неговото алиби дека бил сам дома, вечерта кога автомобилот бил украден.
Кога го прашал обвинителот: „Дали видовте млад човек како Мануел да го вози автомобилот таа вечер?“, соседот на г-дин. Кеј одговори: „Да, го видов.“	

8.1. Дополнителни информации за наставниците Интеграција, не криминализација

Томас Хамарберг (Thomas Hammarberg), Комесар за човекови права, Совет на Европа

Во повеќето европски земји, тинејџерите не се мнозинство во целокупните криминални статистики. Исто така, малолетничките криминални показатели остануваат повеќе или помалку стабилни, од година во година, низ целиот континент.

Тоа не значи дека проблемот не е значаен. Загрижувачки тренд, укажан од неколку земји, е дека некои злосторства, извршени од млади прекршители, станале многу понасилни или посериозни. Ова е предупредувачки сигнал самиот за себе. (...).

Во моментот, постојат два различни тренда во Европа. Еден е да се намали возраста за кривична одговорност и да се затвораат повеќе деца на помлади години. Другиот тренд е – во духот на Конвенцијата за правата на детето на ООН – да се избегне криминализацијата и да се бара некој вид на семејно или други видови на социјални алтернативи за затворање.

Тука ќе расправам за вториот приод. Во тоа сум поддржан не само од Конвенцијата при ООН, туку и од Европската мрежа на детски правобранители. Во изјава во 2003 година, не помалку од 21 народни правобранители нагласија дека децата во конфликт со законот се првенствено деца кои сеуште имаат човекови права.

Тие предложиле дека возраста за кривична одговорност не треба да биде намалена, туку зголемена – со цел прогресивно да се достигнат 18 години – и тие иновативни системи за одговарање на малолетничките престапници под таа возраст, треба да бидат судени, фокусирајќи се на нивното образование, реинтеграција и рехабилитација.

Конвенцијата за правата на детето – ратификувана од сите европски земји – им укажува на владите да воспостават минимална возраст под која се претпоставува дека децата немаат капацитет да го прекршат казниот закон. Договорот не опишува на која возраст точно треба да се повлече линија. Како и да е, Комитетот, кој ја набљудува имплементацијата на Конвенцијата, изразува загрижување за ниската возраст во неколку земји. Во повеќето европски земји, децата се сметаат за кривично одговорни помеѓу 12 и 15 или 16, но исто така, постојат примери каде возрасната граница е 7, 8 и 10 години.

Иако пораката на Конвенцијата за правата на детето е дека криминализацијата на децата треба да се избегне, тоа не значи дека младите прекршители треба да се третираат како тие да немаат одговорност. Спротивно, важно е дека младите луѓе треба да се сметаат за одговорни за нивните акции и, на пример, да земаат учество во поправањето на штетата која ја предизвикале.

Прашањето е каков вид на механизам треба да го замени обичниот кривичен правен систем во такви случаи. Процедурите треба да ја препознаваат штетата кон жртвите и треба да направат младите прекршители да разберат дека делото е неприфатливо. Таков одделен малолетнички механизам треба да има за цел признавање на вината и рехабилитациони санкции.

Во процесот за санкции се наоѓа разликата во однос на обичната кривична процедура. Во малолетничката правда треба да нема одмазда. Целта е да се воспостави одговорност, и истовремено, да се промовира реинтеграцијата.

Младите прекршители треба да ја научат лекцијата и никогаш да не го повторат лошото дело.

Тоа во реалност не е лесно. Се бараат иновативни и ефективни општествени санкции. Во принцип, родителите на прекршителот, или друг законски старател, треба да бидат вклучени, освен ако тоа не се смета за контрапродуктивно за рехабилитацијата на детето. Во кој и да е процес, треба да постои можност детето да им се спротистави на обвиненијата и дури да упати жалба.

Интересна процедура на „спогодување“ е воведена во Словенија. Таму, случај на обвинет малолетник може да се упати на медијатор, ако на тоа е согласен обвинителот, жртвата и обвинетиот. Медијаторот потоа бара да постигне спогодба која би била задоволителна и за жртвата и за обвинетиот и според тоа судењето може да биде избегнато.

Треба да се истакне уште еден аспект: важноста на брз одговор кон прекршителот. Одложените процедури – кои се проблем во неколку европски земји денес – се посебно несреќна околност кога станува збор за млади прекршители, чии лоши постапки треба да се согледаат како повик за моментна помош. (...)

Томас Хамарберг (Thomas Hammarberg), Комесар за човекови права, Совет на Европа, извадок од „Димензија на човековите права во малолетничката правда“, презентација дадена пред Конференцијата на главни обвинители од Европа, Москва 5-6 јули 2006. Извор: <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2. Дополнителни информации за наставници

Конвенција за правата на детето

Усвоена од Генералното собрание на обединетите нации на 20 ноември 1989

Член 37

Државите ќе осигураат дека:

(а) Ниту едно дете нема да биде субјект на тортура или подложен на друг суров, нехуман или деградирачки третман или казна. Ниту парична казна, ниту доживотна казна затвор без право на помилување ќе им се наметне за престапи извршени од лица под 18 годишна возраст;

(б) Ниту едно дете нема да биде лишено од слобода, незаконски или произволно. Апсење, притворање или затворање на дете ќе биде во согласност со законот и ќе биде користено само како мерка од последен ред и за најкраток период на време;

(в) Секое дете, лишено од слобода, ќе биде третирано со хуманост и почит со својствен дигнитет на човечка личност, и на начин кој ги зема предвид потребите на личноста, соодветни за неговата возраст. Посебно, секое дете лишено од слобода, ќе биде одделено од возрасни, освен ако не се смета дека во најдобар интерес на детето е да не се прави тоа и ќе има можности за одржување на контакт со своето семејство преку комуницирање и посети, освен во исклучителни околности;

(г) Секое дете лишено од слобода ќе го има правото на брз пристап до правна и друга соодветна поддршка, како и право да се оспори законитоста на лишување од слобода пред суд или друга компетентна, независна и непристрасна институција, и на брза одлука за секоја таква акција”

Член 40

(...) 3. Државите ќе се стремат да го промовираат спроведувањето на законите, процедурите и институциите, посебно наменети за децата кои се осомничени, обвинети или препознати дека го прекршиле казнениот закон и тоа:

(а) Определување на минимална возраст под која ќе се претпоставува дека децата немаат капацитет да го прекршат казнениот закон;

(б) Секогаш кога е соодветно и посакувано, мерките за справување со такви деца без прибегнување кон законско судење, обезбедува дека човековите права и правна заштита се во потполност почитувани.

4. Различни погодности, како што се нега, водење и надзорни наредби; советување; условна казна; старателска грижа; образование и стручни програми за обука и други алтернативи на институционална грижа ќе бидат достапни за да осигураат дека децата се згрижени на начин соодветен за нивната благосостојба и пропорционално со нивните околности и прекршокот.”

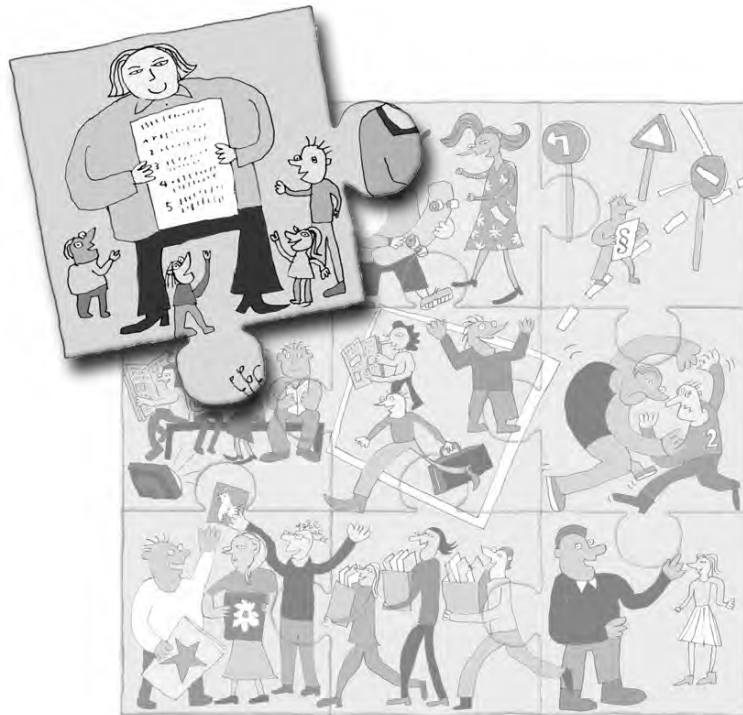
Извор: Rolf Gollob/Peter Krapf: *Exploring children's rights. Lesson sequences for primary schools.*

EDC/HRE, Vol. V, Strasbourg 2007, стр. 77ff.

За понатамошно читање: Cyndi Banks, *Criminal justice ethics*, Thousand Oaks, 2004. PDF верзија на поглавие 5 The Purpose of Criminal Punishment, е достапно на <http://www.sagepub.com>.

ТЕМА 9 Влада и политика

Како би требало да се владее со општеството?

9.1. Кој е одговорен?

Кој е најдобриот начин за владеење со држава?

9.2. Ако ти беше претседателот

За што служи владата?

9.3. Јас и мојата улога

Што треба една држава да очекува од нејзините граѓани?

9.4. Ученички парламент

Како треба да се владее со училиштата?

Тема 9: Влада и политика

Како би требало да се владее со општеството?

Политиката е процес со кој општеството, со луѓе со различни мислења и интереси, постигнува колективни одлуки за начинот на кој нивните животи треба заедно да се организираат. Тоа вклучува убедување и преговарање, и некој вид на механизам за постигнување на финална одлука, како што е гласањето. Истовремено вклучува моќ и авторитет и елемент на принуда – само да се обезбеди дека колективните одлуки се обврзувачки на групата како целина.

Политиката е дефинирана, според тоа, со термини на институциите на држава и односите помеѓу државата и нејзините граѓани. Оваа релација зазема различни форми под различни типови на политички систем, на пример, монархии, демократии и тоталитарни режими.

Во демократијата, граѓаните уживаат политичка еднаквост. Колективните одлуки се носат преку некоја форма на мнозинско гласање од самите граѓани или од нивните избрани претставници. Но, демократската политика не е само гласање. Таа е, исто така, дискусија и дебата и можности за граѓаните да направат нивните гласови да бидат слушнати, особено за прашања од јавно значење.

Важно прашање во демократија е правилната функција на институциите на државата и соодветните обврски на граѓаните. Друго прашање е степенот до кој индивидуалните институции во демократијата треба да бидат демократски управувани (училиштата, на пример).

Учење за образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку овие серии на часови учениците ќе:

- Развијат разбирање за различните форми на владеење и нивните импликации врз граѓаните;
- Поголемо разбирање на одговорностите и функциите на владата и соодветните обврски на граѓаните;
- Бидат повеќе запознаени со демократските процеси;
- Разберат повеќе за политичкиот систем во својата земја.

Читателот ќе забележи дека во следните наставни планови, се препорачува домашната работа, која ќе го поддржува учењето и разбирањето на учениците. Идеално, следните часови треба да започнат со инпут од учениците. Ова одзема време и често дава поттик за прашања на час, покажувајќи ја потребата за повторување или објаснување, или пак спонтано започнување на дискусиите. На наставникот е да одлучи дали има време за дополнителни часови, за темата, кои ќе бидат во интерес на учениците и за нивно учење. Очигледно, постојат граници за проширување на темата, па затоа потребни се алтернативи. Ако

временскиот простор е ограничен, наставникот може да собере дел или сите напишани домашни задачи и да даде повратен одговор или некогаш да ја оцени работата на учениците. Учениците, исто така, можат доброволно да ја предадат нивната работа. Конечно, домашната работа може да служи како повторување или подготовка за тест. Наставникот како принципиелна работа, секогаш треба да ја земе предвид, функцијата на домашната работа и да реши дали да го интегрира во неа сопствениот план на часовите, и доколку го интегрира, како. Пример од овој вид планирање се дискутира во описот на четвртиот час.

Тема 9: Влада и политика

Како би требало да се владее со општеството?

Наслов на часот	Цели	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Кој е одговорен?	Учениците учат за различните форми на владеење, на пр. демократија и диктаторство.	Учениците размислуваат за праведноста на системот на владеење во некое место, во замислено општество.	Копии од материјалот за учениците 9.1. за секој ученик, хартија и пенкало.	Приказна, работа во парови, одделенска дискусија, формална дебата.
Час 2: Ако ти беше претседателот	Учениците можат да ги објаснат функциите и одговорностите на владеење.	Учениците замислуваат дека формираат влада и треба да решат како да се потрошат владините пари. Тие размислуваат за видовите на социјални идеали кои сакаат да ги постигнат.	Големо парче хартија, маркери и ливчиња за секоја група од 4-6 ученици.	Постери, презентации, мала групна работа и дискусија во одделението.
Час 3: Јас и мојата улога	Учениците учат за должностите на граѓаните во демократското општество.	Учениците размислуваат за видовите на обврски кои ги имаат граѓаните и како тие можат да бидат охрабрани посериозно да ги прифатат нивните обврски.	Сет од картички за дискусија (материјал за учениците 9.2.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.	Презентации, мала групна работа и дискусија во одделението.
Час 4: Ученички парламент	Учениците можат да ги дефинираат критериумите во однос на тоа како треба да се владее со училиштето и улогата на ученичките тела во овој процес.	Учениците размислуваат како би работел нивниот идеален ученички парламент.	Прашалник за секој ученик (материјал за учениците 9.3.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.	Презентации, индивидуална, мала групна работа и дискусија во одделението..

Час 1:
Кој е одговорен?
Кој е најдобриот начин да се владее со една држава?

Цел на учењето	Учениците учат за различните форми на владеење, на пр. демократија и диктаторство.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат за праведноста на системот на владеење во некое место, во замислено општество.
Материјали	Копии од материјалот за учениците 9.1 за секој ученик, хартија и пенкало.
Метод	Приказна, работа во парови, одделенска дискусија, формална дебата.

Концептуално учење

Формите на владеење можат да бидат класифицирани на различни начини, на пример, во зависност кој ја поседува моќта, како моќта е доделена на луѓето, каде лежи суверената власт и како се спроведуваат правилата. Во практика, главни типови се: демократија, монархија, теократија и тиранија или диктаторство. Тие треба да се сметаат како „идеални типови“, бидејќи во реалноста, тие можат да коегзистираат во иста земја – на пример, парламентарна демократија може да содржи во себе елементи на диктаторство, или може да коегзистира со владеечко кралско семејство.

Часот

Наставникот го започнува часот со читање на приказната „Кралството Сикал“ (материјал за учениците 9.1.) Учениците треба да поседуваат копија од приказната, со што ќе можат да ја следат додека наставникот ја чита.

Наставникот треба да престане со читањето по еден дел од приказната и да праша:

- Што мислите за животот во Сикал од тоа што го слушнавте досега?

На крајот на приказната, наставникот треба да праша:

- Што мислите за животот во Сикал сега?

Наставникот ги дели учениците по парови и им кажува да размислат за квалитетот на животот во Сикал. На учениците им се дава парче хартија на кое треба да запишат што мислат за предностите и недостатоците на живеење во Сикал.

Наставникот им кажува на паровите да ги презентираат нивните идеи пред одделението во целина и ги запишува главните поенти со цел сите да гледаат.

Потоа, наставникот им кажува на учениците да се осврнат на начинот на кој се владее со Сикал:

- Дали мислите дека со Сикал се владее на праведен начин? Зошто да, или зошто не?
- Ако мислите дека може да се владее на поправеден начин, кои нешта би требало да ги промените за да биде поправеден?

Во продолжение, наставникот им кажува на учениците да замислат дека се жители на Сикал. Одделението е поделено во две големи групи за дебата: на едната група ѝ е кажано да дискутира во полза на тоа државата да продолжи да биде управувана од крал; на другата група ѝ е кажано да дискутира дека секој жител – не само кралот – треба да има глас во владеењето на земјата. Наставникот им дава на учениците неколку минути да размислат и да запишат аргументи кои можат да ги искористат во дебатата. Двете различни групи седат, соочувајќи се на спротивните страни на училницата при што дебатата започнува. Учениците, од секоја страна, според редоследот ги изразуваат своите погледи – можеби помогнати од „зборувачко стапче“, што претставува, стапче кое се користи како микрофон.

Наставникот ги замолува учениците да ги дадат своите мислења за да види која од двете страни има најдобри аргументи.

Сега, учениците се подготвени за кратко објаснување (индуктивен приод).

Наставникот ги запишува имињата на петте типови на управување и објаснува по што тие се разликуваат, упатувајќи на ученички импут, каде што е можно:

- Монархија;
- Демократија;
- Диктаторство;
- Теократија;
- Анархија.

Часот завршува со прашување на учениците за системот на владеење во нивната држава. За домашна работа, учениците треба да откријат повеќе за тоа и да состават квиз – 5-10 прашања – за да го тестираат знаењето на другите во одделението, на следниот час.

Час 2:
Ако ти беше претседателот
За што служи владата?

Цел на учењето	Учениците можат да ги објаснат функциите и одговорностите на владеењето.
Задачи за учениците	Учениците замислуваат дека формираат влада и треба да решат како да се потрошат владините пари. Тие размислуваат за видовите на социјални идеали кои сакаат да ги постигнат.
Материјали	Големо парче хартија, маркери и ливчиња за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Постери, презентации, мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење

Должноста на владата во демократското општество е да го промовира заедничкото добро. Тоа е повеќе отколку доброто на мнозинството. Тое е она што претставува основна полза на сите членови на општеството. Што значи тоа во практика, често е предмет на дебата. Бројни различни – понекогаш конфликтни социјални идеали се предлагани како – социјална помош, безбедност, правда, социјална хармонија, човекови права или просперитет. Давање предност на овие идеали во реалните потрошувачки планови може да биде тешко, особено кога достапните ресурси на владата се секогаш ограничени.

Часот

Наставникот го започнува часот со делење на учениците во групи од 4-6 и давање на секоја група големо парче хартија и маркери.

Тој им кажува на групите да замислат дека живеат во одреден момент од иднината и дека ги поставиле да бидат главни во владеењето на државата – со други зборови, тие се владата. Како влада, тие имаат за трошење 6 милијарди долари. Наставникот може да ја прилагоди оваа вредност на годишниот буџет на владата во земјата.

Задачата на групите е да решат како ќе ги потрошат овие пари во текот на следната година. Користејќи хартија и маркери, секоја група прави постер објаснувајќи како, како влада, ќе ги потрошат овие средства и потоа да дадат презентација опишувајќи ги идеите на остатокот од одделението. На крајот од секоја презентација, другите ученици имаат можност да ја прашуваат групата за нејзините планови за трошење.

Наставникот, исто така, ги прашува групите како начин на воведување на нова информација во врска со економијата и начинот на кој функционира владата, на пример:

- Дали сте помислиле да искористите нешто од парите за да го отплатите надворешниот долг?
- Дали треба да искористите дел од парите за да отворите работни места?
- Колку важно е за владата да троши пари за образованието?

Наставникот потоа работи со целото одделение за да исцртаат листа, видлива за секој, за сите работи на кои тие мислат дека владата треба да троши пари.

Следно, наставникот им кажува на учениците да се вратат во нивните групи и им дава на секоја група ливче хартија кое содржи листа на социјални идеали, кои една влада во демократското општество може да се обидува да ги постигне, на пример:

- Социјална помош;
- Безбедност;
- Правда;
- Социјална хармонија;
- Човекови права;
- Просперитет.

Групите треба да се обидат да ги согласат идеалите од листата со областите за трошење, кои веќе ги определиле, земајќи ги предвид кои од идеалите се постигнати со секој од нивните потрошувачки ставки.

Наставникот ги прашува учениците да ги презентираат нивните идеи пред одделението во целина, и го завршува часот со прашување на сите ученици:

- Што мислите, која е најважната одговорност која владата мисли дека ја носи?

За домашна работа, наставникот ги замолува учениците да пронајдат некои од начините на кои се трошат владините пари во нивната земја. Тие можат да го направат тоа со гледање на телевизија или читање на весник. Учениците презентираат што откриле на почетокот од следниот час и размислуваат дали нивните приоритети би биле исти.

Час 3:**Јас и мојата улога****Што треба една држава да очекува од нејзините граѓани?**

Цел на учењето	Учениците учат за должностите на граѓаните во демократското општество.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат за тоа кои обврски ги имаат граѓаните и како тие можат да бидат охрабрани посериозно да ги прифатат нивните обврски.
Ресурси	Сет од картички за дискусија (материјали за учениците 9.2.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Презентации, мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење

Граѓаните во демократското општество треба да очекуваат да им бидат доделени определени права како: граѓански права, политички права, социјални права, културни права и права за животната околина. Што би требале да бидат овие права е материја за дебата, како што е и прашањето за одговорностите кои доаѓаат со овие права. Некои луѓе мислат дека граѓаните треба да имаат само една одговорност – да го почитуваат законот. Други сметаат дека општеството бара граѓаните да имаат многу поголем обем на одговорности.

Часот

Наставникот го започнува часот со делење на учениците во групи од 4-6 и им дава на секоја група сет од картички за дискусија (материјал за учениците 9.2.). Секоја од картичките содржи по една граѓанска должност.

Наставникот им кажува на групите да ги сортираат картите во три категории – во зависност од тоа дали сметаат дека предложената должност на картичката треба да се примени на:

1. СИТЕ граѓани;
2. НЕКОИ граѓани; или
3. НИТУ ЕДЕН граѓанин.

Наставникот потоа им кажува на учениците да ги презентираат нивните одлуки пред целото одделение и да го образложат своето размислување.

Учениците се враќаат во нивните групи и им се дава голем лист хартија и маркери. Наставникот им кажува на групите дека нивна задача е да нацртаат „граѓанска повелба“. Тие треба да го поделат листот хартија на две колони. Во првата колона треба да напишат што мислат во врска со тоа дека граѓаните треба да очекуваат од нивната држава (под насловот „ПРАВА“), а во втората, што се очекува од граѓаните за возврат на тоа (под насловот „ОДГОВОРНОСТИ“).

Кога тие ќе завршат, групите треба да ги презентираат нивните идеи на остатокот од одделението и да им дадат можност на другите ученици да ги испрашуваат за нивната работа.

Конечно, наставникот треба да го запраша целото одделение:

- Дали мислите дека граѓаните во вашата држава секогаш ги спроведуваат нивните одговорности како граѓани, онака како што треба? Зошто да, или зошто не?
- Кои видови на работи мислите дека би можеле да бидат направени за луѓето да се охрабрат посериозно да ги преземаат нивните одговорности како граѓани?
- Дали мислите дека на граѓаните треба да им се одземат некои права, ако тие соодветно не ги спроведуваат нивните одговорности како граѓани? Зошто да, или зошто не?

За домашна работа, учениците треба да спроведат анкета во семејството и кај пријателите, прашувајќи ги што мислат дека одговорностите треба да бидат. Тие треба да ги презентираат резултатите пред одделението на почетокот од следниот час.

Час 4:
Ученички парламент
Како треба да се владее со училиштата?

Цел на учењето	Учениците можат да ги дефинираат критериумите во однос на тоа како треба да се владее со училиштето и улогата на ученичките тела во овој процес.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат како би работел нивниот идеален ученички парламент.
Материјали	Прашалник за секој ученик (материјал за учениците 9.3.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Презентации, индивидуална, мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење

Младите луѓе се исто така граѓани. Тие имаат право на збор за работите кои влијаат врз нив и нивните заедници. Ова го вклучува и нивното училиште. Механизмите кои дозволуваат учениците да имаат збор во работењето на нивните училишта, не само што помага да се осигура дека младите луѓе го уживаат ова право, туку исто така им помагаат да научат за демократските процеси. Сепак, какви можат да бидат овие механизми, е прашање за дебата. Некои луѓе мислат дека е важно секое училиште да има свој одделен ученички парламент, други велат дека тоа не е потребно и дека постојат други патишта за создавање на можности учениците да придонесат во работењето на нивното училиште.

Часот треба да започне со ученички инпути кои ги приготвиле како домашна работа. Во зависност од обемот на нивниот материјал и потребата за дискусија, предвиденото време можеби треба да биде зголемено и на следниот час. Бидејќи постојат граници за оваа опција, наставникот може исто да ги собере ученичките работи и да им даде писмен одговор. Сепак, наставникот треба да се осигура дека на ученичката работа ѝ се придава внимание.

Часот

Учениците го започнуваат часот со презентирање на резултатите од нивните анкети кои покажуваат што мислат нивните семејства и пријатели за одговорностите како граѓани. Учениците дискутираат за нивните резултати. Наставникот го претставува новиот наслов упатувајќи на ученичкиот материјал, како соодветен, и прашувајќи ги учениците што мислат за тоа колку добро работи нивниот училиштен совет или ученички парламент. Ако моментно не постои ниту една форма на претставување на учениците, наставникот треба да ги запраша учениците дали тие знаат некои училишта кои го имаат тоа, и ако знаат во каква форма го изведуваат.

Наставникот им кажува на учениците дека нивната задача е да го замислат идеалниот ученички парламент – кој претставува група на демократски избрани ученици кои ги претставуваат интересите на ученичкото тело во нивното училиште.

Потоа го дава прашалникот (материјал за учениците 9.3.) кој учениците самостојно го пополнуваат.

Наставникот, потоа, ги дели учениците во групи од 4-6. Учениците во групите имаат некое време да ги споредат нивните одговори на прашалникот и да се прашаат меѓусебно одредени прашања. Следно, наставникот ѝ дава на секоја група големо парче хартија и маркери. Задачата за групите е да го скицираат уставот на нивниот идеален училиштен парламент. Наставникот треба да објасни што е устав и да даде некои примери на правилата кои може да се очекува да се најдат во уставот на ученичкиот парламент.

Кога групите ќе завршат, тие ја презентираат нивната работа пред остатокот од одделението и ги земаат предвид прашањата кои ќе произлезат, на пример:

- Колку моќ треба да имаат учениците, а колку училишниот директор и наставниците?
- Кој треба да го има последниот збор во одлуките кои влијаат на работењето на училиштето?
- Дали училиштето може да биде демократија?

Конечно, учениците треба да направат одделенска презентација за училишниот директор, и ако сакаат, да направат некои конкретни предлози за нивниот сопствен училиштен парламент.

За домашна работа, учениците треба да спроведат анкета кај семејството и пријателите, прашувајќи ги:

- Дали мислите дека секое училиште во државата треба да има ученички парламент? Зошто да и зошто не?
- Учениците треба да ги презентираат резултатите од нивната анкета на почетокот од следниот час.

Материјал за учениците 9.1.

Кралството Сикал

Сикал е држава сместена високо во планините. Со векови имала малку контакт со остатокот од светот.

Иако Сикал е само малечко кралство, во последно време привлечно многу внимание. Тоа е, главно, поради необичниот начин на кој е организирано општеството.

Да се започне со тоа дека ниту еден Сикалец никогаш не е гладен. Сикалските луѓе ја произведуваат целата сопствена храна и ја делат со сите оние кои имаат потреба од неа. За секое семејство се обезбедува куќа без никаков надомест. Големината на куќата зависи од бројот на членовите во семејството. Енергијата за греење и готвење е обезбедена и бесплатна, како што се и услугите за одржување. Ако некој некогаш се разболи, секогаш е достапен доктор. На секој му се дава бесплатен медицински преглед на секои шест месеци, а негувателките секогаш прават редовни посети кај постарите луѓе, семејствата со мали деца и секој друг кој има потреба од дополнително внимание.

Во Сикал, добрите работи во животот им се достапни на сите. На секое семејство е доделена книга со ваучери кои ги разменуваат секоја година за различни луксузни предмети како, парфеми, мебел или зачини. Ваучерите можат да бидат тргувани на чесен начин или чувани одреден период на време за нешто посебно.

Како луѓето на Сикал биле способни да ги организираат сите вакви нешта? Уште одамна, од памтивек, со Сикал владеело кралско семејство. Моментниот владетел е кралот Сик III. Тој одлучува за бројот на потребните работници за секоја работа, како одгледување на храна, градење на куќи или медицинска заштита. Луѓето кои ги прават овие работи се одбрани на пет-годишна возраст и се испратени во специјални училишта на обука. Фармерите се испраќаат во земјоделски училишта, градежниците во технички училишта, здравствените работници во медицински училишта, итн. Секој друг способен за работа е вработен од кралот Сик во една од неговите кралски палати.

Најневеројатната работа за Сикал е дека таму не постојат пари. Никој не треба да биде платен, бидејќи секој има сè што му е потребно!

Вие можете да се запрашате дали некој во Сикал некогаш се жали на ова уредување. Всушност, тоа ретко се случува. Малкумина кои се жалат, се згрижувани во ментални болници. Најпосле, вие би требало да сте луди да се жалите од животот во општество како ова, зарем не?

Материјал за учениците 9.2.
Картички за дискусија

Плаќање даноци	Да се биде член на политичка партија
Право да ја браниш својата татковина	Гласање на избори
Пријавување криминал на полицијата	Поддршка на вашето семејство
Почитување на законот	Помагање на вашите соседи
Бранење на вашата држава кога е критикувана	Нешто друго ...?

Во вашиот идеален ученички парламент:

1. Колку ученички претставници треба да има?
2. Како точно претставниците треба да бидат избрани?
3. Колку често треба да се состанува ученичкиот парламент?
4. Каде би се состанувал ученичкиот парламент?
5. Како, доколку наставниците и родителите, би биле вклучени?
6. Кои прашања би биле дозволени да се дискутираат во училишниот парламент, а кои прашања не би биле дозволени да се дискутираат?
7. Кои видови на одлуки би биле дозволени да ги носи ученичкиот парламент, а кои одлуки не би биле дозволени да се донесуваат?

Sales agents for publications of the Council of Europe Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr>

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois
FR-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
<http://www.librairie-kleber.com>

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO-Verlag at W. Bertelsmann Verlag
Auf dem Esch 4
D-33619 Bielefeld
Germany
Tel.: +49 521 91101 13
Fax: +49 521 91101 19
E-mail: uno-verlag@wbv.de
www.uno-verlag.de

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINA
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
<http://www.livrariaportugal.pt>

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SPAIN/ESPAGNE

Díaz de Santos Barcelona
C/ Balmes, 417-419
ES-08022 BARCELONA
Tel.: +34 93 212 86 47
Fax: +34 93 211 49 91
E-mail: david@diazdesantos.es
<http://www.diazdesantos.es>

Díaz de Santos Madrid
C/Albasanz, 2
ES-28037 MADRID
Tel.: +34 91 743 48 90
Fax: +34 91 743 40 23
E-mail: jpinilla@diazdesantos.es
<http://www.diazdesantos.es>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe

FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

Овој прирачник е наменет за наставниците по образование за демократско граѓанство (ОДГ) и образование за човекови права (ОЧП), ОДГ/ОЧП, за уредниците и за оние кои ги прават наставните програми. Девет теми, секоја со приближно четири лекции, се фокусираат врз клучните концепти на ОДГ/ОЧП. Наставните планови даваат чекор-по-чекор инструкции и вклучуваат ученички материјали и основни информации за наставниците. На овој начин, прирачникот е соодветен за практиканти или почетници во наставната професија, како и за оние наставници кои добиваат обука за ОДГ/ОЧП во текот на работата. Искусните наставници можат да ги искористат дадените идеи и материјали. Целосниот прирачник овозможува целогодишна училишна наставна програма за повисоките одделиенија во основното образование, но бидејќи секоја тема претставува и целина самата за себе, прирачникот овозможува голема флексибилност во употребата. Целта на ОДГ/ОЧП е да создаде активен граѓанин, кој има волја и способност да учествува во демократската заедница. Според тоа, ОДГ/ОЧП ја нагласува активноста и учењето базирано врз задачи. Училишната заедница е замислена како место за автентично искуство каде младите луѓе можат да учат како да учествуваат во демократското донесување на одлуките и да можат да преземат одговорност уште од раната возраст. Клучните концепти на ОДГ/ОЧП се учат како алатки за доживотното учење.

Ова е книга III од серијалот од шест книги:

ОДГ/ОЧП Книга I: Образование за демократија: Материјали за потеклото на образованието за демократско граѓанство и човекови права за наставници

ОДГ/ОЧП: Книга II: Растење во демократија: Наставни планови за примарно ниво на демократско граѓанство и човекови права

ОДГ/ОЧП: Книга III: Живеење во демократија: ОДГ/ОЧП наставни планови за повисоките одделиенија во основното образование

ОДГ/ОЧП: Книга IV: Учествување во демократијата: Наставни планови по демократско граѓанство и човекови права за пониските класови во средното образование

ОДГ/ОЧП: Книга V: Патување низ детските права: девет кратки проекти за примарно ниво (преведена на македонски јазик)

ОДГ/ОЧП: Книга VI: Настава по демократија: збирка на модели по образование за демократско граѓанство и човекови права.

Советот на Европа го сочинуваат 47 земји членови, покривајќи го буквално целиот европски континент. Тој се обидува да развие заедничките демократски и правни принципи врз основа на Европската конвенција за човекови права и други референтни текстови за заштита на поединците. Уште од кога е основана во 1949 година, во периодот по Втората светска војна, Советот на Европа го симболизира помирувањето.

www.coe.int

http://book.coe.int

Во издание на Советот на Европа

ISBN 978-92-871-6332-5